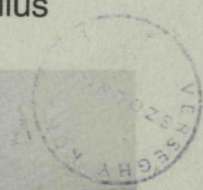

JÁSZKUNSA^gG

Társadalompolitikai
művészeti és irodalmi
folyóirat

3

XXXV. évfolyam
harmadik szám
1989. július

Tartalom

IRODALOM

Iluh István versei	3. oldal
Kozáková Radnay Mária novellái	7. oldal
A híd túlsó oldalán - Beszélgetés a határokon túli magyar irodalomról - Tál Gizella interjúja	12. oldal
Szurmay Ernő: Húsz esztendő az irodalmi műveltség szolgálatában	18. oldal

VALÓ VILÁG

Hogyan változik a struktúra - Dr. Nagy Rózsa tanulmánya ...	27. oldal
---	-----------

HAGYOMÁNYOK

Életet jelentő víz - Barabás Imre tanulmánya	35. oldal
Erdélyi értékek - Tarpai Zoltán képes beszámolója	55. oldal

MŰVÉSZET

A Thália Társaságtól az Operaházig	
Vass Lajos írása Hevesi Sándorról	60. oldal
A Mezőtúri Alkotótábor bemutatkoz a Szolnoki Galériában	
Szabó István és Egri Mária írása	65. oldal
Észt kórus a Jászságban - Dr. Horgosi Ödön beszámolója	80. oldal
A gyermekvilág csodái.	
Szávai István bemutatja a Szolnoki Metszőkört	82. oldal

TÉKA

Szerelem a kórházban	
Részlet Paulina Éva készülő könyvéből	87. oldal
Évgyűrűk '88.	94. oldal
Folyóirat-tallózó	95. oldal

KÉPEK

A címlapon: Szék, az ősi magyar erdélyi település távlati képe. A borító 2. és 3. oldalán széki magyarok hagyományos népviseletben. /Fotó: Tarpai Zoltán/	
A 11. és 81. oldalon Holpert Flóra kisplasztikai. /Fotó: Mészáros János/	
A 82., 83., 84., 85. és 86. oldalon a Szolnoki Metszőkör alkotásai. /Fotó: Korényi Éva/	

E számunk szerzői:

Iluh István költő, Szolnok; *Kozáková Radnay Mária* tanár, Szolnok; *Tál Gizella* újságíró, Szolnok; *Szurmay Ernő* ny. könyvtárigazgató, Szolnok; *dr. Nagy Rózsa* kandidátus, Szolnok; *Barabás Imre* üzemmérnök, Szolnok; *Tarpai Zoltán* újságíró, Szolnok; *Vass Lajos* tanár, Szolnok; *dr. Szabó István* muzeológus, Szolnok; *Egri Mária* művészettörténész, Budapest; *Szávai István* tanár, Szolnok; *Paulina Éva* újságíró, Szolnok; *dr. László Gyula* újságíró, Szolnok.

Jászkunság

A Szolnok Megyei Tanács V. B. művelődési osztályának folyóirata.

Főszerkesztő: **Körmendi Lajos**

Szerkesztők: **Dr. Kerégyártó István, Kópiás Sándor.**

Művészeti szerkesztő: **Majnár József**

E számot szerkesztette: **Dr. László Gyula**

Kiadja: A Szolnok Megyei Lapkiadó Vállalat 5001 Szolnok, Pf.: 105. Telefon: 42-211.

Felelős kiadó: **Nánai Tibor**

Verseghy Nyomda 5000 Szolnok, Vörös Csillag út 28. Telefon: 53-433

Felelős vezető: **Gombkötő Béla**

ISSN 0448-9144

Szerkesztőség címe: 5000 Szolnok, Irodaház, Telefon: 42-211

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál, a hírlapkézbesítőknél, a Posta hírlapüzleteiben és a Hírlapelőfizetési és Lapellátási Irodánál /HELIR/, Budapest, XIII., Lehel út 10/a. 1900. - közvetlenül, vagy postautalványon, valamint átutalással a HELIR 215-96162 pénzforgalmi jelzőszámra.

Előfizetési díj: 1 évre 144 Ft, félévre 72 Ft, egyes szám 24 Ft.

Megjelenik: évente hatszor.

XXXV. évfolyam 3. szám, 1989. július

IRODALOM

Iluh István versei:

Őrzöm a hunyorgó lángot

*Ablakomon zümmög a homály
A feltámadásba nem hiszek
Berozsdásodott a nyár
A sors vak a lét süket*

*Őrzöm a hunyorgó lángot
Ami másokat melegít
Tenyerem vért szívárogo
Tudatom élni segít*

*Szántok vetek s fáradok
Ronccsá marnak a gépek
S harmadolnak a századok
A szív leütött fészek*

*Dolgoztam igyekeztem
Lehajoltam a kalászáért
A sors kegyéből kiestem
Viseltem amit rámmért*

*Kerestem mindíg a szépet
De elvitt a sodrás
S lassan halálra érek
Leszek gyönyörű csontváz*

*A barátaim már sírba bújtak
Erőt vett rajtuk a félelem
Hogy ne legyen üres ha útnak
Indulunk a végtelen*

Vajúdás

*Ő nyugtatott hogy
Ne idegeskedj
Ő aki a halállal ment szembe nézni
Ő mondta nekem ne rettegj
Nem szabad félni
Ő mondta nekem hogy
Én vigyázzak
Magamrá s nyugodtan igyak egyek
S el ne feledjek nyakamba sálat
Tenni
Bárhova megyek
Ő mondta nekem hogy
Ne aggódjak
Aki ember vajúdni ment e gyilkos földre
De én azóta is reszketek
És marja csikarja lelkemet
A félelem véres körme
Kátyúba zuhant az idő
M megbénultak a percek
Fájdalom remegtess
Félelem dideregtess
A semmije a zúgó térnek
Reménnyel kecsgettess
Három-perces-három-perces
Már csak perces
Élet-élet
Mond hogy jól van
Súgd hogy élnek
11977/*

Altató...

*Kit érdekel a pattogó virág
Lágy szonettek király-múmiák
Élő színházat mi magunk
rendezünk
Ezek jobb művek hübb tragédiák*

*Király mese kölyöknek altató
Viszálykodás királyok sorsa az
Amit mi rendezünk élő és való
A sors betűzte és minden szó igaz*

*Innen kezdődik minden alulról
Itt ismétül minden újra
Innen kezdődik hazulról
Százszor ezerszer újra-meg-újra*

*vidámságot hordjuk magunkkal
A vidámságot hordjuk
magunkkal
Arcunkon a szét-dörzsölt könnyet
A szentképeken látott
forradalmak
Lelkünkben dübörögnek*

*Nincs kiút aki itt jön világra
Innen hal el ideje-korán
Itéltetve léte nyomorúságra
Kiszolgáltatva élünk s ostobá*

*Iszunk verekszünk üssük egymást
A jó véges a rossz örök
A lehetőségből mi marad más
Mint a komfortos börtönök*

*Szajlézni járunk kell a pótlás
Sáppadt az arcunk és sovány
Mindenki testvér és sorstárs
Ifjúságunkat elvesztjük korán*

/1964./

Mindegy

*Erre is föld meg arra is
Süpped nehezül rajtam is
Mindegy e földön hol lakom
Félelem-ragyás holnapom
/1970/*

Enyhül a gyász...

*Parányi láng bújt elő
Serdülő csöpp parázs
S fullad mocskosul az ég
Kering a füst, a por
Száj-szögén áll a légy
S az arcra dermedt mosolyt
Elhessenti a kéz
A jogra pernye-sült
Az ész parázsra ágyaz
Ima-láng vesz körül
Szabadság virág az
Vérből van s megkövül
A rög felhevül
S kibúvik a föld-alól
A gyász megenyhül
S ami a mindené
Föl száll az égfelé*

Mindentől mindenkitől félünk...

*És már nem merünk szólni se
Az igazra válaszolni se
Mindentől mindenkitől félünk
Elhitessük magunkkal hogy élünk
Ezt sehogy se értem
A lapátnyelét is féltem
Magam ártatlannak érzem
Árulónak is érzem
Mert az elaljasult lezüllött
Igazgatót is becsülök
Vagyis hogy félek tőle félek
Kikerülöm ráne lépjek
Jé mennyi főkomcsi úr fut
Mercivel sürgős az útjuk
Akik a fiaik az országnak
Azt szólítják elvtársnak
S dáridóznak a piros-komák
Király-borok gazdag lakomák
S hajlongásunk mi nekik a
bárgyuk
Aki éhes kinyalja a vályút
Sorsot mindegy hogy formál az
élet
Akár mi jön megmarad a féreg*

/1965./

Kitalált sármány...

*A kapzsiság beszennyezte az
arcokat
Az idő éveket hajtogat
Poshad a tiszta forrás
A cet hasa nem tűri Jónást
Öt ágú lett a szépség
Felszínesült a mélység
Felszállás alámerülés
Sorstalanulás istentelenülés
A sehova menekülés
Hosszabb sivárabb élet
Félelemre kódolt lélek
Elroncsolt idegszálak
A verebek is tisztábban élnek
Nálad
Lassan már nem-tűr meg hátán
A föld
Te hajdani ember
Mindent kiölsz
Gonoszabb vagy mint a sátán
Ezért vetett partra a tenger
Ha kivetődsz
Elpárologsz a végtelennel
Te kitalált sármány*

Harmadnapra van...

*Az istent is elvetted tőlem
S kiölted szívedből a hitet
Sátánt faragtál belőlem
S kényszerítettél hogy megöljem
Azt ki keresztet vitet
A reményt is elvetted tőlem
S a halálfélelmet belém vésted
S kikényszerítetted belőlem
Az ember elleni vétet
De nem tudsz már tenni ellenemre
Harmadnapra van felpattant
szemem
A gyilkos káoszod leintem
Vágyódom a templomi csendre
Az idő megismertette velem
S elhitette hogy van Isten
S tapintható a végtelen
/1989/*

Oda szóznak...

*Nincs semmi értelme a sorsnak
Oda terel ahol a vég tanyáz
Ha nem megyünk oda szóznak
Mint malacának a kanász
Már gyerekkorunktól kezdve
Hajszol a korbácsos élet*

*Menekülünk s tülekedve
Szembe halálnak szélnek*

*A fenevadak terelődnek így
Az ég terhétől nyögve
Rettentőn amikor visít
A vihar mennydörögve*

*A kezeinket tartsuk magasra
Hogy a sorsot elérjük vele
S írjuk rá egy lukas-garasra
Életünknek ez az érdeme
/1955/*

Valami változik végre...

*Kavarog előttem a csikk
Kék bódító füstje
Elszenderít egy kicsit
Derengő ezüstje*

*Gerincre fordulnak a házak
S bámulnak az égre
Az emberek fejükre állnak
Valami változik végre
A csikk füstölög továbbra
Az emberek fejenállnak
Fordulat jön nemsokára
A némberek fejreállva várnak*

Kozáková Radnay Mária:

A nő és a férfi

A férfi nem értette, hogyan került oda a nő... Nem hallotta sem jönni, nem látta sem érkezni. Egyszerűen csak ott volt. Állt a habokban, amelyek csobbanva körülfogták a bokáját s azután felkúsztak a partra, hogy ott elnémuljanak. A nő nézte a férfit. Csak a férfit. Nem törődött a hullámokkal, az öt ölelő habokkal. A sirályokkal sem, amelyek el-elcsaptak a feje fölött.

De a hanyatló nappal sem, melynek sugarai még megmártóztak a vízben. Csak a férfival volt elfoglalva. Őt nézte... A férfi, mint akit áramütés ért, felkapta a fejét. S a világ, amelyben eddig otthon érezte magát, egyszerre csak megbolydult körülötte. A szempár a férfi szemébe fúródott.

Olyan volt, mint a villám, amely egyik pillanatról a másikra lesújt, perzsel, éget, megfeszít és megsemmisít... Még jó, hogy a tenger, a mindig hűs tenger lehűtötte. Elégett volna a pillantás melegétől...

A férfit a szempár fogvatartotta. A nő szeme megbénította, ahogyan őt nézte. Nem kihívóan, csak valami megmagyarázhatatlan mély melegséggel. Ezt a melegséget a szél sem tudta elragadni, amely időközben a tenger felől feltámadt.

Csend volt. Csak a férfi és a nő voltak a tengernél. Az emberek már nem.

A sirályok így bátrabbak lettek: nemcsak a fejük fölött röppentek el, hanem le-leszálltak a partmenti kövekre. Egy sirálypár - mit sem törődve az emberpárral - közéjük telepedett. Eleinte meg- megrebbentek, de látták, hogy a férfi és a nő nem ellenség. Leengedték szárnyaikat és megpihentek.

A férfi és a nő nézték egymást. A köztük lévő tér és idő kívülrekedt rajtuk. Nem törődtek vele. De az idő sem velük, csak a tenger, mely fáradhatatlanul megérintette őket.

- Egy gyémántot találtam - szaladt szét a szó a nőben, s nem tudta szemét levenni a férfiről.

- Egy gyöngyre leltem - szakadt fel a szó a férfiban, s a hajába túrt.

A haja nedves volt még a tengervíztől, meg sóskeserű, s apró kis karikákba ugrott.

- Ha a tenyerembe szelídülnének azok a tincsek, akkor szövetkeznék a nappal, úgy szárítanám meg - villant át a nőn a gondolat, s a szeme megsimogatta a férfit.

A férfi e simogatásban megfürdött, melegétől újjászületett. Ekkor vette észre a nő haját. Olyan volt, mint az éjszaka.

- Ha betakarna vele, elvesznék benne - vélte, s megszédült a gondolattól. Oly annyira, hogy a homokszemek rémülten futottak ki a lába alól. Az újakat pedig félve vitték és fektették oda a hullámok.

A férfiben megfordult a világ. A nőben is. Nem kilencven, vagy száznyolcvan, hanem egyszerre háromszázhatvan fokos fordulat volt ez.

Nem beszéltek, csak a szemeik. A szemeik... A szemeik szerettek... a gyémánt szeme a gyöngyöt, a gyöngyszeme a gyémántot...

- Éva, gyere már! - hallatszott a kiáltás valahonnan a part felől.

- Ádám! Ideje, hogy visszajöjj! - rebbent oda egy hang a másik irányból.

A férfi a hang felé fordult. Tudta, hogy a felesége... A nő a part felé nézett. Tudta, hogy a férje... Mire a férfi visszafordult, a nő már nem volt ott. Ahogy érkezett, olyan észrevétlenül tűnt el... Talán a szél, vagy egy felhő, vagy a közelgő este ragadta el...

A férfi - nem tudta, meddig állt még ott - s aztán elindult. A habok tétozáztak. Keresték a nő bokáját, hogy körülfonhassák.

Keresték a férfiét is, de azt sem találták. A szél pedig elmesélte a haboknak, hogy itt talált a nő egy gyémántot, a férfi itt lelt egy gyöngyöt...

A sirálpár felszállt, a tenger felé repült, s magával vitte az emberpár titkát... a szemek titkát, ahogyan szerettek...

Sok-sok év után, ott a tengernél sétált egy férfi és egy nő.

- Emlékszel a gyöngyre? - kérdezte a nő, s a férfira nézett.

- Emlékszel a gyémántra? - kérdezte a férfi, s a nőre tekintett.

- Igen - mondták szinte egyszerre, s megölelték egymást.

Hosszan álltak így a habokban, amelyek gyengéden befogadták őket. A gyöngyöt és a gyémántot...

Az öreg

- Fél kettő lesz... nézett az órájára az öreg. Már fél kettő! Istenem, hogy rohan az idő! Ő pedig itt fekszik a koporsóban és várja, hogy pontban fél kettőkor megkonduljon a kis városka főterén lévő templom harangja.

Először fordul vele elő ilyesmi: nincs semmi, de semmi tennivalója. Hacsak az nem, hogy várja a harangkondítást.

- Mégis csak jó, hogy vele hagyták az óráját - gondolta. Hányszor mondta pedig, hogy semmit nem viszünk magunkkal odaátra, ezt már így rendelte az isten. Most azért jó, hogy a szomszédasszony a halottöltötéskor annyira erősködött:

- Csak hadd vigye magával! Életében úgysem volt ideje az idő múlását e ketyegő szerkezeten figyelni! Legalább holtában tudja, hányadán áll a mindenkire egyforma végsorsot rovó idővel...

Mert rá is kirótták a 94 évet. Se többet, se kevesebbet. De milyen 94 évet! S most a végén azzal ajándékozta meg, hogy nem kell többet rohannia a dolga után. Holott mindig ezt tette. Amióta csak az eszét tudta, a sejtjeibe ivódott az állandó hajsza. A háborúk értelmetlen, eszeveszett, no meg emberölő futama, a föld, melyet a nappal kelve, a nappal feküdve kellett művelnie, ha azt akarta, hogy teremjen, vagy kenyeret adjon.

A jószágok, azok sem türtek halasztást sem a reggeli, sem az esti etetéssel. No, és az emberek! Az emberek, akik szentek voltak számára, még akkor is, ha nem egy volt közülük istenkáromló. Lám, most még is itt van belőlük jó néhány. Igaz, sokan elmentek már mellőle, még a jóval fiatalabbak is - de akik még az élők sorában maradtak, itt vannak az ő koporsója körül s vele együtt várják, hogy fél kettőre lépjen az óra mutatója. Mert akkor megcsendül a harang, zeng, zeng, mint máskor, de most csak egyedül neki, csak az ő tiszteletére. S ez a bongó zengés bekúszik majd az emberek szívébe. Nemcsak azokéba, akik most végső búcsút vesznek tőle, hanem a távolabbiakéba is, azokhoz, oda, a dombok közé, a kis városka temetőjében nyugvókhoz! Jelezve, hogy most ő a soros. A harangzúgással üzem: ő is megtér hamarosan közéjük. Asszony már vagy 15 éve előre ment, várva ott őt. Csak legyenek egy kis türe-

lemmel! Még egy utolsó dolga van a földfeletti világban. Olyan tisztességgel elmenni, mint ahogyan élt.

Megérdemli, hogy így távozzon. Megfáradt, de meg nem tört testtel és lélekkel. Mindkettőből sokat adott magából az embereknek ez alatt a 94 év alatt. Mind ez a múlté! Azaz, hogy a múlté lesz, de ő még itt van, az e világiak között, akik annak rendje és módja szerint, istenbe vetett hittel - vagy anélkül - temetik őt el.

Köztük az unokája, a legkedvesebb, aki így, öltönyben - amit az ő tiszteletére öltött magára - szép szál gyerek. A vére! Valami kavicsot rugdos és nem érti, miért kell neki, az öregnek, e ragyogó napsütésben a koporsóban feküdni? Nem hogy a szőlőbe vagy a gyümölcsösbe menne, mert éppen itt a metszés ideje...

Vagy 10 éve is van már annak, hogy tréfásan mondta a gyerek:

- Te, öreg! Lassabban a tempóval! Nagy ez a kert, meg aztán a fák is elég gircses-görcsösek. Jobb, ha vigyázol magadra!

Mire ő:

- Nem úgy van az, fiam! A fák, a fák azok nem várhatnak! Azokat metszeni kell, mielőtt megölelgeti őket a nap. Emlékszik, így mondta, hogy "őket", mert majdnem mindet ő ültette, meg az ő apja...

- Én meg majd pihenek, ha rám teszik a szemfedőt... 84 éves volt akkor... Most meg... most meg csakugyan ráteszik...

Aztán, az őt siratók között az egyik legjobb bajtársa: könnyekkel küszködve, fekete kalapját morzsolva a frontra gondol. Az éh- és fagyhalállal birkózva épp, hogy csak megmenekültek onnan! Mentették egymást, mert megnyugvásuk nem lehetett - majd a sírban - mondogatták, de nekik élve kell visszajönniük. Miután hazatértek, a csont-bőr férfiakat alig ismerték meg asszonyaik... De hazajöttek, tették a dolgukat látástól-vakulásig... Nem volt idő, hogy így megpihenjenek, ahogyan most ő... S a gyászolók tömegében ott van a másik megbízható társ, akivel megszámíthatatlanul sokat mentek le a bányába, vagy ki a külszíni fejtésre... Az utóbbtól kihült szíve most is izzik - mert ők is úgy izzottak hetet, hónapot, éveket sem számlálva a görnyedésben a szén vagy az irtózatos kövek súlya alatt, mint benn a bányában a hű segítőtársak, a lovak. De bírták, mert bírni kellett! S a csomagolt kenyeret este visszavittek az otthonmaradottaknak...

Emlegették is, istenem, de hányszor, egymást biztatva:

- Meglásd, a magunkfajta embernek csak a koporsóban lesz nyugalma! Tréfának szánták, hogy erőt gyűjtsenek belőle a munkához...

S lám, igaz lett! Valóban, most már nyugta lehet. Nincs már tennivalója, csak egy, a harangszóra várni. Az élők majd fohászkodnak az ő tisztes életéért, az ő másvilági üdvéért... Imádkoznak majd saját lelkük megbékéléséért... Ez utóbbit megbocsájtotta nekik, hisz gyarló az ember - gondolta, hiszen ha a mindenható is úgy akarja, akkor holnap, s azután is lesz fél kettő, amikor már nem őt, hanem a következőt szólítja a harang...

S a harang megszólalt... pontosan fél kettőkor... s abban a pillanatban azt kívánta, hogy az a holnapi és az az utáni fél kettők soha ne jöjjenek el az embereknek, csak neki ez a mai fél kettő, mert számára már lejárt a rászabott idő és indulnia kell...

Holpert Flóra kisplasztikája

A híd túlsó oldalán

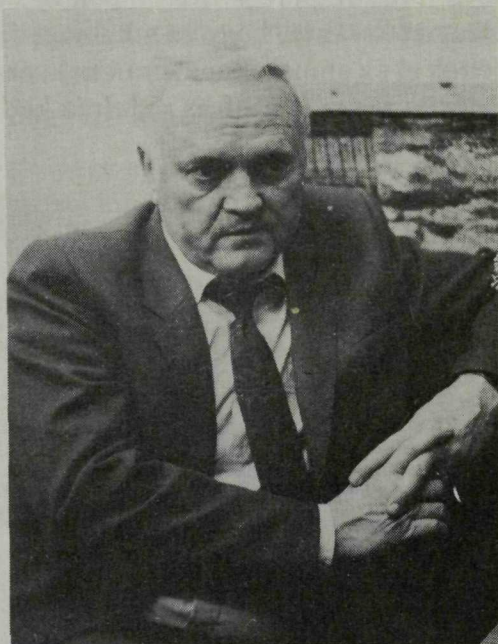
Beszélgetés a határokon túli magyar irodalomról

"Élményem a megaláztatás: gyermek- és ifjúéveim legszebb történeteit elsötétíti ez a szó. Mindegy, hogy engem ért sérelem, vagy családom, rokonságom, esetleg környezetem valamelyik tagját. A megalázottság beidegződik: él, hat nemzedékeken át. Tucatnyi embersors görcsösödött belém, oktalan tragikus sorsoké! Erről szól ez a könyv is: az értelmetlen halálokról, szükségtelen emberi kínokról, a nagy megaláztatásokról, amelyek a földhöz gőnyeszítik az embert."

Így nyilatkozott a Szlovákiában élő Dobos László Messze voltak a csillagok című regényéről. E néhány mondat azonban nemcsak a könyvről szól. A szinte egyik napról a másikra nemzetiségi kisebbséggé vált magyarság sorsa tükröződik benne. Azoké, akiket egy tollvonás a térképen más országokhoz csatolt.

Az első sokkból az írók ocsúdtak fel leghamarabb. A kisebbségi irodalom, miután először saját létjogát, sőt, a megszólalás lehetőségét biztosította és bizonyította, síkra szállt a magyarság elemi emberi jogainak védelmében. Egy-egy kiállítás minden regény, minden vers.

Ezeket a halk vagy erőteljesebb sikolyokat azonban nem hallotta, vagy nem akarta meghallani az anyaország. Legalábbis a hivatalos Magyarország. Az írók, irodalomtörténészek ugyanis kapcsolatban álltak az elmúlt évtizedekben is a határokon kívül élő alkotókkal, érdemben azonban csak keveset tudtak tenni.

Dobos László

"Egy nemzet él itt! - mondják.

Mit mondjak én?

Még mi is élünk!

Hová tartozunk, kinek a gondja most nemzeti létünk?"

Teszi fel a kérdést az ugyancsak szlovákiai Gyurcsó István Mennyi lehetőség című, 1968-ban megjelent versében. Ezidőtájt, de még néhány évvel ezelőtt is magyar irodalom szakos tanárokat képeztek úgy a hazai egyetemek, főiskolák, hogy a határainkon túli magyar irodalom egyáltalán nem, vagy értékén alul szerepelt a tananyagban, de napjaink történelme sem kapott megfelelő helyet a történelem szakosok tanulmányaiban.

Így hiánypótló és dícséretes vállalkozásba kezdett a TIT megyei szervezete, a megyei könyvtár, a Galéria Baráti Kör, a Pedagógus Klub és a Tiszaparti Gimnázium a határainkon túli magyar irodalmat bemutató szabadegyetemi sorozatával, amelynek előadásait februártól május végéig tartották meg azok az irodalomtörténészek - Czine Mihály, Pomogáts Béla és Görömbei Zoltán -, akik az elmúlt évtizedekben is szívükön viselték a kisebbségi magyar irodalmak sorsát. Sajnálatos viszont, hogy az előadásokat általában 15-20-an hallgatták meg, jöllehet a 20 forintos felnőtt belépődíj a pedagógus fizetésekhez "igazodott". Szolnokon legalább száz magyar irodalom szakos nevelő dolgozik, legalább ennyi érettségiző felvételizik magyar irodalomból. Vajon miért hiányzott az érdeklődés?

A legnépesebb hallgatóság - ötvenen - akkor gyűlt össze, amikor író vendégek érkeztek Szolnokra a szomszédos országokból, az anyanyelv ünnepére. Ebből az alkalomból a kisebbségi létről, az irodalom helyzetéről beszélgettünk a szlovákiai Dobos Lászlóval, a kárpátaljai Balla Lászlóval és fiával, Balla Károllyal.

Dobos László 1930-ban született a határmenti Királyhalmecen. Iskoláinak egy részét a határon átszökdvéve a sárospataki tanítóképzőben végezte. Pozsonyban szerzett tanári diplomát, irodalmi lapokat szerkesztett. Első két regénye a Messze voltak a csillagok /1963/, a Földönfutók /1967/ a magyar kisebbség sorsát ábrázolja. 1968 után kizárták az írószó-

Balla László

vetségből, könyvei nem jelenhettek meg egészen 1976-ig, amikor is megtört a jég, kiadták Egy szál ingben című, az előzőkhöz hasonló témájú regényét, amelyben elsősorban saját ifjúkori, s későbbi élményeiről vall.

Balla László 1927-ben született Kárpátalján, 1951-ben kiadott Zengi hangosabban! című verseskötete jelentette a kárpátaljai magyar irodalom kialakulásának kezdetét. Írói munkája mellett antológiákat, almanachokat szerkesztett, volt újságíró, fél tucat irodalmi olvasókönyvet írt a magyar tannyelvű iskoláknak, 1965-ig ő vezette az Ukrajnai Írószövetség magyar szekcióját, nyugdíjbavonulásáig szerkesztette a Kárpáti Igaz Szót. Első verseskötetét ifjúsági regények követték, majd az igazi sikert a Parázs a hóban című novellás kötete hozta meg számára, amelyet több figyelemre méltó elbeszélés gyűjtemény követett. Jelentős publicisztikai munkássága is.

Balla Károly még közelebb a harminchoz, a fiatal nemzedékhez tartozik. Ő is Ungváron él, eddig három verses- és egy prózakötete jelent meg. Huszonhétévesen vették fel az írószövetségbe, jelenleg a Kárpátaljai József Attila Alkotóközösség elnöke.

Mindhárman a kapcsolatok jelentős állomásának érzik, hogy helyet foglalhattak az anyanyelv hetének ünnepi asztalánál.

- Csakhát az a szomorú, hogy 44 évnek kellett eltelnie ehhez - jegyzi meg Balla László.

- Sajnos a legnagyobb számú nemzetiség, a romániai magyarság képviselői nem voltak jelen ezen a találkozón, amely kétségtelenül jelentős állomása lehet a közös gondolkodásnak, a kötődések, a kapcsolatok kialakításának, elmélyítésének az anyaországgal, illetve a szomszédos országokban élő magyarsággal - teszi hozzá Dobos László. - Eddig néhány könyvről, s hallomásból ismertük csak egymást. Hiányzott a személyes ismeretség, az élmény nem tudott tárgyiasulni, mert utazhattunk is, meg nem is, meg akartunk is, meg nem is.

- El voltunk foglalva a saját dolgainkkal - fűzi hozzá magyarázatul Balla Károly. - Be kellett bizonyítanunk, hogy Kárpátalján is létezik magyar irodalom, magyar kultúra, egyáltalán él a magyar szó.

- Voltak "tabu" témák? Vannak-e asztalfiókban porosodó írások?

- Erősen "hangfogóval" lehetett csak beszélni a kisebbségi sorsról, s kellően kidomborítani annak előnyeit - emlékezik Balla László. - Azt hiszem azonban ma már nincsenek fiókba rejtett kéziratok. Mára a kedvező politikai változások hatására általában mindenütt csökkent a többségi nemzet nyomása a magyar kisebbségre. Nálunk Kárpátalján talán

már teljességgel meg is szűnt. Nyíltan vallhatjuk a magyar nemzetet anyanemzetünknek, amelyhez elszakíthatatlanul tartozunk.

- És Csehszlovákiában?

- A nemzetiségi kérdés nálunk is érzékeny pont volt. Nem lehetett írni az ezzel összefüggő problémákról, köztük például a magyar iskoláztatás gondjairól. Nemrégiben

kérvényt juttattunk el a minisztériumhoz, hogy a magyar iskolába járó gyerekek anyanyelvükön felvételizhessenek az egyetemeken, főiskolákon. Ugyanúgy, mint Kárpátalján. Jelenleg a magyar lakosság aránya 11,6 százalék, a felsőoktatási intézményekben tanuló magyar hallgatóké viszont csak 5,7-5,8 százalék. Ez azért fájdalmas, mivel a csehszlovákiai magyarság a második világháború után gyakorlatilag értelmiség nélkül maradt. Az okok persze messzire nyúlnak. Mindmáig érződik a magyarság 1945 utáni belső nyugtalan-sága, bizonytalan-sága, s a szülőkből a gyermek-

Balla Károly

eik pályaválasztásakor a hamarabb elérhető egzisztencia megszerzésének reflexe munkál. De visszatérve az eredeti kérdéshez; ma már nálunk sincsenek porosodó kéziratok. Az előző másfél évtized azonban erősen megtépázta az irodalom érzékenységet, nyitottságát. Amíg a cenzor szerepét korábban a kiadó látta el - volt olyan könyv, amelyet heten lektoráltak, addig "reszelték", míg nem lett közölhető - az évek során mára kialakult bennünk az öncenzúra, amely a külső cenzúránál is rosszabb.

- Nagyon örülök, hogy ezt szóba hoztad - fordul Dobos Lászlóhoz Balla László. - A szigorú öncenzúra nálunk is a megmaradás előfeltétele volt. Mielőtt megírtam volna valamit el kellett gondolkodnom azon, hogy mi lehet a következménye. Bennünket, magyarokat a Kárpátalján mindig is gyanakvással figyelt a "hatalom". Nem a személyes sorsomat féltettem, hanem a maréknyi magyarságot, a magyar szót; hiszen a hata-

lomnak semmibe sem került volna, hogy az egész irodalmunkat lesöpörje az asztalról. Az anyanyelvünk éltetésének szándéka vezetett ahhoz is, hogy elvállaljam a Kárpáti Igaz Szó szerkesztését. Két évtizedes harc után sikerült elérnünk, hogy magyar nyelvű napilap jelenjen meg Kárpátalján. Addig az ukrán lapot fordították le magyarra. Mint író nem mondhatnám, hogy jót tett a nevemnek a napilap szerkesztése. Ráadásul az időm 90 százalékát igényelte. A nem túl következetes napi politikai törekvések között kellett egyensúlyozni úgy, hogy a lap megőrizhesse viszonylagos önállóságát. Sokszor vissza kellett tartanom olyan kéziratokat, amelyek komoly társadalmi problémákat vetettek fel, s amelyeket szívem szerint közöltem volna, de nem egyszer mégis népszerűtlen feladatokra kellett vállalkoznom. Sajnos nem tehettem mást.

- A sok tabu téma következménye az lett, hogy a prózairodalom még csak most van kialakulóban - magyarázza Balla Károly. - Hiszen a próza nem kerülheti ki az egyenes, világos fogalmazást. A líra ebből a szempontból egészen más. A költészet áttételeinek megértéséhez azonban értő fülekre van szükség. A hivatalos irodalompolitika sokáig igen furcsa módon értelmezte a típus, tipikus fogalmát. A negatív szereplőt egyedi esetnek tekintették. Így például néhány éve még ott tartottunk, hogy az újságban már lehetett írni, mondjuk a prostitúcióról, de természetesen kellően hangsúlyozva, hogy egyedi esetekről van szó, novellában azonban nem, mert akkor már típusnak tekintette az irodalompolitika.

- A sok tiltásnak végül az lett az ára nálunk is, hogy az irodalom kívül rekedt a társadalmi folyamatokon, elvesztette hitelét, s olvasóinak nagy részét - teszi hozzá Dobos László. - A közeljövőben úgy gondolom, a legfőbb feladatunk az eddig szinte nem is létező dokumentumirodalom megteremtése lesz, mert az gyorsabb, mint a szépirodalom, felpezdíti a társadalom szellemi folyamatait. Nélkülözhetetlen eszköz a hiteles, igazságos valóságkép kialakításában.

- *Mennyire érdeklődő a magyar ajkú olvasóközönség?*

- Tapasztalataim szerint kevés az olvasó. Ennek egyik okát már említettem, de meg kell jegyezni, hogy a Madách Kiadó az elmúlt években csökkentette a példányszámot, s hiába érkezik Magyarországról több mint 1 millió rubel értékű könyv hozzánk, az az igazság, hogy kevés a könyv, elsősorban a kortárs írók művei hiányoznak.

- Az olvasótáborunk nekünk is kicsi, eleve kevesen vagyunk, mintegy 200 ezer magyar él Kárpátalján - mondja Balla Károly. - A kiadásra azonban nem panaszkodhatunk, sőt, műveinket ukránra és oroszra is lefordítják.

- Tölem csak a Messze voltak a csillagokat adták ki szlovák nyelven - jegyzi meg Dobos László. - Mondhatnám azért van ez így, mert 1968 után két évre felfüggesztettek az írószövetségből, de végül 12 év lett belőle. De ez az én esetem mégsem egyedi, hiszen Fábry Zoltánnak is mindössze egyetlen kötetét fordították le rendkívül gazdag életművéből.

- *Mennyire ismertek, hozzáférhetőek a határokon túli magyar írók, költők munkái?*

- Még kevésbé mint az anyaországban élőké - mondja Balla László. - Sütő András, Kányádi Sándor könyvei, s a Madách Kiadó kötetei jutottak el hozzánk. A szétaprózottság, amely az egyetemes magyar irodalmat jellemzi, érződik ebben is. A mostani magyarországi látogatásunk bizonyára segít majd abban, hogy kiterjesszük az érdeklődésünket a testvér irodalomra, s talán nagyobb részt vállal majd a közvetítésben az anyaország.

- *Most min dolgoznak?*

Dobos László:

- A közelmúltban fejeztem be egy gyerekkönyvet. Jelenleg a politika vonzáskörében élek, s főleg azok a történések érdekelnek, amelyek összefüggésben vannak a több szabadsággal, nyíltsággal. Jelenünkről, a demokráciáról szeretnék írni, amely a kisebbség számára ugyan olyan fontos, mint a levegő.

Balla László:

- Most, 62 évesen adódik lehetőségem nagy terveim megvalósításához. Egy kortörténeti regénycikluson dolgozom, amely feldolgozza a kárpátaljai magyarság életét, sorsát, megpróbáltatásait, küzdelmeit. Őszintén, szépítés nélkül, azoknak az érzelmeknek a pontos kivetítésével, amelyeket a politika váltott ki a magyar kisebbségben. Szeretném megrajzolni azoknak a kortársaimnak a pályáját, akikkel együtt indultam, akiket szétdobált a sors, a háború, de valami módon mégis együvé tartozunk, s valahol találkoznak a törekvéseink. A regényciklus címe is: A végtelenben találkozunk.

Balla Károly:

- Nemrégén adtam le újabb verseskötetem kéziratát. A közeljövőben minden szellemi energiámat egy folyóirat indítására fordítom. A kárpátaljai magyar irodalom Magyarországon megjelenő folyóirata lesz. A folyóiratot Ungváron szerkesztjük a kárpátaljai írók, költők műveiből, s eljuttatjuk az anyaországba. Így adunk hírt magunkról, íme, így élünk, így írunk mi, magyarok nem messze az országhatártól.

- *Köszönöm a beszélgetést.*

Tál Gizella

Szurmay Ernő:

Húsz esztendő az irodalmi műveltség szolgálatában

A szolnoki Verseggy Ferenc Irodalmi Kör története

1. Az indulás

A két világháború között Szolnokon működött számos egyesület, társaság, kör, klub között sajátos helyet foglalt el a Verseggy Ferenc Irodalmi Kör. 1926. június 9-én történt megalapításától a fordulat évében bekövetkezett megszűnéséig ez a kör szolgálta Szolnokon a magyar irodalom felkarolását, művelését és népszerűsítését, a helyi írók és irodalombarátok tömörítését, az elhunyt írók, költők - köztül elsődlegesen a város szülötte, Verseggy Ferenc - emlékének kegyeletes és tevőleges ápolását.

E célokat irodalmi estek, matinék, hangversenyek, előadások szervezésével, pályadíjak kitűzésével, évkönyv kiadásával, irodalmi művek kiadásával, ill. terjesztésével kívánta közelíteni.

Az alapszabály szerint a kör tagja lehetett minden irodalommal foglalkozó vagy az irodalmat, a tudományt és a művészetet pártoló feddhetetlen életű magyar állampolgár, ill. testület vagy jogi személy, akiket a választmány szótöbbséggel a tagok sorába felvett. A körnek tiszteleti, alapító, működő, kül- és pártoló tagjai lehettek. A tiszteleti tagsághoz legalább tíz működő tag ajánlása és a közgyűlés egyetértése kellett, míg az alapító tagnak a kör alaptökéjéhez legalább 100 pengővel kellett hozzájárulnia.

A kör 80 működő tag számára biztosított helyet, akiknek a megválasztásukat követő két éven belül székfoglalót kellett tartaniok. A kültagsághoz két működő tag ajánlása, évi 2 pengő tagdíj fizetése szükségeltetett. Székfoglaló tartására nem voltak kötelezettek. Esetleges alkotásaikat a működő tagok valamelyike mutatta be, ill. az elnökség hozzájárulhatott a választmány ajánlására esetenként a személyes bemutatáshoz is. A működő tagok pótlása a kültagok sorából történt. A pártoló tag évi 5 pengő tagdíjat fizetett öt éven át, ha felvételéhez a választmány hozzájárult.

A kör ügyeit az évente egy alkalommal összehívott közgyűlés, 24 rendes és 6 póttagból álló és 3 évenként újjáválasztott választmány, az el-

nökből, ügyvezető elnökből, három alelnökből, főtitkárból, két titkárból, két jegyzőből, ügyészből, pénztárosból, ellenőrből és három tagú számvizsgáló bizottságból összetevődő tiszttakar irányította. (E tisztségekre csak működő tagok voltak választhatók.)

A legfőbb szervet jelentő közgyűlésen minden tag részt vehetett, de szavazati joga csak a működő és alapító tagoknak volt. A közgyűlés hatáskörébe tartozott a választmány s annak előterjesztése alapján a tiszteleti tagok megválasztása, a vagyoni ügyek intézése, az alapszabály módosítása.

A választmány az alapszabály szerint évente hatszor ülésezett, s valamennyi operatív feladat megoldása ennek a szervnek a feladata volt.

A tisztségviselők közül az elnök hívta össze a közgyűlést, a választmányi ülést és irányította természetesen a kör protokolláris, adminisztratív és pénzügyeit. Az öt esetenként helyettesítő ügyvezető elnökön ill. alelnökön kívül legjelentősebb szerepköre a főtitkárnak volt, aki a választmány ülései közötti időszakban az elnökkel való egyeztetés után gyakorlatilag önállóan intézte a kör napirenden lévő ügyeit.

A kör adott időpontban történt megszületését országos és helyi körülmények egyaránt indokolták. A világháború, a két forradalom, az ellenforradalom, a trianoni békeszerződés, az infláció által többszörösen sokkolt ország a bethleni konszolidáció eltelt négy esztendeje alatt kezdett kilábalni a társadalom minden osztályát, rétegét így vagy úgy érintő vagy éppen sújtó erkölcsi-gazdasági válságból. Nagyon leegyszerűsítve az államvezetés számára az előbbiből a nemzeti öntudat minden oldalról történő erősítése, a nemzeti érzés nacionalista felfokozása, az utóbbiból a külföldi kölcsönökre támaszkodó viszonylagos gazdasági stabilitás megteremtése - beleértve az értékálló új pénz, a pengő bevezetését is - jelentette a kiutat.

Ebbe a kiútkeresésbe illeszkedett Szolnok város értelmiségének, polgárságának az a törekvése, hogy ezt a nagyon heterogén összetételű, alig 50 éve megyeszékhellyé lett, szerencsétlenül szerencsés földrajzi fekvéséből eredően történelmi levegőt árasztani nem tudó várost bekapcsolják a nagyobb irodalmi hagyományokkal bíró, legalább az alföldi nagy városok kultúrkörébe. Erre legjárhatóbb útnak az évszázados vagy több évtizedes múlttal rendelkező Kisfaludy, Petőfi, Dugonics Társaság mellett a rendszerint egy-egy magyar író, költő emlékének ápolását zászlajukra író, tartalmi munkájukban jobbra a húszas évek említett "nemzeti" programját művelő irodalmi társaságokkal és az ezeket istápoló városokkal való kapcsolatfelvétel tűnt. Ehhez is kitűnő eszközül szolgált

a Szolnok egyetlen jelentős költő-polihisztorának, Verseggy Ferencnek emlékét ápolni szándékozó irodalmi kör életrehívása.

Más oldalról erősítette a kör létesítésére irányuló törekvést az a tény, hogy a városban már egy ill. két évtizede működött a város kulturális életében jelentős helyet kivívott Művészetpártoló Egyesület, amely a Szolnoki Művésztelepre alapozva a képzőművészet barátait tömörítette ill. városi színházat megteremtő, a színészet pártolóit összefogó Színiegyet. Ugyanakkor jókora lépéshátrányban volt a városban már a megyeszékhellyé válás óta a tudomány, a könyvtár- és a múzeumügy s nem utolsó sorban az irodalom művelésének, terjesztésének ügye. E hátrány behozását is volt hivatva szolgálni a Verseggy Ferenc Irodalmi Kör.

Ezt a törekvést fejezték ki dr. Tóth Tamás polgármesternek, mint az alakuló közgyűlést levezető elnöknek jegyzőkönyvben megörökített alábbi szavai: "Sokunknak lelkében élt már a vágy egy oly irodalmi egyesület életre hívása iránt, ahol az irodalmat kedvelő közönség saját magának és másoknak gyönyörködtetésére irányuló igényeit intenzívebben elégítheti ki, s ahol bőségesen kínálkozik alkalom arra, hogy az irodalom művelésével kapcsolatos értékeket minél szélesebb körök részére elérhetővé tegyük."

Végül még egy helyi, de az ügy szempontjából nem mellékes körülmény megemlítése is ide kívánkozik. A polgármesteri székben, az a Tóth Tamás ült, akinek egyik fivére az országos hírű egyházi író, Tóth Tihamér, a másik fivére Tóth Tivadar gimnáziumi tanár, a legjobban szerkesztett helyi lap, a Szolnoki Újság főszerkesztője volt. A kör megalakításának fő szorgalmazója, később motorja pedig a Felvidékről Szolnokra került, költői ambíciókkal megáldott, kitűnő szervezőképességű Kiss Gábor árvaszéki ülnök lett. Ide tartozik, hogy a kör megalakulása idején a megye és a megyei intézmények élén is kultúraérzékeny vezetők álltak, a helyi középiskolákban sok jeles, kutató-ismeretterjesztő munkával is foglalkozó tanáregyéniség működött, s a város irodalmi-zenei életében számos önálló alkotással is sikeresen próbálkozó személyiség volt már ekkor található.

A kör tagjainak társadalmi hovatartozását is tükrözi a megválasztott tisztikar és választmány összetétele. Díszelnökök: Alexander Imre alispán, Almásy Sándor főispán, dr. Kenéz Béla udv. tanácsos, egy. tanár, dr. Tóth Tihamér pápai kamarás, egy. tanár. Tisztikar; elnök: dr. Tóth Tamás polgármester; ügyvezető elnök: dr. Halmos Andor kir. tanfelügyelő; alelnökök: dr. Mandel Sándor ügyvéd, dr. Radvánszky József lelkész, dr. Tóth Tivadar főgimnáziumi tanár; főtítkárok: Kiss Gábor árvaszéki ülnök; titkárok: dr. Hegedűs József bírósági jegyző, dr. Szabó Ferenc várme-

gyei jegyző; jegyzők: Goór László jav.hív.ellenőr, Petrencsik Miklós polgári iskolai tanár; pénztáros: Winterhofen Ottó keresk.iskolai tanár; ellenőr: Kemény László. A számvizsgáló bizottság tagjai: Farkas István máv.főmérnök, Csépe Jenő polg.isk.tanár, Göndö József polg.isk.tanár. Választmányi tagok: dr. Balogh Béla főgimn. tanár, Betkovszk Jenő főgimn.tanár, Bihary István kir.tanfelügyelő, dr. Csuka Iván várm.II. főjegyző, dr. Elek István v.t.orvos, Ellmann Elvira polg.isk.tanár, Goóts Mihály felső ker.isk.ig., dr. Halász Sándorné (orvos neje), dr. Kerekes Sándor v.főjegyző, Komor Arnold miniszt.tanácsos, dr. Kőváry Miklós ügyézs.aeln., Krünerné Boár Lívia tanítónő, Lengyel Sándor várm.ár.v.ülnök, Magyary Albert isk.igazgató, P.Majsay Mór ferencesrendi szerz., dr. Sándor Ákos kir.j.bírós.elnök, Tóth István polg.fió isk.igazgató, Valent István főgimn.tanár, Vezéry Ödön lapszerkesztő, dr. Vöröss István főgimn.tanár, Wollek Géza főgimn. igazgató, Magyary Gyula isk.igazgató.

A kör alakuló közgyűlésétől a belügyminiszteri engedély aláírásáig, 1928. február 18-ig, meglehetősen hosszú idő, mintegy másfél év telt el.

Nem tudni, mi okozta ezt a hosszú várakozási időt, amelyet még az irodalmi társaság hiányán sajnálkozó egykori újságíró is sokallott. A "de facto" megalakult kör tagjai azonban az alapszabály belügyminiszteri láttamozása nélkül is tevékenykedtek. 1927. június 28-án, a Petőfi Társaság megalakulásának 50. évfordulóján már a vármegyeháza dísztermét zsúfolásig megtöltő közönség hallgathatta a kör díszelnökeinek a jubiláló Társaságot köszöntő szavait, ill. Pekár Gyulának, a Petőfi Társaság elnökének válaszbeszédét, Gáspár Jenő elbeszélését, Jakab Ödön, Szathmáry István verseit és Medgyaszay Vilma tolmácsolásában Petőfi megzenésített verseit.

Az alapszabály jóváhagyását követően 1928. május 13-án közli a Szolnoki Újság, hogy az alakuló közgyűlésre megtörtént dr. Kenéz Béla egyetemi tanár, dr. Tóth Tihamér pápai kamarás és gr. Klebelsbert Kúnó kultuszminiszter meghívása. A júliusi választmányi ülés 9 új működő tagot választott dr. Bene Lajos tanfelügyelő, dr. Darkó Dezső városi tanácsosok, dr. Móra Lajos ügyvéd, Pilzer Sándor magántisztviselő, dr. Sebestyén Mihály ügyvéd, Soós Lajos ref.lelkész, dr. Tóth József vm-i jegyző, Varsányi Pál városi fogalmazó és Vidor Győző felsőker.isk.tanár személyében.

Mire az alapszabály jóváhagyása megtörtént, s a kör tényleges működése megindult, bizony az amúgy sem rózsás gazdasági viszonyok alaposan megromlottak. A városban is rendkívüli méreteket öltött a munkanélküliség, a pénzszüke, a szanálástól való rettegés rányomta bélye-

gét a bérből és fizetésből élők közhangulatára. Az újság vezércikkéből való adat szerint 30 vasúti állásra 800-an, két díjnoki állásra 150-en pályáztak, s egyetlen szolnoki házvezetőnői munkakörnek 36 várományosa volt.

Ilyen körülmények között elismerésre méltó a körnek az a szervező tevékenysége, amelynek révén a Kisfaludy Társaság 1929. december 8-i vendégmatinéján közel ezren vettek részt a Városi Színházban. A matinét, amely a Társaság ötödik vidéki vándorgyűlése volt, Szabolcska Mihály, a Társaság elnökségi tagja nyitotta meg. A Verseghy kör nevében Kiss Gábor patetikus köszöntője ill. Tóth Tamás üdvözlője hangzott el.

A matinén verssel, elbeszéléssel szereplő Radó Antal, Komáromy Jánoson, Sajó Sándoron ill. a költészet alföldi elemeiről értekező Kéky Lajoson kívül Zilahy Lajosnak volt átütő sikere. A szolnoki siker híre a rádióhoz is eljutott. 1930. január 23-án közvetítést is adott az itt elhangzottakból.

A város közönsége egyre jobban befogadta, a mindennapi művelődés részének tekintette a kör munkáját, az irodalmi és művészeti világ ismert alakjainak Szolnokon való vendégszereplését. Így lelkes fogadtásban részesítette az 500 éves magyar dal ünnepére Szolnokra látogató Fedák Sárít, aki szerelmi dalokat, virágéneket, kuruckori dalokat énekelt korhű öltözékben, a színházat a borsos belépődíjak ellenére zsúfolásig megtöltő közönség előtt.

A szolnoki sikernek, a kör iránti elismerésnek is köszönhetően a budapesti Zeneakadémián elhangzott második dalcsokorba Verseghy két dalát is felvette a népszerű énekesnő.

Nem sokkal később március 2-án a Petőfi Társaság szolnoki vándorgyűlése is jelezte a kör erősödő aktivitását. A Társulat Pekár Gyula vezette küldöttségét a polgármester fogadta az állomáson és a főispán adott tiszteletükre tízórait.

A Városi Színházban rendezett matinén a két irodalmi társulás elnökén kívül Lamperth Géza, a Petőfi Társaság főtítkára olvasott fel verseiből. Császár Elemér, Verseghy emlékezetéről, Feleky Sándor Lenau magyar tárgyú költeményeiről értekezett. Maday Gyula Mikszáthra emlékezett, Gyökössy Endre négy versét adta elő, Falu Tamás pedig egy humoros novellával mutatkozott be a hálás szolnoki közönségnek, amelynek a véleményét az újságíró így fogalmazta meg: "Ez a vasárnap gyönyörű ünnepe volt a városi irodalombarát közönségének és a Verseghy Körnek."

A két országos irodalmi társaság hathatós segítsége, szolnoki vendégszereplése révén, a vándorülésekkel kapcsolatos szervezőmunka tapasztalatainak birtokában a Verseyhy Ferenc Irodalmi Kör - nem mondva le természetesen e gyümölcsöző kapcsolatok ápolásáról - hozzálátott előbb részben, majd egészében önálló irodalmi rendezvényeinek megrendezéséhez.

1930. május közepén dr. Molnár Imre zeneakadémiai tanár és felesége Hír Sári zongoraművésznő, valamint dr. Urbán Gusztáv egrri jogakadémiai tanár közreműködésével szerveztek ankétot ismét zsúfolt ház előtt. Ezen az ankéton már helyi szerzők is felléptek. Dr. Bodnár Andorné egyik helyi vonatkozásokban gazdag novelláját olvasta fel, Goór László pedig a magyar könyvnapról emlékezett meg.

November 11-én került sor a Városháza dísztermében az első önálló ülésre a dísztermet ebből az alkalomból teljesen megtöltő közönség előtt. Kiss Gábor főtitkár az elhunyt Szabolcska Mihályra emlékezett, míg a kör tagjai közül dr. Balogh Béla, Goór László és Zsiga Lajos tartottak székfoglalót. Itt hangzott el Balogh Béla "Kultúra és múzeum" c. székfoglalójában az emlékezetes érvényű mondat: "Szolnoknak történelmet és tradíciót kell teremtenie!"

A kör saját lábára állt.

Középpontban a névadó kultusza

Egy, a kör tagságától független esemény, a budai vízi-városi temető felszámolása a kör figyelmét fokozottabban Verseyhy Ferencre irányította. 1930 nyarának végén a város polgármestere, a kör elnöke levelet kapott Némethy Béla székesfővárosi tanácsnoktól.

E levél arra hívta fel a figyelmet, hogy a Verseyhy Ferenc sírját 1886-ban márványkeresztel megjelölő s azt azóta is ápoló II. kerületi Ponty utcai felsőkereskedelmi iskola jogot formál Verseyhy hamvainak más temetőben történő méltó elhelyezésére. Ha azonban a szülőváros díszsírhelyet ad költő szülőttének, nem tesz észrevételt a hamvak Szolnokra szállítása ellen.

A polgármester-elnök kezdeményezésére a kör választmánya, a város vezetősége igyekezett megtenni a szükséges lépéseket Verseyhy hamvainak méltó fogadására. Az 1931. május 2-i választmányi ülés működő tagjai sorába fogadta a budapesti Másik Andor MÁV titkár író.

Amint a későbbiekben kiderült, ennek a látszólag hétköznapi döntésnek nagy szerepe volt a hamvak ingyenes hazaszállításának megszervezésében is.

A szükséges intézkedések megtételét sürgette Auffenberg János, a Ponty utcai iskola igazgatójának levele is, amelyben állást foglalt Verseggy hamvainak az iskola költségén a Kerepesi úti vagy a Farkasréti temetőben történő elhantolása mellett, mondván, hogy Verseggy hamvainak elszállítása bizonyos fokig a székesfőváros nemzeti művelődésének elgyökértelenítését jelentené.

Az 1931. október 17-i választmányi ülés döntött a november 7-i hazaszállítás ill. a november 8-i temetés időpontját illetően.

A sírt 40 éven át gondozó Hunfalvi János felsőkereskedelmi iskola Verseggyvel kapcsolatos utolsó kegyeletes cselekedete a kapucinusok templomában tartott gyászistentisztelet volt. Ezt követően a diákság kivonult a vízivárosi sírhoz, ahol Krusché Emil önképzőkörvezető tanár mondott búcsúbeszédet. A Verseggy Irodalmi Kör nevében Másik Andor helyezett el koszorút a felbontásra váró sírra.

Mivel a kör javaslatára Szolnok képviselőtestülete hivatalosan is elfogadta a fővárosnak a dízsír hely adományozására, a méltó síremlék felállítására és a sír folyamatos gondozására vonatkozó feltételeit, minden akadály elhárult a hamvak hazaszállítása elől.

A hamvakat szállító vonat november 7-én du. 1/2 3-kor indult a Nyugati pályaudvarról. A szülőváros és a Verseggy Ferenc Irodalmi Kör nevében dr. Tóth Tivadar, a kör alelnöke, Kiss Gábor főtitkár és Másik Andor választmányi tag volt a kísérő. Rajtuk kívül a szolnoki MÁV Fűtőház, a MÁV Járműjavító és a Millennium Dal- és Zeneegylet irodalmi szakosztályának képviselői voltak jelen. A Ponty utcai felsőkereskedelmi iskola tanárainak, cserkészeinek küldöttségét pedig dr. Krusché Emil tanár vezette.

A vonatot Kőbányán, Pestszentlőrincen, Vecsésen, Üllön, Monoron, Cegléden és Abonyban mindenütt népes küldöttség fogadta, s virágokkal, koszorúkkal borították a hazatérő hamvakat. Szolnokon a város és a kör vezetői rótták le tiszteletüket, majd a hamvakat a pályaudvar különtermében ravatalozták fel. Mellette egész éjjel cserkészek álltak őrséget.

Másnap többezres díszmenet kísérte a hamvakat szállító díszes gyászkocsit a római katolikus plébánia előtti térre, ahol Almásy Sándor főispán, a kör díszelnöke, Folba János táborigazgató, dr. Haán István táborigazgató püspök mondott rövid beszédet. A MÁV Fűtőház Összetartás dalárdája Verseggy énekszámot adott elő, majd Valent István gimn. tanár, a kör tagja mondott emlékbeszédet. Palasovszky Béla: Verseggy Ferenc koporsójánál c. alkalmi versét Frank Károly MÁV mérnök mondta el. Ezután dr. Krusché Emil adta át a hosszú évtizedek óta általuk gondo-

zott hamvakat dr. Kerekes Sándor h. polgármesternek. Befejezésül a koszorúk elhelyezése következett. Négyesy László a Magyar Tudományos Akadémia és a Kisfaludy Társaság, dr. Preszly Lóránt, a szegedi Dugonics Társaság nevében koszorúzott.

A hamvakat elborították ezután az esztergomi Balassa Bálint Társaság, az országos Gárdonyi Géza Társaság, a Verseggy Ferenc Irodalmi Kör és a helyi intézmények, iskolák, egyesületek koszorúi. Üdvözlő táviratot küldött dr. Ernszt Sándor kultuszminiszter, a Petőfi, a Csokonai, az Ady Társaság, a bajai Liszt Ferenc Kör.

Az ünnepség befejezését követően óriási tömeg kísérté Verseggy hamvait végső nyughelyére, a város által felajánlott díszsírhelyre.

A Verseggy Ferenc Irodalmi Kör pedig írásban mondott köszönetet mindazoknak, akik a hazaszállítás ügyében közreműködtek.

Még el sem hamvadtak a virágok a frissen hantolt sír felett, amikor a kör meghirdette a "Szobrot Verseggy Ferencnek" jelszót. Az első adomány Másik Andor nevéhez fűződik, akinek - mint láttuk - a hamvak hazaszállítása körül is múlhatatlan érdemei voltak. Rögtön utána megmozdult Szolnok diáksága is. A második pénzadomány már a szolnoki községi felsőkereskedelmi iskola Kemény László vezette önképzőkörétől érkezett.

A megajánlástól a megvalósulásig közel két esztendő telt el. A gondolatot felkarolta a város képviselőtestülete és egész polgársága is. Így kerülhetett sor 1934. szeptemberében az alábbi szövegű polgármesteri meghívó kiküldésére: "Szolnok város képviselőtestülete és a szolnoki Verseggy Ferenc Irodalmi kör együttes kezdeményezéssel, a helyi társadalom nemesszívű áldozatkészségének megnyerésével Szolnok város nagy költőszülöttének, Verseggy Ferencnek a szülővárosában szobrot emelt, s Borberek Kováts Zoltán szobrászművész ércalkotásának szoborleleplezési ünnepélyét f.évi szept. 30-án, vasárnap tartjuk meg..."

Az ünnepség ragyogó napsütésben, hatalmas tömeg részvételével zajlott le. A Himnusz elhangzása és Kiss Gábor megnyitó szavai után Kissné Tóth Lenke szavalta el "Emlékezés a Magyar Hárfásra" c. saját szerzeményű költeményét. Ezt követően Császár Elemér egy. tanár, a Petőfi Társaság alelnöke mondott ünnepi beszédet. A szobrot dr. Tóth Tivadar, a kör alelnöke adta át. Szolnok város nevében dr. Kerekes Sándor városi főjegyző vette át. A Szózat hangjai után a vendég irodalmi társaságok, a helybeli hatóságok, egyletek, intézmények, iskolák helyezték el koszorúikat a kő posztamensen nyugvó bronz mellszoborra, amely a Tisza Szálló mögött, a város parkjának egyik legszebb részén, az egykori szülőház feltételezett helyének közelében kapott helyet.

Az ünnepséget a rádió is közvetítette és a Magyar Filmhíradó is készítette róla filmfelvételt. Így a Verseggy szobor leleplezéséről az egész ország értesülhetett. Az ünnepségen részt venni nem tudó szolnokiak

pedig a Szolnok és Vidéke c. lap hasábjain valamennyi szónok szöszertint beszédét és K.Tóth Lenke versét teljes terjedelmében elolvashatták.

A Verseggy kultusz ápolásának fogalomkörébe tartozik az az évenként visszatérő hagyományá vált kezdeményezés, amely most már a szülőföldben nyugvó költő sírjánál november 1-én rendszeresen megrendezett emlékűnepség és koszorúzás formájában öltött testet. Az emlékezés a Verseggy Ferenc Irodalmi Kör létezésének végéig a MÁV Millennium Dal- és Zeneegylet, a felsőkereskedelmi iskola és a fiúgimnázium növendékeinek, tanárainak s természetesen a kör tagjainak részvételével zajlott le. Az emlékbeszédeket általában a kör jeles tanár tagjai tartották. Közülük Tóth Istvánnak, a polgári fiúiskola igazgatójának, Kemény László, Vidor Gyöző, Béky Ernő, Kisfaludi Sándor, Neszmélyi László felsőkereskedelmi iskolai ill. dr. Tóth Tivadar, Pápay Antal gimnáziumi tanárok nevét őrizte meg az emlékezet.

A két középiskola végzős diákjainak közreműködésével s a kör két tevékeny tanártagjának, Kemény László felsőkereskedelmi és dr. Pauka Tibor gimnáziumi tanárnak a szerkesztésében 1935-ben napvilágot látott az első Szolnokon sajtó alá rendezett Verseggy-mű, a Rikóti Mátyás. A Vajthó-féle Irodalmi Ritkaságok sorozatban megjelent könyv elé a kör régi patrónusa a Verseggy-monográfia szerzője, Császár Elemér írt előszót.

A kör kezdeményezésére és megbízására festette meg Remete Márton festőművész 1937-ben Verseggy Ferenc fél-alakos képét. Remete Márton gondos előtanulmányokat végzett. Felhasználta az Avemárius festménye nyomán készült Höfel Balász-féle rézmetszetet és a Gróf Kaczaifalvi László 1911-es budapesti kiadásában a szerző aláírásával megjelent arcképet. A valóban sikerült kép a kor embere által elképzelt töprengő, szenvedélyes, mélyen gondolkodó, külső megjelenésében is rokonszenvet ébresztő, élete delén álló Verseggyt ragadta meg. Az egykorú vélemény szerint "Remete Márton képe méltó a patrónushoz és méltó a múzeumhoz, amely közeledik a megvalósulás felé."

Arról volt szó ugyanis, hogy a kör 1937. őszén egy olyan Verseggy-relikviákat is tartalmazó könyvtár múzeumot szándékolt megvalósítani, amely magába foglalta volna Verseggy összes műveit, a róla szóló irodalmat, valamint a kör tagjainak írásait és a Szolnokra vonatkozó helytörténeti kézirat- és könyvanyagot. A megvalósulásig Remete Márton festményét az ugyancsak körű kezdeményezésre megvalósult városi könyvtár- és múzeumban helyezték el. A kör felhívására a Könyvtár- és Múzeum Egyesület, annak vezetője dr. Balogh Béla c. egyetemi tanár és dr. Szabó Ferenc, az új polgármester vállalta is ezt a feladatot. A kör pedig felhívással fordult Szolnok lakosságához a gyűjtemény gyarapítása érdekében. (Folytatjuk)

Dr. Nagy Rózsa:

Hogyan változik a struktúra?

Szolnok munkaerő-vonzáskörzetének általános szerkezeti jellemzői

Szolnok munkaerővonzása a megye községeinek kb. egynegyedére, illetve 3 Pest megyei településre terjed ki. A várost tíz olyan település veszi körül, ahonnan az aktív keresők több mint 30 százaléka jár a megyeközpontba dolgozni. A 10 település reletíve magas Szolnokra irányuló ingázási aránya azt igazolja, hogy a várost agglomerálódó térség veszi körül. A agglomeráció kibontakozását elsősorban az ipar fejlődése, területi koncentrálódása és az annak nyomán bekövetkezett népességtömrülés és infrastruktúrális fejlődés segítette elő. Következményeként a társadalmi-gazdasági kapcsolatok különböző jellegű összefonódása, elmélyülése ment végbe. A térségben a települések funkcionális kapcsolatainak fejlődése, erősödése játszódtott le, melynek elsődleges és meghatározó eleme a munkahely - lakóhely közötti rendszeres napi ingázás.

E tanulmány keretében azt mutatjuk be, milyen főbb változások következtek be a hatvanas évektől napjainkig Szolnok, annak vonzáskörzete, a megye ill. az ország társadalmi és gazdasági szerkezetében. A statisztikai adatok a népszámlálási állapotokat tükrözik. Az éves statisztikák községek szerinti bontása nem áll rendelkezésünkre, ezért zárul le 1980-ban a szerkezeti vizsgálat.

A gazdasági szerkezetváltás az utóbbi évek egyik leglényegesebb kérdése. A termelőszervezeteken belül általánosságban elmaradt a termék-szerkezet folyamatos korszerűsítése, a piaci követelményekhez való szigorúbb alkalmazkodás. Mivel ennek kényszere általánosan jelentkezik, a társadalom és a gazdaság területi szerkezetének termelésre és szolgáltatásra alapozott viszonylagos stabilitása veszélybe került.

A térségi adottságoktól függően a probléma eltérő jelleggel és erővel bukkanhat fel. Különösen éles e kérdés a kitermelőipari térségekben,

amelyekben évek óta "válságágazatok" vannak. Emellett veszélybe kerülhet a korábban kialakult térségi egyensúly a műszaki fejlődés szempontjából periférikus területeken, amelyeken a gazdaság piaci versenyképessége lecsökkent. A "depresszió" veszélye egyaránt fenyeget az elmaradott, korszerűsítésre váró makro- és mikrostruktúra miatt. Ezért is lényeges annak elemzése, hogyan alakult a gazdaság és ennek következtében a társadalom szerkezete, mivel abban minden elmozdulás a korábbi térségi egyensúly felbomlását idézi elő és a gazdaság szereplőire eltérő jellegű feladatokat hárít.

A területi egységek tervezésre való alkalmassága nem független azok társadalmi - gazdasági szerkezetétől, gazdaságának egyoldalúságától, illetve komplexitásától. A szerkezeti jellemző együtt jelenik meg és többnyire bizonyos szabályszerűségek szerinti kapcsolatot mutat más, a tervezés szempontjából ugyancsak fontos ismérvekkel, mint amilyen az adott térség nagyságrendje, funkciója. A nagyobb - de természetesen csak a belső összetartó erővel rendelkező - területi egység általában szerkezetileg bonyolultabb és társadalmi-gazdasági funkciókban gazdagabb. Ez az összefüggés valószínűleg fennáll a település és a vonzáskörzet, illetve - magasabb szinten - a munkaerő-vonzáskörzet és az ország viszonylatában.

A területi egységek tervezésre való alkalmassága és a gazdasági szerkezet közötti kapcsolat erős megvilágítást kap a tervezés decentralizáltabb rendjében. Akkor, amikor nő a "helyi", a térségen belüli tervezés szerepe, ami együtt jár a tervezés anyagi bázisában a saját, belső források arányának fokozódásával. Ezért megvizsgáltuk azt is, hogy a lehatárolt /szolnoki/ munkaerő-vonzáskörzet - összehasonlítva más területi egységekkel - milyen gazdasági szerkezeti tulajdonságokkal rendelkezik, az egyes szerkezeti elemek és a struktúra összképe hogyan változik.

Az ipar és építőipar

Az ipar és építőipar, mint a gazdaság /társadalom/ szerkezeti elemét az 1. számú táblázatban feltüntetett nagyságrendi és változási viszonyok jellemezték:

1960-ban Szolnok város környezetéhez /vonzáskörzet, megye/ képest jóval iparosodottabb volt, és az országos átlagot is meghaladta az iparban foglalkoztatottak aránya. 1960-70 között gyors ipari létszám-növe-

1. sz. táblázat

Ipar, építőipar aktív keresőinek száma, aránya, változása
(1960, 1970, 1980. évi adatok alapján)

Aktív keresők

Megnevezés	száma			aránya az összes /fő/ aktív keresőhöz képest			% -os változása	
	1960	1970	1980	1960	1970	1980	1970	1980
							1970	1980
1.Szolnok	9.014	14.967	14.367	35,8	46,6	37,8	166,	096,0
2.Szolnok vonzáskörzete	9.036	12.242	11.736	24,4	36,1	34,0	135,5	95,9
3.1-2.együtt	18.050	27.209	26.103	29,0	41,2	36,0	150,7	96,0
4.Szolnok m.	52.740	74.643	78.007	24,8	38,1	37,8	141,5	104,4
5.Országosan	1617.666	2,197.000	2140050	34,0	43,9	42,3	135,8	97,4

kedés történt /mintegy 5000 fő, 66 százalék/. Ebben az ipartelepek száma meghaladta a százat, de többségük kis- és közepűzem volt. Hat üzem

ezer dolgozónál többet foglalkoztatott; ezek alkalmazták az iparban dolgozók felét. A nagyvállalatok az ipar több ágazatát képviselték, így:

- a MÁV Járműjavító és a Mezőgép a gépipart,
- a TVM a vegyipart,
- a Papírgyár a könnyűipart,
- a Cukorgyár az élelmiszeripart,
- a Betonelemgyár az építőanyag ipart.

Szolnok vonzáskörzetében az ipari létszámarány 1960-ban az országos átlaghoz képest csaknem 10 százalékponttal volt alacsonyabb, és csak kis mértékben tért el a megyei átlagtól /- 0,2 százalék/. Szolnok és vonzáskörzete együttesen viszont meghaladta a megyei arányt és kisebb mértékben tért el az országos átlagtól.

1970-ben Szolnokon az iparban foglalkoztatottak aránya az országos átlagnál továbbra is magasabb /2,7 százalékponttal/, a centrumtelepülés és vonzásövezete közötti eltérés továbbra is nagy /10,5 százalék/ volt. A megye foglalkoztatási szerkezetében az ipar részesedése jelentősen emelkedett. Hasonló folyamat játszódott le a vonzáskörzeten belül is, némi eltérés azonban továbbra is megmaradt a vonzáskörzet rovására.

A hetvenes évtizedben mindenütt megindult az ipari foglalkoztatottak létszámának csökkenése: az abszolút számokat és arányukat illetően egyaránt. A Szolnokon végbemenő viszonylag nagy aránycsökkenés /8,8 százalék/ következtében a centrum és vonzáskörzetének társadalmi struktúrája közeledett egymáshoz az ipari foglalkoztatottság alapján.

A vonzáskörzet egyes településeiben nagy eltérések mutathatók ki az ipari létszámalakulás tekintetében. 1960-ban a települések egy csoportjánál 30 százalék feletti volt az arány /Rákóczi-falva, Tószeg, Rákócziúj-falu, Abony és Jászsalsószentgyörgy/. Másutt 10 százalék alatti illetve körüli ipari részesedés mutatkozott /Tiszajenő, Besenyszög, Kótelek, Köröstetétlen, Szászberek/.

Mezőgazdaság és vízgazdálkodás

2. sz. táblázat

A mezőgazdaság és vízgazdálkodás aktív keresőinek száma, aránya, változása

/1960, 1970. és 1980. évi adatok alapján/

Megnevezés	Száma			Aktív keresők				
				aránya az összes aktív /fő/keresszázalékában			%os változás	
	1960	1970	1980	1960	1970	1980	1960	1970
1.Szolnok	1.869	2916	3.560	7,4	9,1	9,4	156	122,1
2.Vonzáskörzet	18.147	13.603	12.025	48,9	40,1	34,9	75	88,4
3.1-2. együtt	20.016	16.519	15.585	32,1	25,0	21,5	82,5	94,3
4.Szolnok megye	97.492	70.131	52.267	45,1	35,8	28,7	71,9	84,5
5.Országosan								
/ezer fő/	1.832	1.288	1.016	38,5	25,7	20,0	70,3	78,9

Szolnok foglalkoztatási szerkezetében a mezőgazdaság és vízgazdálkodás a vizsgált időpontokban alacsony arányú volt, a 10 százalékot sem érte el. Mind az abszolút számok alapján, mind az összes aktív keresőhöz képest azonban növekedés mutatható ki. 1960-70 között nagyobb ütemű, később csökkenő dinamikájú az emelkedés.

A vonzáskörzetet tekintve 1960-ban a foglalkoztatottaknak csaknem a fele ebben a népgazdasági ágban dolgozott, ami az agrártevékenység dominanciájára utal. 1980-ra lényeges szerkezeti módosulás következett be, ekkor az aktív keresőknek csak kb. egyharmadát kötötte le ez az ága-

zat. A vonzáskörzet településeiben az agrárszektorban foglalkoztatottak arányát tekintve nagy különbségek mutathatók ki.

- A települések egy csoportjánál a mezőgazdaság szerepe a foglalkoztatási szerkezetben 20 év alatt alig változott. /Ilyen pl. Szászberkek, ahol 1980-ban csaknem 70 százalékos volt e mutató./

- Más településekben csökkent a mezőgazdasági létszám, de 1980-ban is dominált a gazdasági szerkezetben: az aktív keresők több mint felét ez az ágazat foglalkoztatta. Ilyenek pl. Tiszajenő, Besenyszög, Nagykőrű, Kötelek, Tiszabő, Jászsalsószentgyörgy községek.

- A települések további csoportjában az agrárszférában dolgozók aránya a megyei átlag alatt volt mindhárom időpontban. Olyan községek ezek, amelyekben a közlekedés vagy az ipar viszonylag nagy súlyt ért el a többi tevékenységhez képest. Ilyenek: Újszász, Szajol, Abony.

- A többi községben a mezőgazdaságnak jelentős maradt a szerepe, de az 20 év alatt kisebb-nagyobb mértékben csökkent.

A megye egészét illetően 1960-ban még nagy arányú volt a mezőgazdasági foglalkoztatottság /45,4 százalék/, de 1960-70 között csaknem 10 százalékos, 1978-80 között kb. 7 százalékos csökkenés játszódott le. Szolnok megye adottságaiból következik, hogy az országos átlaghoz képest mindhárom időpontban magasabb volt az agrárszektorban foglalkoztatottak aránya.

Egyéb anyagi ágak

A kereskedelemben továbbá a szállítási, hírközlési ágazatban foglalkoztatottakat az 1970-es és 1980-as népszámlálási adatok tüntetik fel külön; a vizsgálat ezért csak ezekre az időpontokra vonatkozik.

3. sz. táblázat

Az egyéb anyagi ágazatok aktív keresőinek száma, aránya, változása /1970. és 1980. évi adatok alapján/

Megnevezés	Száma		Aktív keresők aránya az összes aktív /fő/ keresők százalékában		%-os változása
	1970.	1980.	1970.	1980.	1980. 1970.
1. Szolnok	6.410	9.570	20,0	25,2	149,3
2. Vonzáskörzet	4.954	6.286	14,6	18,2	126,9

3. 1-2. együtt	11.364	15.856	17,2	21,9	139,5
4. Szolnok m.	24.408	32.895	12,5	15,9	134,8
5. Országosan	739.000	900.750	14,8	17,8	121,0

Szolnokon az egyéb anyagi ágazatokban foglalkoztatottak nagyobb arányt képviseltek a vonzáskörzethez, a megyéhez és az országos adatokhoz képest. Ennek oka a város közlekedési csomóponti szerepe illetve fejlett kereskedelmi tevékenysége. Amíg 1970-ben minden 5., addig 1980-ban minden 4. munkavállalót ezek az ágazatok foglalkoztatták. A nevezett ágazatcsoport a vonzáskörzet lakosságára is szívóhatást gyakorol, amit az is bizonyít, hogy az itt foglalkoztatottak aránya mindkét időpontban meghaladta a megyei, sőt az országos átlagot is.

Nem anyagi ágak

Összehasonlításra e körben is csak az 1970-es és 1980-as adatok szolgálhatnak, mivel 1960-ban az egyéb anyagi ágakkal összevontan szerepeltek a nem anyagi ágazatok.

4. sz. táblázat

A nem anyagi ágak aktív keresőinek száma, aránya, változása
/1970. és 1980. évi adatok alapján/

Megnevezés	Száma /fő/		Aktív keresők		
			aránya az összes aktív %-os változása kereső százalékában		1980
	1970	1980	1970	1980	1970
1. Szolnok	7.812	10.552	24,3	27,6	135,1
2. Vonzáskörzet	3.097	4.457	9,2	12,9	143,9
3. 1-2. együtt	10.509	15.009	16,6	20,6	137,6
4. Szolnok m.	26.546	36.150	13,6	17,6	136,2
5. Országosan	776.600	1.007.900	15,6	19,9	129,8

Szolnokon a nem anyagi ágazatokban foglalkoztatottak aránya mindkét időpontban lényegesen meghaladta a vonzáskörzetének, a megyének és az országos arányszámoknak az átlagát. A vonzáskörzetben igen alacsony volt e szféra részesedése annak ellenére, hogy 10 év alatt növekvő tendenciát mutatott. A megyei és az országos átlagok e szféra foglalkoztatásában lényegesen nem tértek el egymástól a vizsgált időpontban.

A vonzáskörzet egyes településeiben a nem anyagi ágazatokban foglalkoztatottak aránya elég nagy különbséget mutatott. Amíg 1970-ben pl. Kőröstétlenben 4,8, Kőteleken 5,4 százalék, addig Újszászon 15,1 százalék volt ez az arány. 1980-ban a legalacsonyabb volt e mutató Szászberek /6,1 százalék/ és Rákócziújfalú /6,7 százalék/, községekben, a legmagasabb Rákóczifalván /17,6 százalék/. Ez utóbbi adat egyben a megyei átlagnak felel meg.

Összegező szerkezeti kép

A fő szerkezeti tényezők egyenkénti vizsgálata után összegező képet vázoltunk fel az egyes térségtípusok társadalmi-gazdasági /foglalkozta-

5.sz. táblázat

Szolnok város

	1970	1980
Ipar, építőipar	46,6	37,0
Mezőgazdaság és vízgazdálkodás	9,1	9,4
Termelő infrastruktúra	20,0	25,2
Lakossági infrastruktúra	24,3	27,6
Együtt	100,0	100,0

Szolnok vonzáskörzete

Ipar, építőipar	36,	1 34,0
Mezőgazdaság és vízgazdálkodás	40,1	34,9
Termelő infrastruktúra	14,6	18,2
Lakossági infrastruktúra	9,2	12,9
Együtt	100,0	100,0

Szolnok és munkaerő-vonzáskörzete együtt

Ipar, építőipar	41,2	36,0
Mezőgazdaság és vízgazdálkodás	25,0	21,5
Termelő infrastruktúra	17,2	21,9
Lakossági infrastruktúra	16,6	20,6
Együtt	100,0	100,0

Szolnok megye

	1970	1980
Ipar, építőipar	38,1	37,8
Mezőgazdaság és vízgazdálkodás	35,8	28,7
Termelő infrastruktúra	12,5	15,9
Lakossági infrastruktúra	13,6	17,6
Együtt	100,0	100,0

Országos átlag

Ipar és építőipar	43,9	42,3
Mezőgazdaság és vízgazdálkodás	25,7	20,0
Termelő infrastruktúra	14,8	17,8
Lakossági infrastruktúra	15,6	19,9
Együtt	100,0	100,0

Szembetűnő, hogy a foglalkoztatási struktúra által kifejtett társadalmi-gazdasági szerkezet szempontjából a kutatás középpontjába helyezett területi egység /Szolnok város és munkaerő-vonzáskörzeté/ kedvező tulajdonságokkal rendelkezik.

Ez mindenekelőtt abban nyilvánul meg, hogy belső ágazati arányai /szemben más területi egységekkel, pl. Szolnok várossal vagy annak vonzáskörzetével/ viszonylagosan kiegyenlítettek, legközelebb állnak az országos mintához.

A tervezés decentralizálása szempontjából lényeges összefüggés, hogy a jövedelemtermelés bázisát képező ágazatcsoportok /ipar, mezőgazdaság, termelő infrastruktúra/ jó arányban ötvöződnek az elsődlegesen jövedelmeket felhasználó ágazatokkal /lakossági infrastruktúra/.

Ugyancsak kedvező vonás, hogy az említett viszony az országos arányokhoz meglehetősen stabil, amit az azonos irányú és közelítő időbeli elmozdulás alapoz meg.

HAGYOMÁNYOK

Életet jelentő víz

Szolnok megye városainak első artézi kútjai

Artézi kút... Magyarországon jó száz éve a legismertebb nemzeti fogalmak egyike ez a két szó.

Pedig nem nálunk találták fel és tökéletesítették ki készítésének technológiáját - az első ilyen kifolyó vizet adó kutat a franciaországi Artois grófságban a lillers-i karthauzi kolostorban készítették el, innen a neve is - Európa több országában évszázadok óta csordogáltak már, mire az atomkor küszöbén végre nálunk is megjelent az Alföldön, és mégis: aligha van olyan nép a világon, melynek annyit jelentene, mint nekünk - az életet.

Ez a tanulmány a Szolnok megyei városok XIX. századvégi vízellátási helyzetét, valamint első artézi kútjaink lefűrésésének történetét kívánja bemutatni.

A városok vízellátási helyzete az 1880-as évet megelőző időben.

Az alföldi emberek számára az ivóvízberendezés módját évszázadokon át kizárólag az határozta meg, hogy lakhelyük közel vagy távol esett-e a folyóktól, kisebb tavaktól, holtágaktól.

Magától értetődik, hogy az élővizek mellett lévő városokban /például: Szolnok, Jászberény, Mezőtúr/ elsősorban a felszíni víz /kisebb részt az ásott kutak/, a többiben /például: Karcag, Kisújszállás, Törökszentmiklós/ pedig az ásott kutakból kitermelt talajvíz jelentette a vízellátás alapját.

A korabeli viszonyokban tájékozatlan olvasó valószínűleg az előbbieket lakosságát hiszi előnyösebb helyzetben lévőnek, a döbbenetes valóságot azonban az alábbi kortársi véleményekből ismerhetjük meg a legjobban:

Jászberényben "... az 1865-ik évben, a kórházhoz közel a Zagyva medrébe 5 láb mélységű gödör ásatott, s ebből a szomszédok Zagyvafolyóvíz hiányában mind ivásra, mind főzésre folytonosan hordták a vizet.../Hat hét múlva azonban/... egy nagy juhászkutya vettetett bele, nem tudom páczolni akarta-e az illető a kutyát, vagy a nöcselédek kútnáli értekezleteit s közlekedéseit megszüntetni?" /1/ "A Zagyva hogy mily jó ivóvizet szolgáltat, bizonyítja az, hogy a tímárok és a szücsök bőröket mosnak benne... Hihetőleg innen keletkezik az idegenekre nézve az a közmondás, hogy aki a Zagyva vizét megszokja, az nagyon szeret Jászberényben. Tehát tessék megszokni az így bepáczolt vizet." /2./

/A/"...vízhiány miatt Jászberény lakossága a Zagyva poshadt vizét merigeti, s ezt issza. Ez nehezen a gusztustól van, hanem a főnebbi ok miatt, hogy tudniillik a kutakban nincs víz. Egészségi szempontból ajánljuk a lakosságnak, hogy kerüljék a Zagyva büzhödt vizének ivását." /3./

A helyzet valóban kritikussá válhatott, mert egy hét múlva már az illetékes hatóság intézkedéséről olvashatunk ugyanitt:

"A Zagyvát többfelé tisztogatják, mi által ha víz jön a mederbe, mindenesetre ízletesebb lesz, mint ha évekig nem tisztítatik." Persze - teszi hozzá az újságíró - az ásott kutakat sem ártana kitisztítani, mert ezek "...vízhiánya részben a tisztátlanságnak róható fel."

És hogy a fenti sorok nemcsak átmeneti állapotot tükröztek, bizonyítja egy újabb idézet:

"Városunk - bár a Zagyva keresztül folyik rajta - a jó ivóvíz dolgában egyike az Alföld szegényebb városainak. A Zagyva vize éppen a legnagyobb vízszükség idején - különösen a városon átvezető csatorna - alig érdemli meg a folyóvíz elnevezést, mert nem egyéb ez nyáron egy stagnáló mocsárnál." /4./

Az ásott kutakkal, ezekkel a "körfa és rovas nélkül roskadozó" építményekkel sem volt elégedett a város lakossága, mivel: "Alig pár nyilvános és néhány magán kút ad jó iható vizet, annyira, hogy itt a víz a háznál valósággal pénz értékű, mivel azt pénzért kell /ha cseléd által is/ oda vitetni még a főzéshez is." /5./ Ugyanitt olvasható az is, hogy ha egy kúttulajdonossal ki akarnak tolni a szomszédai, elhullott állatot dobnak ásott kútjába, majd azt a dög kivétele után sem tömik el, hanem "... a türelmes jó időre hagyatván, hogy a megfertőzött vizet lepárolja." /6./

Hasonló körülmények uralkodtak Mezötúron is, melynek lakói a mocsaras partvidékű Hortobágy-Berettyóból szerezték be napi vízszükségeltük jelentős részét:

"... a saját városunkban... azt mondják - félszázaddal ezelőtt még kitűnő liba és rucza fürösztő intézet, nádtermő hely vala." - olvashatjuk Bodolay László tanár cikkében. /7/

Az ásott közutakkal sem voltak elégedettebbek az emberek, hiszen a sok rothadó szervesanyagot tartalmazó mocsárvizek talajba való szivárgása zek vizét is ihatatlan ízűvé tette. Ismét Bodolay Lászlóé a szó:

"Ha egyik legjobban igénybe vettnek a hídkútnak vizét kivált nyári hónapokban mindjárt a kimerítés után szemle alá vesszük: azon kívül, hogy pusztá szemmel is zavarosnak, az az szilárd és szerves anyagokkal telítettnek látjuk, sokszor egy pohár vízben 4-5 sárgás vagy halvány vörös pókszerű állat szökdeléseiben, sőt nem ritkán egy centiméteresenél is hosszabb piros féreg kanyargásában gyönyörködhetünk. De még ez nem minden! Ismeretes köznépünknek az a szokása, hogy egész család kicsinyje-nagyja egy korsóból iszik, s így a vizes edény nyaka gyakran kerül szappannal nem igen érintkező apróbb kezekbe. Aztán gondolják el Önök, hogy a családban himlős, difteritiszes gyermek vagy a felnőttek közt tífuszos, kolerás, szóval bármely más ragályos betegségben szenvedő egyén van, aki rendszeren iszonyú mértékben szomjazik, s végre képzeljék hozzá, hogy az ilyenek által is használt korsókat egy-egy nem éppen kifogástalan tisztaságú kútrajáró kötélén merítik és lötyögtetik meg, szóval, hogy kereken kimondjam a város összes korsóinak szenyjét 7-8 közivókútban mossák le..." /8/

Szolnok - bár kedvezőbb helyzetben volt az előzőekben említett városoknál - szintén sokat szenvedett a Tisza egyre növekvő szennyezettsége miatt, mely jelentős részben abból adódott, hogy a város altalajába elszikasztott ipari és lakossági szennyvizek a talajvízzel együtt a folyóba kerültek, különösen alacsonyabb vízállás esetén. A lakosság az akkori szokásoknak megfelelően itt is vödörrel, lajtoskocsikkal szállította otthonába a folyó vizét és ez a mindennapos művelet olyan fontos társadalmi esemény volt, hogy Dr. Vörös István főgimnáziumi tanár így emlékezett meg róla könyvében: "A várostól gondozott merígetőkre jártak a jól kiöltözött vízhordó lányok... ezért még sáros időben is kiöltözököttek." /9/

A hazahordott folyóvizet többnyire faedényekben tárolták, a benne lévő iszaptól pedig vagy összetört timsó hozzákeverésével, vagy tiszta fehér vásznon való átszűréssel szabadították meg, de olyanok is akadtak /a szegényebb néprétegben/, akik úgy itták a vizet, ahogy a folyóból kikerült, a "kitudja mitől híznak" elvét vállalva - tudjuk meg Kovalik József tanár cikkéből./10/

Karcag város ezidőbeli vízellátásáról Szentesi Tóth Kálmán nyugalmazott polgármester könyve tudósít:

"Az udvarok kútjainak vize csaknem kivétel nélkül alkalmatlan az emberi élvezetre. A tanyai kutak vize már inkább élvezhető. Régente a városkörnyéki kutakból, a bornyu-kútból, a Sáfrán-kútból, a kő-kútból hordták a városba a vizet lajttal és korsókkal... Az ivóvíznek hordását főleg az asszonyok végezték... Már hajnalban megindultak a kutakhoz, hogy tisztább vízhez jussanak, mert délfelé annyira kimerték a vizet, hogy a veder a vízzel együtt iszapot is hozott a felszínre... A víznek ez a nehezen való megszerzése arra indította aztán a háztartások vezetőit, hogy az ivóvízzel nagy mértékben takarékoskodjanak, minek természetes következménye az lett, hogy a víz sokszor állottá, a hordós víz meg férgessé lett." /11./

A már idézett szolnoki Dr. Vörös Istvánra gondolunk a könyv ezen sorainál:

"...a kútra járás a ... korzózást pótolta, amiért aztán a szolgálók szívesen teljesítették a vízfordás nehéz kötelességét."

Mindettől függetlenül a nyugalmazott polgármester összegzése csak ez lehetett:

"...az 1880-as évek előtt, ha... valamelyik beköltözőtől azt akarták megtudni, hogy beolvadt-e már az új környezetbe, azt kérdezték tőle, hogy megszokta-e már a vizet?"

Az ilyen rosszvízű területeken a lakosság "mohón iszik", ne érezze a rossz ízt - írja Lászlóffy Woldemár egy tanulmányában - de "... válogatás nélkül mindent megiszik, ami víznek nevezhető..."

Alföldünk mostoha viszonyai valósággal rászoktatták a népet arra, hogy megigya a rossz vizet is." /12./

A XIX. századi vízellátási viszonyok szemléltetésére utolsóként Kisújszállást említem, melynek lakossága - élő vízfolyás hiányában - ásott köz - és magánkutakból szerezte be ivóvizét. 1851-ben már 40 ilyen kút volt a városban, a máshol is megszokott módon a gazdagabbak telkén jól gondozva, az utcákon deszkafalazattal, nemegyszer gémes kivitelben. Attól függetlenül, hogy a város által fizetett Imre András kútmester igyekezett jól ellátni feladatát, a szennyvizek és a rothadó szerves anyagokat tartalmazó mocsári vizek talajba-kútba való beszivárgását megakadályozni nem tudták, így a talajvíz itt is ivásra alkalmatlanná vált./13./

Látható az elmondottakból, hogy még "rendes" körülmények között sem volt kielégítő az alföldi városok 1880-as évek előtti vízellátása, iga-

zi hiányosságai azonban az akkoriban meg-megújuló kolera és tífuszjárványok idején ütköztek ki a leszembetűnőbben.

Ezek a mai ember számára szerencsére ismeretlen, történetünk kezdetén azonban még országokat megtizedelő járványok a korabeli leírások szerint többnyire a galíciai határrészen át Oroszország irányából törtek hazánkra, eredeti kiindulópontjuk azonban a meleg és csapadékos Gangesz delta volt.

/A folyó vizét a vallás előírásai szerint milliók használták mosdásra, ugyanakkor ittak is belőle./

Azt, hogy XIV. századi tudomány miként viszonyult a kolerához, Dr.Kátai Gábor polihiszter orvostudor 1866-os könyvéből tudhatjuk meg./14/

"A cholérát a földben, a talajban fészkelő bizonyos gerj, vagyis gomba csir-sejtekkel ellátott, megfelelő talajon csírázó górcsői gomba okozza."/15/

Ezek a növényi anyagok nedves, meleg éghajlat alatt fejlődnek igazán /India!/, majd az emberek ruházatán, vagy a tápcsatornán terjednek tovább, elsősorban a főközlekedési utak és a folyók!/ mentén. Történetünk idején a kolera veszélye már minden addiginál nagyobb, hiszen a kiterjedt vasúthálózat segítségével a korábbi 2-3 hónap helyett néhány nap alatt jut el a járvány 800-1000 km-es távolságokra, lehetetlenné téve ezzel a megelőző intézkedéseket.

Pedig ezek között az első helyen az ivóvízbeszerzés kérdése állt! "Az egészség fenntartására egyik fő tényező az egészséges ivóvíz, megmagyom...minden ivóvíz kutakat szakszerűen megvizsgáltasson /tnt: a polgármester/, s a szükséghez képest azokat tisztítottassa, mélyíttesse... ahol folyóvíz használtatik ivóvíznek, gondoskodjék arról, hogy a merítő helyek célszerűen legyenek megválasztva." - olvashatjuk Hajdú Sándor alispán 1886-os koleraellenes vízügyi rendelkezésében./16/

"Ívó vizet illetőleg lehetőleg jó kútvizekről kell gondoskodni, a folyóvíz ivásra csak szénszűrőkön, tiszta homokon átszivárogtatva válhatnék ajánlhatóvá..." - írta Kátai doktor ugyanerről.

Maga a betegség az elején egyszerű hasmenésnek indult "... mely a rendes házi szereknek nem akart engedni...", de nemsokára a gyakori széklet úgy kiszárította a beteget, hogy az egy-két nap alatt meghalt.

A csapadékvíz a szennyezett talajról az ásott kutakba juttatta a vibriót, a sok váltás ruhát pedig a folyókban mosták ki, így aztán rövid idő alatt minden város lakossága védtelenné vált a kórokozóval szemben.

"Folyam közelléte, a talaj vízállása és kiváltképp változás a talaj vízállásában látszanak azon kedvező befolyások által, melyeket azok a bomlási folyamat létrejövetelére gyakorolnak, a méreg tömeges elterjedésére és az által a cholera gyorsabb elharapódzására és annak nagyobb belterjességére alkalmat szolgáltatni." - írta erről a tudós doktor.

Sajnos a tanulatlanabb tömegek jelentős része minderről mit sem sejtett.

Ismét Szentesi Tóth Kálmánt idézem:

"A vizes hordók... nyitott elejű fabódében voltak elhelyezve. A bódé nyílásán a kocsis /tni: az egyház lajtosa/ betolt egy soha meg nem mosott facsatornát és a lajt oldaláról levett vederrel a lajt vizét a csatornán át beeresztette a hordókba... /a/ ...víz nem volt kifogástalanul tiszta... de azért jóízűen ittuk és senki sem hitte, hogy az ilyen víztől ... valaki betegséget kaphat."

Elgondolkoztató mondatok, különösen ha figyelembe vesszük a szerző egyéb közléseit is. Karcag az 1831-es kolerajárványkor 6 hét alatt 625 embert veszített, "rendes" körülmények között pedig "... általános betegség volt... a harmadnapos hideglelés, amelynek orvossága a törött gyíkpor volt, meg a paprikás pálinka."

Ki tudja, meddig kellett volna még ilyen viszonyok között élnie a városok lakóinak, ha 1880. május 28-án nem terjed szét a hír: Zsigmondy Béla budapesti mérnök Hódmezővásárhelyen - a helyi vezetés felkérésére - sikerrel készítette el az Alföld első, közegészségügyi szempontból kifogástalan vizet adó artézi közkútját!

Tény viszont, hogy rövidesen minden haladó gondolkodású ember magáévá tette azt az elvet, amelyet a Tisza vizét Bécsben megvizsgáltató Benedikt Vilmos ezredorvos és társai így fogalmaztak meg: "a mi viszonyaink között jó ivóvizet csak az artézi kút nyújthat."/17/

Az ügyben tett első intézkedésként a polgármesterek levelet írtak azon városok előljáróinak, ahol már készítették artézi kutat, és másolatot kértek tőlük a vállalkozóval kötött szerződésről, valamint tudakozódtak az árról és az ezért kapott vízhozamról. A levél elküldésével egyidejűleg a képviselőtestület kinevezte a "kútügyi bizottság" tagjait /vezetőjévé többnyire a főjegyzőt választották meg/, akiknek napokon belül el kellett utazni Hódmezővásárhely-Szentés és Szeged térségébe, hogy ott személyes tapasztalatokat gyűjthessenek a fúrással kapcsolatos műszaki-pénzügyi tennivalókról, az eredményekről, és - nem utolsó sorban - érintkezésbe léphessenek a kútmesterekkel személyesen is.

Az elsőként induló törökszentmiklósiak és mezőtúriak még csak a Zsigmondy-cég munkáját tanulmányozhatták, az 1890 után érkező többiek viszont már az újonnan feltalált vízöblítéses módszerrel is megismerkedhettek.

Láthatták, hogy az előbbi módszer szerint fúrt kutak a kívánalmaknak mindenütt megfelelnek, míg az utóbbiak lényegesen kevesebb vizet adnak - igaz, 30-40 ezer forint helyett 900-3200 forintért.

Beszámolóik nehéz döntés elé állították a képviselőket: az olcsó, de aránylag gyorsan tönkremenő, vagy a generációkat kiszolgáló, de jelentős hitelfelvételt igénylő kutat válasszák-e? A többség végülis a drágább megoldást választotta, ahol pedig nem így történt, ott vagy a város saját lakói között élő fúróvállalkozó kapta a munkát /pl.Jászberény/, vagy a vezetés valamilyen okból a szokásosnál nehezebb pénzügyi helyzetben volt /például Szőlök/.

A fúrás megkezdődik

A kúthely kijelölése és a szükséges pénzösszeg megszerzése után a városok által legmegfelelőbbnek talált vállalkozók megkezdték a munkát.

A korabeli közvélemény óriási érdeklődést tanúsított a számára addig jórészt ismeretlen fúrási munka iránt, a helyi újságok pedig 3-4 naponként hosszabb-rövidebb cikkben számoltak be az elért eredményekről.

A törökszentmiklósi Kossuth /piac/-téri kutat /kat.szám: B-12; 411,38 m/ a hódmezővásárhelyi tapasztalatok alapján eredetileg 200-250 m mélységűre tervezhették - nem ismerve az eltérő földtani adottságokat - végülis közel három évi munka, sorozatos továbbfúrás után 1889. október 17-én adták át 411,38 m-es csövezett mélységgel. /18./

A kivitelező Zsigmondy-cég 238,3-395 m közt a négy legjobbnak látszó homokrétegnél végezte el a csőhasítást, de így is csak 160431 l/d vízmennyiséghez jutott - terepszint alatti szivattyúzással /a nyugalmi vízszint + 0,6 m volt/.

Bár ez a hozam elegendő volt ahhoz, hogy minden egyes helybéli 8-9 l/d egészséges ivóvizet kapjon, a város vezetőit - élükön a Dél-Alföldön járt Kuncze Imre főjegyzővel - elkéséríthette a vártnál gyengébb eredmény.

Való igaz: szivattyús kútért nem kellett volna több mint 30.000 forintot kiadni, arról nem is szólva, hogy ilyen módon a főteret ékesítő díszkútfej sem valósulhatott meg.

A mezőtúri Kossuth-téren levő kút /kat.szám: B-42; 411,8 m/ készítésével kapcsolatos első hír 1888. május 20-án vált ismertté: a tanácsház előtti téren a fúrótornyos és a bódé "felállított", jelenleg a szerszámok összeszerelését végzik. A fúrás az első hónapokban jól haladt, ezért a város 3500 forint előleget utalt ki Zsigmondynak abból a 30.000-ból, melyet az első hazai takarékpénztártól e célra felvett.

1889. márciusában elérték a tervezett 300 méteres mélységet, megfelelő vízáradó réteg azonban nem volt, ezért új szerződést kötöttek, melyben a kivitelező nagylelkűen /ne feledjük: 300 m alatt nőtt az "önköltség"/ a korábbi feltételekkel vállalta a munkát. Áprilisban megérkeztek a továbbfúráshoz szükséges csövek, a fúrómester pedig folytatta a kutatást: 375 méterben gyenge adottságú homokrétegre bukkant, 389 méterben csőferdüléssel küszködött, végül a 400 méteres mélység és "költséghatárt" elérve ismét a helyszínről hívta főnökét. Az újabb egyezkedés is sikerrel járt, így 1890. februárjának közepén a talp már 435 méterben volt és minden érdekelt örömmel figyelte, hogy az itt "megütött" homokrétegből egyre több víz ömlik a felszínre.

A mennyiség biztatónak látszott, ezért a fúrólukát 441,89 méterig mélyítették tovább, majd csőhasítást végeztek.

1890. júniusában a hozam 180000 l/d, ezt azonban 200000 l/d-ra szerződött mezőtúriak - ugyanazok, akik jó egy évvel ezelőtt még a török-szentmiklósiak 49 l/p-es szivattyúzott vizével is örömet kiegyeztek volna - keveselték.

A vállalkozó ekkor valószínűleg megszivattyúzhatta a kutat, mert egy július végi újsághír szerint a csőbe olyan nagy mennyiségű homok nyomult, melyet csak hetek múlva sikerült teljesen eltávolítani. A "dugó" megszüntetését követően a kifolyó vízmennyiség fokozatosan 180000 l/d-re növekedett és ezt végeredménynek véve a fúrómester nekiállt a felesleges csövek kivágásának. E tevékenység során a csöközben lévő iszapos víz beömlött a kútba, így annak termelése rövid időre ismét megszűnt, nagy rémületet keltve ezzel a lakosság körében. /A tartós szárazság következtében az ásott kutak kiszáradtak, így a helybeliek szinte egyetlen vízbeszerzési forrása az artézi kút lett.

A feldühödött emberek körülvették a fúrótornyot, a mester pedig ezt látva ki sem merte tenni a lábát bódéjából: bezárkózott és időről-időre kikukucskálva hallgatta az egybegyűltek neki szánt cifra szitkait.

A csövet természetesen ismét kitisztították, így lehetővé vált, hogy a megbízó és kivitelezője 1890. november 15-én "vizet mérhessen": a hozam 1 0,96 m-en 213000 liter volt naponta, a mért talp is megfelelt a

megadott értéknek, Zsigmondy tehát mindenben eleget tett a szerződésben foglaltaknak.

Az addig 34.260 forint 65 krajcárba kerülő kút átadása után néhány hónappal beépítették a vörösfenyő béléscsőveket is /3900 forintos költséggel, majd Karafiat mérnök vezetésével hozzáláttak a kútfej felépítéséhez.

A karcagi Kossuth/piac/-téren 1891. áprilisában állították fel a tempelortornynak is beillő, deszkából készült fúrótornyot, majd rövidesen megkezdték a kút /kat.szám: B-29; 400,5 m/ mélyítését is. A fúrás váltott munkások segítségével éjjel-nappal megállás nélkül folyt, augusztus közepén a talp 240 m, Zsigmondy pedig négy részletben 15.000 forintot vett fel a várostól.

Október elején elérik a 300 m-es mélységet, megfelelő homokréteg azonban nincs, ezért itt is egyezkedésre került sor. A város a továbbfúrás mellett dönt, november közepére megérkeznek az ehhez szükséges csövek, 1892. februárjában pedig már 361-ben ejtegetik a vésőt. A vastag, kemény agyagrétegben lassan haladó fúrás nagyon elkeserítette a lakosságot, ezért az emberek - a helyi újság szerint - minden nap az "arctézi víz jöjjön el a te országod" kezdetű fohással ébredtek.

A vállalkozó e közben egyre csak fúr lejjebb és lejjebb, a 400 méteres mélység elérésekor azonban - tekintettel a 380-390 méter körül észlelt vízfeltörsésre - megbízói leállítják a munkát.

Az eseményt így örökítette meg a helyi lap:

"Van víz! Meg van az éltető forrás! Ez a kellemesen hangzó hír futotta be hirtelenséggel városunkata múlt héten..." /19./

A további teendők eldöntése céljából összeült a képviselőtestület és 47 szavazattal 16 ellenében elfogadta azt a határozatot, mely "... az arctézi kút fúrásánál eddig talált, s ivóvízzel telített homokréteget elemezőnek tartja... /és/... felhívja Zsigmondy Béla vállalkozó mérnököt, hogy az ... eddig talált homok rétegeknek a nyílásokat bontassa ki, s tegyen meg minden lehetőt arra nézve, hogy Karcag város közönsége kellő mennyiségű, s ivásra alkalmas szökő vízzel látassék el." /20./

Az 1892. június 8-án elvégzett csőhasítási kísérlet eredménnyel járt, a víz azonnal felszökött a kútban", az esemény híre pedig "... általános jótékony hatást idézett elő városszerte".

Annál is inkább, mert néhány nap múlva híre ment, hogy Oroszországban kitört a kolerajárvány, így az új kút immár letisztult vize százak életét menthette meg a városban.

"Most már csak a vörösfenyő csövek beszerelése van hátra" - írta a helyi lap, majd így áradozott a napi 150000 literes hozamról: "Folyva-foly, zuhogva ömlik a szemnek, a szájnak és az emberi szervezetnek egyaránt kívánatos gyönyörű tiszta víz. Minden cseppje áldás, mely egymást kergeti ki a föld gyomrából 390 méter mélységből." /21/

A kisújszállási Szabadság/piac/-téri kút /kat.szám: B-16; 331,4 m/ fúrásának eseményeiről szintén nem maradt fenn írásos emlék, csak annyit tudunk, hogy Zsigmondy itt is túlhaladt a legjobb homokrétegeken és "körülbelül 330 m-től kezdve víztelen agyagréteget " talált.

A 431 méteres mélység elérésekor maga javasolta a közgyűlésnek a felsőbb homokrétegek megnyitását, álláspontját azonban nem fogadták el, így 471 méterig fúrt tovább - ismét csak eredmény nélkül. Mivel most már a város pénze elfogyott, a vastag agyagrétegben álló furatrészt a fúrómester kavicssal töltötte fel, majd 326 méter körül a cső falát felhasította"... s akkor fölszállt a víz, melynek hőmérséklete 28,75 C /23 R/ volt."

A finomszemcsés, vékony homokréteg azonban kevés vizet adott, ezért a 280 m körüli "goromba" homoknál ismét csövet lyukasztanak, így "... a vízmennyiség fölment percenkint 124 literre ... hőmérséklete azonban csökkent."

Zsigmondy a munka befejezése után 1892. augusztus 17-én jelentést tett megbízóinak, melyben "... a vízmennyiséget 24 óránként a föld szintől 0,5 méternyire 180 ezer literre, a föld felszínén ömlesztve ki 40 ezerrel többre tette." /22/

A kútba ezután beépíteték az előre megrendelt fenyőcsövet, a kivitelező által átadott, valamint a helybeli Dr.Nagy János orvos által gyűjtött rétegmintákat pedig a gimnázium múzeumába helyezték.

A jászberényi "Leány-kút" /135 m/ fúrásához 1892. szeptemberének elején, az apáca zárdá előtti téren, az ún. "Juhászok keresztjé"-nél állították fel a fúrótornyot, majd hozzáláttak az öblítéshez elengedhetetlen ásott kút elkészítéséhez.

Fereczyék a felső 40 méteren aránylag gyorsan áthaladtak, ekkor azonban olyan nagy mennyiségű folyóshomok ömlott a talpra, hogy a szerszám megszorult.

Technológiát változtattak, "ráfúrtak" a betemetett rudazatra, kiszabadították a fúrót, majd - felhagyva a hosszú csővezetlen előfúrás módszerével - úgy folytatták a munkát, hogy a szerszámmal együtt süllyesztették a "bélleletet" /mai szóval a béléscsövet/ is.

Minden igyekezetük ellenére a nehézségek folytatódtak, így rövidesen veszélybe került az az eredeti elképzelés, hogy december elejéig lejutnak a tervezett 280 méterig. November 6-án felvetődött, hogy jobb lenne a fúráshoz hozzáértő műszaki szakértőt hívni /a geológiai felügyeletet Horváth István tanár látta el/, és bár ebből nem lett semmi, Ferenczy nem élvezhette többé a közvélemény korlátlan bizalmát.

November második felében már 67 méterben, kavicsos durvahomokban /úgynevezett "Békasóban"/ haladt a fúró, ezalatt kemény agyag következett, majd szorulás és csőhiány miatt többször szünetelt a munka.

Leküzdi a nehézségeket, tovább fúrnak, de 1892. decemberének közepén, amikor a talp már 135 méterben van, váratlan esemény következett be.

Az öblítést keringető gőzszivattyú akadózni kezdett, az ellennyomás lecsökkent, a furatba pedig nagymennyiségű homok tört be alulról. Megpróbálták kitisztítani az omladékot, "... ekkor azonban egész elementáris erővel tört ki /a víz a kútból/ és azóta ömlik folytonosan. A nyomás oly erős, hogy a föld színe felett 7 méter magasra tolja fel a vizet" - írta 1892. december 25-én a helyi lap.

A kezdetben zavaros, iszapos víz néhány nap alatt letisztult, mennyisége a mérések szerint 16 ezer l/d volt. A 16 C-fokos vizet Dr. Gere Gyula ezredorvos vizsgálta meg és megfelelő minőségűnek találta. Megszűnt a korábbi bizalmatlanság Ferenczy Jánossal szemben, őt és a munkálatok költségét biztosító - ekkor már halott - Pintér Mihályt ágyúlovésekkel köszöntötték a büszke jászberényiek.

A szolnoki Kossuth/piac-/téri kút /kat.szám: B-3; 282 m/ az egyetlen, amelynek munkálatai nem örömteli, hanem tragikus híradással kezdődtek: 1893. októberének elején egy Ságfi Ferenc nevű munkás lezuhant az épülő fúrótorny faburkolatáról és súlyosan megsérült.

Nemsokára megkezdték a fúróluk mélyítését, mely zökkenőmentesen haladt, így november 9-én már arról tudósított az újság, hogy készülődnek a második csőszakat lerakására, vagyis a fúrás most már 145,7 méterben folyik, napi 25 méter előrehaladással.

Két héttel később, amikor a talp már 270 méterben volt, váratlanul kismennyiségű víz buggyant ki a csőszájon. A geológiai felügyeletet ellátó Kovalik József tanár vegelemzése kedvező eredménnyel zárult, ezért a nagyobb vízhozam reményében döntés született a fúróluk kismértékű továbbmélyítéséről.

Tovább fúrtak néhány métert, eközben a víz egyre erősebben kezdett folyni. Eleinte negyed percenként 12 liter, majd - a mosatás után - 5

másodpercenként 12 liter volt a hozam. A kezdetben zavaros, sáros víz néhány nap alatt letisztult, átadáskori adatai pedig a következőképpen alakultak: nyugalmi vízszint + 6 m, vízhozam: 239000 l/d, hőfok 17,5 R/27,5 C/ voltak.

A hódmezővásárhelyi Soós Károly és Sámuel tehát jó munkát végezett.

A túrkevei első kút /kat.szám: B-18; 236,56 m/ mélyítését 1893. májusában kezdte meg Hajnal István, Zsigmondy Béla legrégebb fúrómestere.

A talp június 18-án 91 m 59 cm volt, az éjjel-nappal folyó munka során pedig sárga és kék agyagot, homokos agyagot, valamint kemény, cementálódott homokköveket tártak fel. Ez utóbbiak különösen sok gondot okoztak, így augusztus 27-én mindig csak 178 méterben van a véső, pedig a városban ezalatt pusztít a kolera.

Szerencsére a túrkeveieknek nem kellett sokat várniuk az egészséges ivóvízre, a fúrás ugyanis már 236,56 méterben befejeződött, mert: "... oly gazdag forrás találtatott, melynek kiömlő vize megfelel a szerződésben előírt mennyiségnek. A forrás még nem egészen nyílt, amennyiben erős szökése folytán rendkívül sok homokot rak le a kút fenekére..." /23./

A benyomuló homokot kezdetben naponta kellett kitermelni ahhoz, hogy a 2,16 m magasságú, 35 cm vastag felszálló csövön át zavartalanul termelhesse a réteg, mely "... a cső mellett felbuzogó tolvaj források daczára is megadja a 100000 l/d jó vizet."

Az újság nagyon dícsérte Hajnal István munkáját, mert a Dél-alföldi térséget kivéve ilyen kis mélységből jövő vízzel más város nem dicsekedhet. /A cikk szerzője elfeledkezhetett a nemrég elkészült jászberényi kútról./

A letisztult víz vegyelemzését dr. Lengyel Béla budapesti egyetemi tanár végezte el: szerinte 1 liter víz 0,9692 g szilárd alkotót tartalmaz, ezek majdnem mind "alcalichloridokból és carbonátokból" állnak, a "calcium" kevés, a nitrit és nitrát csak nyomokban fordul elő, ammonium-sók pedig nincsenek.

A fúrás során felkerült kőzetmintákból egy sorozatot a zsigmondy-cég szokásának megfelelően a helyi reál fiúiskola múzeumának ajándékozott, ezek segítségével készítette el Kajári Ferenc és Szabadfi Elek a fúrás szelvényét.

Kutatásaim során többektől is hallottam, hogy ez a kb 1 méter hosszú üvegcső egészen a háború végéig megvolt, ekkor azonban feltehetőleg áldozatául esett a városban dúló harcoknak.

Az artézi víz fogadtatása a lakosság részéről

Az első kút sáros, iszapos vizének felszínre buggyanása, majd néhány nap alatti letisztulása, hozamnövekedése minden városban óriási lelkesedést váltott ki a lakosság körében. Szempillantás alatt elfeledték az eseményt megelőző sok éves vitát, amiben persze az is közrejátszott, hogy - az állandó járványveszély miatt - a kútvíz mielőbbi felhasználása a szó szoros értelmében "életbevágó" kérdés volt az emberek számára. Felfokozott türelmetlenségük mutatkozott meg abban a mindenhol tapasztalható jelenségben is, hogy a víz hazaszállítását már a csőhasítást követő napon megkezdték, meg sem várva a kút teljes letisztulását.

Csodálkozhatunk-e ezek után azon a hatalmas ijedtségen és felháborodáson, melyet a mezőtúri csővisszahúzási kísérlet nyomán átmenetileg eltömődött kút okozott?

A lakosságot persze más események is aggasztották. A városokban néhány napi artézi víz fogyasztás után a legkülönbözőbb rémhírek kaptak lábra, aminek közvetlen oka a korabeli szakértői vélemények szerint az volt, hogy a magas oldott anyag tartalmú, hideg és viszonylag kemény talajvíz után az emberek gyomra megsínylette a kevesebb oldott anyagot tartalmazó, lágy /1,5-4 nkf/ és meleg /20-30 C-fokos/ artézi vizet, vagyis sokan gyomorrontást, hasmenést kaptak.

A szolnoki "rémhírek" például hol "túl sós"-nak, hol "túl édes"-nek tartották a kissé sárgás kútvizet /sokan vissza is szoktak a Tiszára/, ezért a város vezetése a tömegek megnyugtatója miatt mintát vétetett és azt a M.Kir.Földtani Intézetbe szállíttatta vizsgálatra. Az eredmény megérkezése előtt Kovalik József tanár is kielemezte a vizet, és azt csekély szilárdanyag tartalmúnak, valamint kénhidrogén szagtól mentesnek találta "... miből azt kell következtetnünk, hogy nem vulcanicus eredésű, hanem hydrostatikai depresszió következtében feltölt földalatti ártérbeli víz..." , mely várhatóan nem lesz kitéve hozam és minőségváltozásnak./24/

Január 4-én már a Földtani Intézet anyaga is megérkezett a városba: ez szerint a száraz maradék 0,56 g/l, a víz kevés kalciumot és magnéziumot, ugyanakkor sok nátriumot-káliumot tartalmaz, általános minősége jobb az alföldi ásott kutak vizénél.

Mindazáltal: "Csupán a tapasztalat, hosszabb ideig való élvezet fogja a víz jóságát igazolni." - olvashatjuk Kalecsinszky Sándor jelentésében. /25./

A hasmenések oka tehát egyértelműen a szokatlan összetételű, langyos víz ivásában kereshető, így a panaszok átmeneti jellegűek, sőt Kovalik tanár úr szerint a gyomorhurutosoknak egyenesen hasznos lesz az új víz ivása. /Szolnokon ma is sok emésztési zavarral küszködő ember jár az Eötvös-téri kúthoz./

Hasonló megállapításra jutott Kisújszálláson Bodnár Lajos tanár is: "Általában véve az emésztési szervekre való jótékony hatása az artézi víznek megbecsülhetetlen... ezen meglehetősen magas hőfokú vizet, mely frissen kénhydrogén szagú, hűlni hagyjuk likacsos cserépedényekben, s így különösen másnapra a legüdítőbb italt nyerjük..."

Az így lehűtött, 0,915 g/l szilárd anyagot tartalmazó víz aztán "... igen itatja magát, főzve nem zavarodik meg", és nem sárgás, mint a mezőtúri./26./

A kisújszállási artézi víz általános megbecsülését bizonyítja az a történet is, melyet Nánási Mihály, a város református lelkésze mesélt el nekem 1982-ben. Egyik régi kollegájáról, a századfordulón élt Pórteleky László kántorról az a hír járta, hogy "azért van olyan szépen zengő hangja, mert minden reggel két pohárral iszik a kát vizéből."

A lakosság kezdetben Jászberényben is lelkesen /és iszaposan/ hordta haza az első kút vizét, nemsokára azonban a Szolnokon látotthoz hasonló kifogások születtek. Az emberek "meleg"-nek és "lágynak" találták az új vizet, ezért - dacolva a koleraveszéllyel - sokan visszaszoktak a régi ásott kutakra. /27./

Mezötúron az előbbi problémák mellé "új rémhírt" is kitalált valaki, ezért 1891. szeptember 27-én a helyi lapban kellett tévesnek minősíteni azt a hiedelmet, mely szerint a "vízben réz van, ami kimarja a gyomrot." Valószínűleg nem tudott még erről az a mezőtúri atyafi, aki 1891. január 1-én reggel a szilveszteri muriból hazafelé tartva megállt a kútnál, majd a vízhordókra támadt és követelte: tűnjenek el, mert a vizet most mind ő akarja kiinni a kútból! Másnapos, égő gyomrának "vízkúróját" a helyszínre érkező rendőr akadályozta meg...

A víz "valódi" összetételéről Kreybig Lajos közölt adatokat:/28./

Kálium:	0,0028 g/l
Magnézium:	0,0064 g/l
Nátrium:	0,3379 g/l
Vas:	0,0006 g/l
Kalcium:	0,0156 g/l
Össz.old.anyag:	1,3515 g/l

Kisújszálláson a helyi lap 1894. január 28-i cikke a vízhordók viselkedésére hívta fel a rendőrség figyelmét: akadályozzák meg őket abban,

"hogy a víz szertelocsolásával csaknem hozzáférhetetlenné tegyék a kút környékét."

A cikkíró szerint még az is megtörtént, "... hogy az atyafi szekérrel és lóval oda áll a kút mellé, s a jó meleg vízzel ott helyben kedélyesen mosogatja le kocsiját, s lovait..."

A tisztos polgárok sokat háborogtak azon is, hogy "...délután 5-6 óra tájban alig lehet böcsületes járdán menni a korszokkal megrakott lányoktól", akiket a legények ott várnak a járda mellett és korszóikból a vizet - pajkosságból - kilocsolják.

Móricz Zsigmond, aki a fűrés után néhány évvel gimnazistaként került Kisújszállásra, így írt ezekről az ügyekről "Forr a bor" című regényében:

"A város piacán volt egy artézi kút, a lányok odajártak vízért, s míg a meleg, kénes illatú vízzel telecsorgatták a pléhkannáikat, míg sor került rájuk, kaszinóztak, diskuráltak, s a legfiatalabb lányok is fesztele-nül beszélgettek a legdurvább szavakkal, s a diákkamarák bármikor kaptak lányvendéget, akik a fiatal diákvér túlpezsdülését lecsapolták."

/29./

Ha ezen nem is, a sok gondot, kárt okozó csurgalékvíz problémán több módon is igyekeztek segíteni: a főteret kikövezték, a felesleges vizet pedig távolabbi csatornába, vagy - jobb esetben - tisztasági fürdőbe vezették.

Ez utóbbi megoldás fő indokát a Mezőtúr és Vidéke című hetilap így határozta meg:

"A közegészség nemcsak attól függ, miképp tápláljuk a testet belülről, hanem attól is, hogy annak külsejét miképp gondozzuk." /30./

Valójában persze a városok módosabb lakóit egyáltalán nem az egészségügyi szempontok vezették a fürdőépítés elvének gyors elfogadásában. Gyorsan átlátták őket, hogy az artézi vízben "üzlet" van, ezért gyorsan "fürdő részvénytársaságot" alapítottak, terveket rendeltek, kivitelezőt fogadtak, majd megszabták a belépők árát. /Mezőtúron ez 1897 nyarán 30 kr. volt./

Mindettől függetlenül a fejezet végén igazat kell, hogy adjunk a Kisújszállás és Vidéke hetilap 1894. február 11-i számában megjelent cikknek, mely az artézi víztől való kezdeti idegenkedés elmúltával ezt írta:

"...bizony úgy van már az, hogy hozzászoktunk az artézi kút vizéhez, s vagyunk olyanok, akik szerfelett csodálkozunk, hogy is lehetett aze-lőtt enélkül megélni."

A díszkútfejek megépítése és a kutak további sorsa

Az alföldi városok XIX. század-végi artézi kútúrásainak utolsó munkafázisa - s mint látni fogjuk, egyik legjellegzetesebb kísérőjelensége - az ún. "díszkútfej" megépítése volt.

A vezetékrendszer nélkül, gravitációsan termelő artézi kutak esetében a kútfej lényegében a "vízmű" szerepét töltötte be, hiszen 3-8 kifolyóján "elosztotta", föld alatti csövein pedig a kívánt helyre - közeli folyópartra, árokba, vagy akár a fürdőbe - vezette a felesleges vizet. Mindig a "forrástól" kissé távolabb építették fel, hogy az esetleges kútjavításokat ne zavarja.

Ha ez a praktikus szerkezet díszes külsőt kapott, az előbbieken túl is nyújtott "szolgáltatást", igaz annak már nem "műszaki", hanem "társadalmi" jelentősége volt: a város előkelőségei az építmény díszességével, költséges megoldásaival saját gazdagságukat, bőkezűségüket kívánták az egyszerűbb emberek, de még inkább más városokból érkezők tudomására hozni.

"A mélyfúró felszerelések kifejlődésével... az ivóvíz beszerzésének inkább csak ürügye alatt ... artézi kút láz terjedt el... /a kút és a kútfej mint/... költséges luxusépítmény, a dicsekvés tárgyát képezte." - írta erről a jelenségről Pazár István mérnök. /31/

Ilyen jellegű "társadalmi szempont" indokolta például Szolnokon azt, hogy a két kút közül csak a tanácsház előtti /a piac vagy Kossuth téri/ kapott díszes felsőrészt - elkészítésével Szvitek, Borbás és Jancsó iparosokat bízták meg - az akkori városhatáron lévő vásár tériit csak egyszerű vas, vagy bronz kifolyó csövekkel látták el.

Ki gondolta volna akkor, hogy a város első kútja pontosan ennek a kivételezett helyzetének köszönheti majd viszonylag gyors tönkremenetelét?

Az történt ugyanis, hogy a díszes kútfej felszerelésének idejére a víz szabad kifolyását megszüntették, ez a beavatkozás azonban - a korabeli szakértői vélemények szerint - a kiüregelt homokréteget beomlasztotta, és a víz csak a Soós testvérek mosatási eljárása után buggyant ismét a felszínre.

A csőben alul 12 m agyagfeltöltődés maradt. Ennek ellenére a vízminőség jobb, a mennyiség pedig kevesebb lett - írta az ügyről Kovalik Jó-

zsef a Jász-Nagykun-Szolnok megyei Lapok 1895. december 26-i számában...

Később sem nagyon változhatott a helyzet, mert a város egyik 1901-es közgyűlési jegyzőkönyvében a következő olvasható:

"... az artézi kútnak a forráshoz lebocsájtott likacsolt csöve gyakran homokkal telik meg, minélfogva a kút vízbőségét időnkint elveszti." /32/

Jászberényben Trozonyi Géza műépítész t bízta meg a díszkútfej tervezésének elkészítésével /800 forint díjazásért/. Elképzeléses nyomán egy 1,5 m magas női alak került a "Juhászok keresztjé"-nél lefűrt első artézi kút kömedencéjének közepére, kezdetben lámpást tartva, mely a korabeli újság szerint szinte soha nem égett.

Állítólag a szobor anyagának minősége is vitatható volt, így nem csoda, hogy az építmény állandó céltáblája lett a gúnyolódásnak, "lámpást tartó primadonnának" csúfolták.

Karcagon a helyi lap 1893. augusztus 30-án adta hírül, hogy "a medence kövek s a Viktoria szobor elkészültek", így nemsokára fel is állítják őket a főtéren.

Először a medence készült el, majd:

"Victoria! Victoria! Megérkezett végre valahára... pénteken kiült az artézi kút medencéjének közepére egy szárnyas női alak, meglehetősen kaczer positúrában" - lelkendezett 1894. január 14-én a Nagy-Kunság című hetilap, hozzátéve, hogy egy álló alak azért sokkal mutatósabb lett volna.

A kút vagy tíz évig jól üzemelt, a fürdőt is ellátta, 1903. szeptember 13-án azonban - Szentesi Tóth Kálmán szavaival - "nagyon csesesen folydogált".

A következő napokban a hozam ingadozóvá vált, 1904. nyarára pedig 45000 l/d-ra csökkent.

Szaporítása céljából a "föcsövet" 65 cm-rel megrövidítették, így a kifolyó vízmennyiség néhány évre ismét napi 100-110000 literre növekedett. 1910-ben újabb csökivágásra került sor, majd a kutat szivattyús üzemre állították át, a feleslegessé vált díszkútfejet pedig elbontották.

Maga a kút az 1970-es évek közepéig - immárom bűvárszivattyúval - termelt a csúcsidőkben, jelenleg üzemben kívül van, a belőle kivágott facsővet pedig három múzeum /Karcag, Szolnok, Visegrád/ is ereklyeként őrzi.

Mezőtúron a "Flóra" szoborral díszített, faragott kövekből készült medence került a város első artézi kútja mellé, valószínűleg Zsigmondy terve, vagy javaslata alapján. /Flóra a rómaiaknál a virágok istennője./

Az építmény hosszú évtizedeken át rendben látta el feladatát, majd az 1960-as években áldozatává vált egy térrendezési akciónak.

Szerencsére itt csak "áthelyezték", /ma a Puskin át és a Köztársaság út sarkán áll/, így elvileg fennáll annak a lehetősége, hogy eredeti helyére visszakerüljön.

Kisújszálláson a kút elkészülte után bizottság alakult azzal a céllal, hogy utazzon Dél-Alföldre és ott elsősorban azokat a díszkútfejeket tanulmányozza, melyeknél "... a kézi- és kocsis rakodás célszerűen egyésíve van."

A felépítmény elkészítéséig a vezetés úgy döntött, hogy a kút úgy maradjon "... mint jelenleg van, minőn egy körülbelül 0,6 méter magas öntött vascsőből 4 bronzírozott karon folyik a víz, melynek fölöslege fedett csatornán a város alatti belvíz levezető csatornába jut."

Valamilyen oknál fogva a díszkútfej később sem készült el, 1916-tól pedig - állítólag a kifolyó vízmennyiség jelentős csökkenése miatt - benzomotoros szivattyúval folytatták a víztermelést.

Ismeretlen időpontban eltűnt a motoros szivattyú is, helyére kézi-szivattyút szereltek, ezzel egészen az 1970-es évek elejéig használták, majd ezt is elbontották, és a kút fölé autóparkolót építettek.

A lényegében még üzemképes, lebetonozott aknájú kút ma is forrása a legendának: a helybeli öregemberek például tudni vélik, hogy a vízhozam azért csökkent le nagymértékben a század elején, mert a városi mérnök kavicsot szórattott a csőbe, kimondottan ezzel a célzattal...

A türkevei Zsigmondy kút felépítményéről sajnos nem ismeretes korabeli fotó vagy rajz. Annnyit tudunk csak, hogy az artézi kút bizottság 1894. március 19-én megvitatta a kivitelezőtől kapott kútfejterveket és közülük az "oszlopszerűt" fogadta el, a medenceépítést viszont elvetette. /33./

Az "oszlop" vastagsága állítólag 80-100 cm volt, ezen hat kifolyót helyeztek el a lakosság számára, de nem feledkeztek meg a lajtosokról sem: "szekeres hordótlőt" is építettek /mindezt 2060 koronáért/.

Törökszentmiklóson - mint láttuk - egy olyan kevés kifolyó vizet kaptak, hogy fel sem merülhetett a díszkútfej megépítésének gondolata.

Ismereteim szerint kezdettől fogva kéziszivattyúval üzemelt, és csak az 1970-es évek kritikussá váló vízellátási helyzete nyomán építettek

bele kisteljesítményű búvárszivattyút. Aztán ez az üzemmód is megszünt, azóta figyelőkútként hasznosul.

Elkészült tehát az első kút, majd rövidesen még néhány - olcsó kivitelű - a központtól távol eső kerületekben. Bár a lakosság jelentős része elégedett volt az elért eredménnyel, a szakemberek jól látták, hogy a vízellátásnak ez az egyedi kutas rendszere nemcsak alacsony hatásfokú, hanem módfelett pazarló is.

Szorgalmazásukra az 1900-as évek elejétől egyre-másra alakultak meg az artézi-kút társaságok, melyek egyik fő feladatuknak a körzeti vízvezetékek kiépítését tekintették.

Az egészséges ivóvíz mindenki számára való biztosítása ekkor már a munkásmozgalom követeléseibe közé is bekerült.

József Attila 1931-ben írt "Tömeg" című verse döbbenetes erővel ábrázolja ezt a kötődést:

*"Kapkod, nyúl ahová ér,
csűrért, gyárért, boglyáért
hétórai munkáért
a Göncölért, Fiastyúkért
bővizű alföldi kútért."*

Barabás Imre

JEGYZETEK

- 1./ Jász-Kunság 1868. 24-i száma
- 2./ Jász-Kunság 1869. augusztus 20-i száma
- 3./ Jász-Kunság 1869. október 10-i száma
- 4./ Jászberény és vidéke 1889. március 31-i száma
- 5./ Jász-Kunság 1868. május 23-i száma
- 6./ Jász-Kunság 1868. május 24-i száma
- 7./ Mezőtúr és Vidéke 1880. június 14-i száma

- 8./ Mezőtúr és Vidéke 1885. június 21-i száma
- 9./ Vörös István: Rajzok Szolnok város múltjából Wasch nyomda 1921
- 10./ Jász-Nagykun-Szolnok megyei Lapok 1894. január 4-i száma
- 11./ Szentesi Tóth Kálmán: Történelmi emlékek a Jászkunság és Karcag múltjából. Karcag 1940, 110-147
- 12./ Lászlóffy Woldemár: Községeink és városaink vízellátása. Vízügyi Közlemények, 407-422
- 13./ Szabó Lajos-Zsoldos István: Fejezetek Kisújszállás történetéből. A Damjanich János Múzeum közleményei. 1969., 1-80
- 14./ Kátai Gábor: Mit kell tennünk a cholera csapásainak enyhítésére? Pest, Nyomtatott Trattner és Károlynál 1866., 1-42
- 15./ gerj: talajban csírázó, onnan por alakban felemelkedő, újra képződő növényi test
- 16./ Jászberény és Vidéke 1886. július 18-i száma
- 17./ Jász-Nagykun-Szolnok megyei Lapok 1892. augusztus 7-i száma
- 18./ A törökszentmiklósi levéltár anyaga a II. világháború alatt elpusztult, így ennek a fúrási munkának az eseményeiről leírás nem maradt fenn.
- 19./ Nagy-Kunság 1892. május 8-i száma
- 20./ Az 50/2270/1892 számú képviselő testületi jegyzőkönyv határozata
- 21./ Nagy-Kunság 1892. szeptember 25-i száma
- 22./ Bodnár Lajos: Kisújszállás város artézi kútja. Kisújszállás Ev.Ref.Főgimnázium Értesítője 1898., 1-15
- 23./ Túrkeve 1893. október 29-i száma
- 24./ Jász-Nagykun-Szolnok megyei Lapok 1893. december 17-i száma.
- 25./ Kalecsinszky Sándor: Közlemények a Magyar Királyi Geológiai Intézet chemiai laboratóriumából 1894. A M.Kir.Földtani Intézet Évi Jelentése 1893-ról
- 26./ Bodnár Lajos 1898. 9. oldal
- 27./ Jászberény és Vidéke 1893. március 30-i száma
- 28./ Kreybig Lajos: Az Alföld artézi vizének öntözési célokra való használhatóságáról 1940. A. M.Kir.Földtani Intézet Évi Jelentése az 1933-35-ös évekről
- 29./ Móricz Zsigmond: Forr a bor. Regény 1931-1932
- 30./ Mezőtúr és Vidéke 1891. május 31-i száma
- 31./ Pazár István: Alföldünk ivóvize 1902. Magyar Mérnök és Építész Egylet Heti Értesítője, 189-194
- 32./ A 259/15379/1901 számú közgyűlési jegyzőkönyv határozata
- 33./ Túrkeve 1894.április 22-i száma

A széki magyarok élő hagyományai

A XX. század végén középkori állapotok ellen tiltakozunk mi, akik kívülről szemléljük az erdélyi eseményeket. Évezredek köveiért emelünk szót, megakadályozva a gyökerek teljes elvágását.

Néhány éve vált teljesen világossá, domborodott ki a veszély, amely közvetlen az ott élők életét, létét fenyegeti az egyetemes európai kultúra hatalmas darabját. Erdélyért szólnak a harangok.

Erdélyért, amely mindig otthont adott a különféle népeknek, kultúráknak. Egymás mellett egymásért évezredekben keresztül békében éltek az emberek. Együtt dolgoztak, vigadtak, szomorkodtak. Ez a földrajzi szempontból egységes terület és népe veszélyben van! Erdélyről ma az európai civilizált társadalom nem mondhat le. Nem mondhat le az ott élők évezredek kötődéséről, amelyből ennek az országrésznek ereje fakad. Nem adhatja meg a beleegyezését egy ország sem ennek eltörléséhez. Nincs joga hozzá! Meg kell őriznünk fia-

inknak, unokáinknak azt az értéket, melyet jószándékúan őseink ránk hagytak.

A gyökerek mély emberi sorsokat kötnek össze, azokét, akik szeretik ezt a földet, akik tovább szeretnék gazdagítani az egyetemes emberi kultúra javáért. 1782-ben az első magyar nyelvű Magyar Hírmondóban fogalmazódik először meg egy felhívás a magyar néphagyományok gyűjtésére, megmentésére.

Tehát már több mint kétszáz évvel ezelőtt is szükségesnek tartották az értékek megmentését.

Nem holmi divatról van szó, amelyet ha megun az ember leveti és újra cseréli. A múltat őrizni kell, a történelem, a kultúra velünk együtt él. Mi teremtjük, jól vagy rosszul. Évezredek keresztül apáról fiúra száll ez az örökség. Nincs tehát joga azt senkinek elvenni, mássá alakítani.

Sajnos azonban ma már Erdélyben is csak szigeteket találunk az ősi örökségből. Azt a kicsit pedig őriznünk kell. Lazulnak az emberi kapcsolatok, hiányoznak az együttélés íratlan szabályai. Azon a földön, ahol egykor megfért jószomszédilag magyar, oláh, szerb, székely, szász mint festő palettáján a sok szín, nem lehet eltörölni. Erdély egy tarka mező, amelynek virágai itt-ott még mutatják szépségüket. Ezt nem szabad engednünk leszakítani. Tovább kell ápolni, gondozni ahogy elődeink tették.

Nem szabad, hogy e felmérhetetlen történelmi, néprajzi, építészeti kultúra visszavonhatatlanul eltűnjön. A világörökség része kell, hogy maradjon.

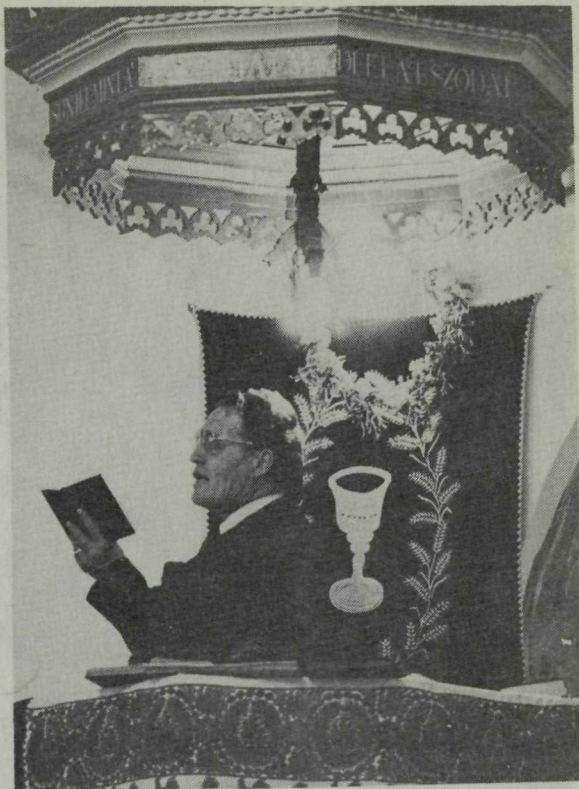
Erdélyért szól a széki nagyharang is! Valamikor szebb napokat megélt Szék /Sic/ nagyközség ma létéért küzd. Széket, ezt a főleg reformátusokból álló községet, amely egykor Szolnok-Doboka vármegyéhez tartozott, már az Árpád korban királyi városként emlegetik. Kiváltságait 1471-ben Mátyás király is megerősítette.

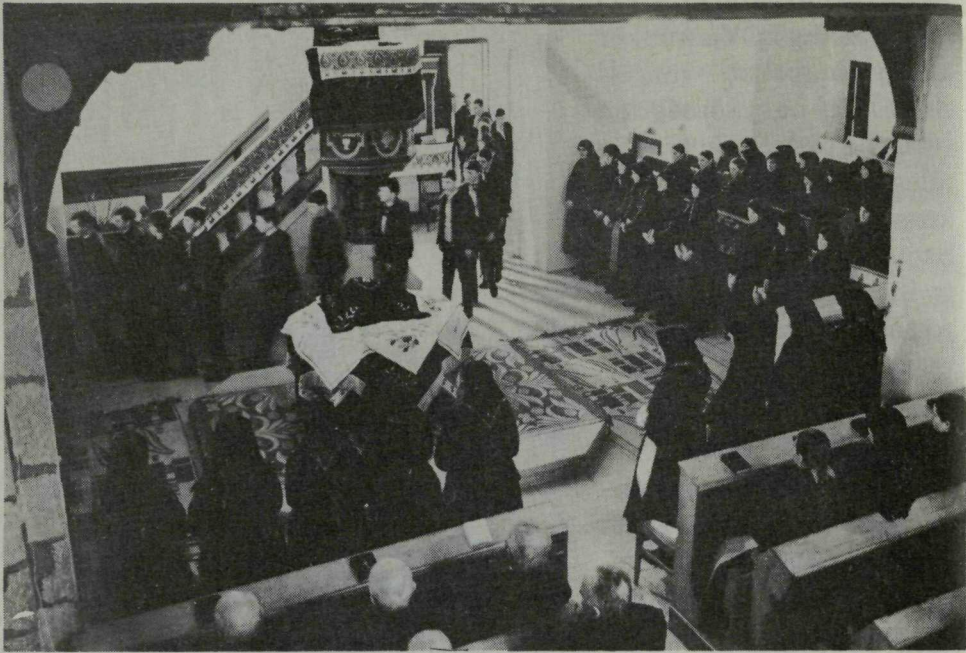
Szamosújvártól /Gherla/ délre eső nagyközséget egykor sóbányái gazdagították. Neve, kialakulása is összefügg a sóbányászattal. 1291-ben Zeek néven említik az oklevelek. Valószínű, hogy IV. Béla király idejére tehetjük városi rangjának adományozását, mivel már III. Endre szabad királyi városnak mondja. E Mezőség-széli település városfejlődési megrekedését hátrányos földrajzi helyzete okozta. Drága lett ugyanis tengelyen szállítani a sót. A középkorban a Meszesi kapun és a Szalacson át vitték a Tiszáig a sót, ahol hajókba rakták. Később így előtérbe kerültek más települések, ahol víziutak voltak.

Már az őskorban lakott helyek közé tartozott, ezt bizonyítják a határában előkerült kő- és bronzkori leletek. A rómaiak idejéről több érdekes tárgy is fennmaradt. A só gyakran kisegítette az országot a bajból, 1662-ben Kücsük pasa külön követelt hadisarcát a széki aknák sójövödelméből fedezték.

Szék 1818-1828-ig illetve 1847 előtti években a vármegye székhelye is volt. 1884-től nagyközség lett.

Szék legnevezetesebb épülete a reformátusok egyháza. Háromhajós, Árpád-kor és a kora gótika keveredésével a tatárjárás után valószínű a

cisztercita szerzetesek építették 1432 körül. Erős védőfalak övezik, amely az egykori városi rangnak megfelelő volt. Jelenlegi tornya 1946-ból való. 1555-ben egyébként itt tartották az erdélyi protestáns zsinatot.

Századokon át viharos múltja van ennek a településnek. Az egyik ilyen, amikor a krími tatárok

1717. augusztus 24-én rátörtek a városra és kifosztották. A lakosság nagy részét megölték vagy magukkal hurcolták. Sajnos a veszedelmet még a szárazság és a pestisjárvány is nehezítette. Akik életben maradtak, elhatározták, hogy megemlékeznek a tragikus napokról. Azóta minden év augusztus 24-én Bertalan /Birtalan/ napján templomi imádságokat hallgatnak.

Sajnos a régmúlt idők gazdagságából mára itt is szegénység lett. Rossz, poros utak stb. jellemzik ezt a nagyközséget. De megmaradt színes, gazdag kultúrájuk énekekben, táncban, öltözködésben, amelyeket ma is büszkén őriznek.

Tarpai Zoltán
/A szerző felvételei/

A Thália Társaságtól az Operaházig

***Hevesi Sándor művészi, rendezői, szerzői,
műfordítói arculatának kialakulása***

Hevesi Sándor a magyar színháztörténet egyik legjelentősebb alakja, akinek páratlanul széles körű tevékenysége a színházművészet minden területére kiterjedt. Mint rendező, színikritikus, elméletíró, színész-nevelő és a Nemzeti Színház igazgatója nemcsak korszakot jelentett századunk magyar művészeti életében, dramaturgiai eszméi és rendezői gyakorlata még napjainkban is elevenen hatnak. Könyveit /pl. Élet és művészet; Nemzeti szellem; A modern és klasszikus dráma stb./ a színházi szakemberek és az érdeklődő nagyközönség ma is érdeklődéssel olvassák.

A hatvanhat évet /1873-1939/ élt, de életével és művészi tevékenységével klasszikussá vált színházi szakembert 1901-ben hívták meg rendezőnek a Nemzeti Színházba. 1904-től részt vett a Thália Társaság szellemi irányításában. 1912-ben az Operaház főrendezője lett, 1916-ban visszakerült a Nemzeti Színházba, amelynek 1922-től tíz éven át igazgatója volt. Ebben a tisztében jelentős szerepet játszott a századelő, illetve a húszas-harmincas évek magyar színházi kultúrájának megújításában. Több színdarabot is írt, pl. Elzevir, Hadifogoly, A kandalló mellett, Béla házassága stb. Színházelméleti tanulmányait ma is elismeréssel, forrásértékű művekként forgatják a színházi szakemberek. /Pl. Az igazi Shakespeare; 1919-es Színház; A hanyatló dráma: A Kamaraszínház nagy sikerei stb./

Hevesi Sándor számára a perzselő élményt, a meghatározó izgalmat már gyermekkorában is a színház jelentette. Ötosztendős korában találkozott először a "lélegzetelállító" varázslattal, a színház csodájával.

Tudnunk kell, hogy már kisgyermekként - igazi élményekre vágyva kószál az általa "lassú vérkeringésű" kisvárosnak tartott Nagykanizsán, ahol született, és élt 18 éven át.

A budapesti Tudományegyetemen eleinte jogot, majd irodalmat és filozófiát hallgat, végül tanári vizsgát tesz. Egyetemi éveit nehezítik az anyagi gondok, de az ifjú bölcsésznek nincsenek üres percei! Meghatározó számára a pályája végén járó idős költővel, Vajda Jánossal történő megismerkedése. Csodálattal és tisztelettel tekint az "öreg bölcsre", s ez a társaság fokozza Hevesi vágyát az önálló alkotásra, nem a versírásra, hanem a drámák "kínkeserves" megszületésére, hogy ő is hagyjon nyomot a század szellemi életében!

Hevesi Sándor 1890-ben kritikusként jelentkezik. Igen korán, tizenhét éves fejjel, és szellemileg igen jól felfegyverkezve lép ki a kultúrális közéletbe. Első bírálati a Magyar Szemlében, a katolikus irányú szép-irodalmi folyóiratban jelennek meg. Tíz esztendeig színikritikusa, majd rovatvezetője a hetilapnak. Amikor Hevesi elkezdí színházkritikusi működését, az európai színházkultúra válságkorszakát éli. Ennek jelei - szerinte - többek között az, hogy "az irodalom teljes kiszikkadása a színpadon, a rutinnak és ssablonnak, a konvenciónak és a gondolatlanságnak az elterpeszkedése" vált jellemzővé szerte Európa színházaiban.

Első kritikusi évében szinte csak egyetlen drámát üdvözöl osztatlan lelkesedéssel Hevesi, Ibsen Nóráját. Elsősorban a dráma erkölcsi erejét, leleplező őszinteségét, az író társadalmi felelősségét emeli ki, vvalamint a jellemek fejlődését, amelyet példaként állít kortársai elé. Ezt támasztja alá a Hevesi által imádott Paulay Edével folytatott esszé-vitája is, amely Sardou: Az agglegények c. darabjának Nemzeti-beli bemutatásakor robban ki 1891-ben.

Miután 1896-ban megnyitja kapuit a régóta sürgetett Vígszínház, Hevesi igen haragosan fogadja a Nemzetiben bemutatott üres bohózatokat. E korszaka kritikai termésének talán a legérdekesebbja a Jókai Mór Fekete vér c. drámájáról írott bírálat. Ebben Hevesi a Bach-korszakban játszódó darab eszmeiségét dicséri. "Aki az erőszakot szolgálja, homokra épít!" - írja. És nagyon helyesli, hogy a politikai morált a színpadról is hirdetheti az író.

Hevesi Sándor első tanulmánykötete 1896-ban jelenik meg "Dráma és színpad" címmel. Munkája előszavában a szerző hangsúlyozza, hogy csak gyakorlatilag hasznosítható kérdések megoldására törekszik. Kifejti, hogy - szerinte - a dramaturgia törvényeit "nem lehet különféle iz-

musokkal, vagy egyéniség-kultusszal szétbomlasztani", mert azok hosszú fejlődés során szilárdultak meg. A századforduló körül ugyanis a modernnek nevezett drámaírók és későbbi utódaik annyi rendhagyó, formabontó vonást honosítottak meg a színpadon, hogy sokan a húszas években is, de talán még ma is azt vallják: a színpadon semmiféle áthághatatlan korlát nem létezik. Ez igaz is, meg nem is! Tény, hogy a színpadi kötöttségek igen-igen meglazultak - anélkül, hogy ez az igazán kimagasló drámák esetében értékcsökkenést okozna. Ugyanakkor jó néhány műfaji jellemző mégiscsak állandónak és megkerülhetetlennek bizonyult.

Beöthy László 1901-ben rendezőnek hívja Hevesit a Nemzeti Színházba. Ez Hevesi Sándort éppúgy meglepi, mint a színházi közvéleményt. Maga írja, hogy "halálra ijedt" a megtisztelő bizalom láttán! Hevesi 1905 tavaszán elindítja a Thália Iskoláját, mert elégedetlen a Színiakadémiai képzéssel, Sztanyiszlavszkij Művész Színházának stúdiójához és Antoine gyakorlatához hasonlóan a kezdő színészeket, műkedvelőket akarja biztosabb szakmai tudással felvértezni.

1908-ban összegezi Tháliás tapasztalatait A színjátszás művészete és Az előadás művészete címmel megjelenő műveiben. A színházi szakirodalomban ez az első kísérlet arra, hogy a színjáték-elméletet a történelmi fejlődés alapján dolgozza ki. A színészi munka vizsgálata Hevesit is elvezeti a színészi paradoxon híres elméletéhez. Megcáfolja Diderot felfogását: nem igaz, hogy az alakításban csak a hideg észnek kell dominálnia, s a szerep érzelemgazdag átélése és a szenvedély rossz eredményre vezetne. Hevesi szerint "A színészi paradoxon tulajdonképpen abban áll, hogy a színész személyileg a legtökéletesebb nyugalmat őrítze meg, művészileg pedig a lehető legszenzibilisebb legyen... Az indulat az érzés kitörése, a szenvedély az érzés állandósága."

Hevesi kifejti azt is, hogy a színház az illúziók háza, az illúzió sorsa azonban a színészen áll vagy bukik. A jelmez akkor illúziókeltő, ha nem "előnyös", hanem karakterisztikus. Az illúzióteremtés érdekében a jelmezt és a díszletet stilizálni kell, a színészi játéknak pedig végig belső átélésből kell fakadnia.

Az előadás művészete c. munkájában pedig azt részletezi, hogy "A művészi megértés annyit jelent, hogy az előadó az illető szöveg minden egyes részletét, sorát vagy mondatát bele tudja helyezni az egészbe, vagyis minden egyes összefüggését világosan látja, tehát nemcsak minden mondatot, hanem minden mondat viszonyát a másikhöz is megértette."

Az előadónak a költő egyéniségét is át kell éreznie, hiszen helyette áll a pódiumon.

A Thália Társaságban töltött idő Hevesi egész későbbi fejlődésének mozgatója. Az itt végzett munkájának befolyása nemcsak a korabeli magyar színházi életre jelentős, de a saját, további több évtizedes működésére is döntő hatású. Ezekben az években tisztázza önmaga előtt is a rendező célját és szerepét, azt a helyes mértéket, amellyel részt kell vállalnia a színház kollektív alkotásából úgy, hogy önálló terveit, bátor elképzeléseit megvalósíthassa, s ne legyen afféle ügyelő-rendező vagy a régieket másoló játékmester, mint e korban a nemzeti színháziaak voltak, de anélkül, hogy sok külföldi sztárrendezőhöz hasonlóan, diktátorra legyen a színpadnak, s háttérbe szorítsa a színészt, az író.

E korszak műfordításai is jórészt a Tháliához kapcsolódnak. A Társaság évről évre játszik Hevesi-fordítást. 1905-ben Tdema A láthatatlan kormányosát; 1906-ben Hejermans Reményét; 1907-ben Musset Szeszélyét; 1908-ban Moliere Képzelt betegét. Közülük főként a Remény és a Képzelt beteg tolmácsolása az avatott kézre valló munka. Hevesi egyre inkább érzi, teljesíti a színpadi előadás, a jól beszélhetőség követelményeit. A báj szavainak, a kecsesen cikázó nyelvi fordulatoknak a visszaadására azonban ekkor már nem képes. Legalábbis erről tanúskodik Musset Szeszélyének fordítása. Később ez a készsége is fejlődik.

Hevesi 1907-ben már egyre rosszabban érzi magát a Somló Sándor igazgatása alatt erőteljes hanyatlásnak indult Nemzetiben, így azonnal igent mond Máder Rezsőnek, és a Népszínház-Vígopera néven kaput nyitó új színház főrendezője lesz. Itt olyan szenzációszámba menő, vihart és sikereket egyaránt kivívó rendezései vannak, mint pl. Bizet Carmenjének, vagy Dosztojevszkij Bűn és bűnhődésének színpadra állítása. A Színház és Élet 1907. november 2-ai számában így ír a bemutatóról: "S a közönség olyan orkánszerű tapsviharban adott a darab lefolyása alatt tetszésének kifejezést, s olyan ovációban részesítette a szereplőket, amelyet már hosszú ideje nem láthattunk fővárosi színházban..."

Hevesi népszínház-vígoperai rendezései közül a Nagymama aratja a legtartósabb tetszést. Csiky Gergely vígjátékához Máder Rezső tizenhét zeneszámot szerez, Pásztor Árpád verseket ír. A rendezés egységesen halk, finom, derűs, érzelmes tónusra hangolja a játékot. Hevesi a címszereplő Blaha Lujza köré építi az előadást, anélkül, hogy "sztárkul-tuszt" üzne vele. De tény, hogy Blahánét Hevesi fedezi fel ismét a színpad számára.

Hevesi 1908-ban teljesen újszerű értelmezésben és jelentős szövegtömörítéssel színre viszi Az ember tragédiáját, kirobbanó sikerrel. A Népszínház-Vígoperát azonban már ez sem tudja megmenteni az anyagi csődtől. Július 1-jén végleg bezárja kapuit, épületébe rövidesen beköltözik a Nemzeti Színház.

1908-tól négy éven át a Nemzeti főrendezője Hevesi Sándor. Programelve ekkor: a hagyománytisztelet egybehangolása a modern irányzatok fokozott érvényesítésével, az elhanyagolt együttes-játék megújítása és a laza próbafegyelem megszilárdítása. Az 1909-es év legnagyobb színházi élménye a Hevesi rendezte Antonius és Cleopátra, valamint a Szentivánéji álom. Ezzel végre olyan feladathoz jut, amire hosszú évek óta vágyik. Hevesi szerint Shakespeare a próbakő, a rendező számára a legmegtisztelőbb, a legizgalmasabb vizsga.

Hevesi 1911-ben jelentkezik első színpadképes eredeti színművével. A korabeli bírálókat meglepi, hogy Hevesi első egész estét betöltő színpadi munkájában, Az apja fia c. négyfelvonásos családi komédiájában már dramaturgiai felkészültséggel, sőt a határozott rutin jegyeivel jelenik meg.

A tizes évek műfordításai közül kiemelkednek Shaw darabjai. Így lesz Hevesi Shaw legerőteljesebb magyarországi propagátora, meghonosítója. Hibátlanul érzi és közvetíti a nem könnyen visszaadható shaw-i íze-
ket, fordulatokat, sőt olyan fogékony ezekre, hogy néhány saját művében is felbukkanak a shaw-i motívumok. Hevesi morális közösséget érez Shaw-val, hosszasan küzd azért, hogy elnémítsa rágalmazóit. Tanulmányok, cikkek tömkelegében és a fordítások előszavában hirdeti: Shaw nem erkölcstelen, nem komolytalan, hanem éppen "az erkölcs apostola".

Hevesi az 1912-es nemzetközi színházi ankéton fejti ki részletesen, hogy milyen az a színház, amelyet a korabeli sokféle kényszerítő körülmény figyelembevételével a leghelyesebbnek tart. A nézőtere legyen nagy, tömegeket lásson vendégül. Színpada is tágas legyen, s építészeti szempontból rugalmas. A költséges, nehézkes és hamar megszokottá váló forgószínpad helyett forgatható kulisszákat ajánl.

Hevesi művészi fejlődésének első nagy korszaka, amikor önálló arculatát megalapozza, e tájt zárul. 1912-ben az Operaházhoz szerződik rendezőnek, s ezzel kezdődik el az Opera egyik hőskora. És mégcsak majd ezután jön az a mérföldkönek számító tíz esztendő, amit a Nemzeti élén tölt Hevesi!

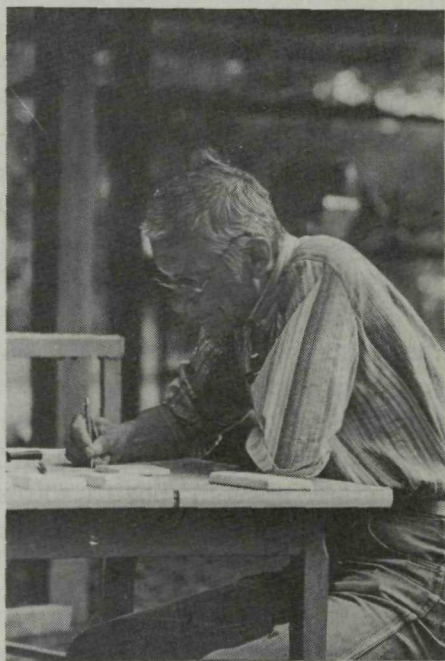
Vass Lajos

Hat nyár értékei

Művészek a Körös partján

**A Mezőtúri Alkotótábor
bemutatkozik a Szolnoki Galériában**

Közel egy évtizede működik, első alkalommal 1981-ben került megrendezésre Mezőtúr közelében a Holt-Körös partján szobrászok, festők részvételével az Alkotótábor. 1985-ig kétévenként, ettől kezdve pedig évenként hívtak meg művészeket a Takács tanyára egyhavi nyárvégi munkálkodásra. Magyarországon az utóbbi évtizedekben több hasonló művésztelep működik, legtöbbjükét a megye, a város támogatásával a Művészeti Alap, a Képző- és Iparművészek Szövetsége tartja fenn. A mezőtúri főként abban különbözik előbbiektől, hogy itt egy jelentős társadalmi összefogásnak köszönhető a telep létrejötte, de mindenekelőtt a folyamatos működés. Ennek következtében igen szoros a kapcsolat művészek és fenn tartók között, akik az Alkotótelepi Tanács döntésein keresztül érvényesítik a befogadó közösség és a művészek érdekeit, egyben biztosítják a művésztelep autonómiáját.

**Rákassy Csaba Munkácsy-díjas
grafikusművész /azóta sajnos elhunyt/
a plakettkészítéssel ismerkedik**

A város elképzelése az alapításkor egy olyan alkotótábor létrehozása volt, amelynek munkássága során egy megalakítandó Mezőtúri Galéria gyűjteménye kialakul. A Körös-parti telep eddigi hat nyara következtében 120 körüli műalkotást őriznek már fenti célra. A Szolnoki Galéria

kiállításán ezek kitűnő kvalitásáról meggyőződhetnek a látogatók. Ahhoz, hogy egy valóban értékes anyag gyűljön össze évek során, s az elképzeléseket bővítve Mezőtúr arculatán látszódjék a képzőművészeti tábor közelsége, jó művészeket kellett meghívni, azok számára igényeiknek megfelelő feltételeket biztosítani. Nem kis dolog ez, bár ha az alkotók igényei között az anyagiak alig játszottak szerepet. Sokkal inkább az emberi kapcsolatok, annak tudata, hogy a város életében szerepet kaptak, hogy tevékenységük fontos azoknak, akik számára alkotásaik készülnek. Míg a mezőtúri vállalatok, szövetkezetek, intézmények és a város vezetése ebben a kontaktusban, a művészek

Fazekas Magdolna témát keres

/anyaggal, felszereléssel, szállással, étkeztetéssel történő/ellátásával lokálpatriótizmusuknak, városuk szeretetének adtak helyt, addig a művészek szellemi képességeik, szélesebb körű alkotótevékenységük társadalmi szerepének fontosságáról, igényeiről győződhetek meg. S ez a közvetlen, abszolút pozitív töltésű szellemi-érzelmi kontaktus alkotók és közönség, mecénások és művészek között Mezőtúron elementáris erjűnek bizonyult.

Szinte a második táborról kezdődően sűrűsödött a résztvevők köre egy konkrét mag köré, nemcsak azért mert az indulástól jelenlévő Győrfi Sándor a viaszveszelytées bronzöntési eljárás nagyobb méretekben kivitelezhető realizálását vélte megvalósíthatónak Mezőtúron, hanem azért is, mert éppen ezzel a szobrászati lehetőséggel élve lehetett a város utcáit, tereit, homlokzatait a tábor munkásságával átalakítani.

A varázslatos Holt-Körösök vidéke, a természetvédelmi terület különös növény- és állatvilága, az intim természetközelség az a másik fő vonzóerő, ami visszahozza a művészeket. Lemondva sokszor komfortról, kényelemtől. Talán közhely; de a Takács tanya környékén, a Holt-Körös kanyarulatánál a táj maga tartja szinte eufórikus lelkesültségben a fes-

tőket. Ugyanúgy, mint a viaszveszelytéeses bronzöntésnél a szobrászokat az eljárás lényegéből adódó "hatnapos teremtés" csodája. Az elmúlt évek alatt 27 művész fordult meg Mezőtúron, vett részt a képzőművészeti alkotótáborban, közöttük öt külföldi. Többen közülük többször is visszatértek, bár a szorosán vett "magot" Győrfi Sándor és Borbás Tibor szobrászművészek, valamint Balogh Géza festőművész biztosítja.

A telep második megrendezésétől állandó a fotós, illetve a műtörténész személye is, így a folyamatosan készített, dokumentatív céllal felvett fotókkal és interjúkkal illusztrálhatjuk fentebb elmondottakat. Vannak kommunikatív képességű művészek, stílusmagyarázók, kiáltványteremtők, kitűnő fogalmazók. Mások viszont úgy vélik a szó, az írás nem az ő nyelvezetük; kifejezési lehetőségük csakis az a művészi formanyelv, amit művelnek. Természetesen Mezőtúron sem volt minden művész alkalmas az ilyen irányú nyilatkozásra. Interjúválogatásunk ezért elsősorban az eddigiek alátámasztását szolgálja, a művészek gondolataival szeretnénk igazolni a fentebb összefoglaltakat. Az 1983-1988 között felvett hanganyagból nem minden művésztől kívántunk idézni, hanem a lazán fűzött gondolatokkal a közösség véleményét szándékoztunk összegezni. Mert ezekkel az itt közölt gondolatokkal a mezőtúri alkotótáborban folyamatosan tevékenykedő művészek legfőbb szándékai, elvárásai és véleménye kapnak publicitást. Miután válogatásunk öt évet ölel fel, a korábban elhangzottak közül az utóbbi évekre már több minden megvalósult. Igyekeztünk némi kronológiát is tartani, bár ez a kérdéskörök hasonlósága miatt nem mindig sikerült. A nyilatkozókról a függelékben megtudható ki mikor vett részt a táborban, azaz mikor készülhetett az interjú.

SZABÓ IVÁN: Világ életemben fiatalok között éltem. Most jöttem haza a Nyíregyháza-Sóstón rendezett művésztelepről, és utaztam ide a Takács tanyára. Előbbin például a magyar résztvevők között csupa volt növendékem volt. Ide Győrfi Sanyi hívott, aki vásárhelyi, sóstói művésztelepi gyerekem volt. Novák Andris hasonlóképpen. Balogh Gézával Nyíregyházán találkoztam.

MIHÁLY GÁBOR: A mezőtúri művésztelep a Nyíregyháza-Sóstói művésztelep nyomdokain jár. De ez nem véletlen, hiszen Győrfi és Balogh vezetik ezt is, azt is. Mindkettőtök kezdeményezték, rájuk épül mindkettő. A sóstóinak híre van már a szobrászok között. Azt azért szeretik, mert igen hasznos a szobrászok számára, a város számára. Ennek a telepnek a létrejöttében is szerepet játszott a város anyagi támogatása, ha legtöbbször ez természetbeni támogatást jelentett. Ez a legfonto-

sabb. Meg kell teremteni a munka és létfeltételeket. Nagyon fontos tényező, hogy a művészek azért jönnek Sóstóra, Mezőtúrra is, hogy megöntsék azokat a szobraikat, amelyeket egyébként máshol nem tudnának megönteni. Vagy itt, ilyen rövid idő alatt készítenek szobrot, vagy van aki már felkészülten érkezik, de mindenképpen el akarják készíteni azt a mennyiséget, amit utána használni akarnak. A városnak is jó ez, hiszen egy része a készített munkáknak itt marad, s egy idő után ez egy jelentős anyagot jelent.

SZABÓ IVÁN: Azt tartom lényegesnek, hogy legyen egy folyamatoság, amelyre én a legalkalmasabbnak a Győrfi Sanyit és a Balogh Gézát tartom. Mint a szobrászati és a festészeti vonal kézbentartóját. Mellette pedig olyan művészek meghívását, akiknek ez a vidék, ez az élet való. Ha ügyesen szervezik, akkor egy kitűnő gyűjteményhez juthat a város. Múzeumot hozhat össze az itt készült anyagból, ami igazán nemis cél. Gyors eredményt nem szabad sürgetni. Majd tíz év múlva beérik az eredmény. A kultúra az folyamatosság, nem tűzijáték. Nem szabad sürgetni.

BORBÁS TIBOR: ...Az a lényeg, hogy egy mag alakuljon ki itt, nem az, hogy név szerint kik lesznek azok. Ez ki fog alakulni azt hiszem, egy ilyen öntisztulás útján kell hogy kialakuljon. Az, hogy kivel tudunk együtt dolgozni, az, hogy fél szóból vagy egy pillantásból is értsük egymást, mert ez a fontos. Ez a legfontosabb. Megmondom őszintén, én utálok a "művésztelepeket". Egyedül szeretek dolgozni. Vagy tudok csak dolgozni. Itt is egy kicsit elvonulok. Nem tudok ott a terep közepén, mert állandóan beszélgetünk, és elmegy az idő ezzel-azzal. És akkor nem halad a munka, megszakítódnak a gondolataim, beleszólnak, mit tudom én... Én ilyen vagyok, lehet hogy más másmilyen. De nem vagyok közösségi ember... Így. Viszont közösségi ember vagyok, mert igenis odajövök: na vigyük, hozzuk, öntsük. Tehát a technikai részénél. De kitalálni a szobrot azt én nem tudom másképp. Itt lehet, hogy kitalálni is tudok szobrot, mert itt is megteremtem magamnak azt a kis miliőt, mert van hely... Ahány művésztelepen voltam, ott mindig az volt, hogy szűk volt a hely. Túl sokan voltunk. Nahát, ez a lényeg. Tehát, hogy legyen meg a mag. Ne túl sok ember. Az nem baj, hogy hozza a családját, rokonságát, az nem érdekel. De ne legyen tizenhét különböző elképzelésű művész. Hát ezért választottam Mezőtúrt, és nem mentem máshová. Pedig hívtak. Mert nem érzem jól magam tizenhét különböző művészember között. Annyira fel kell előtte készülni, egy jó fél éves előkészület kell, hogy egy ilyen telepen, mint például a sóstói, mit fognak csinálni. Hogy

Zajlik az előzsűrizés / Meggyes László, Németh József, Egri Mária

Papi Lajos /azóta sajnos elhunyt/ érmet mintáz

a vázlataim, gondolataim teljesen letisztultak legyenek. Mikor odamegyek, nincs duma, dolgozok végig, hogy az utolsó napra készen legyen, amit elképzelttem. Mert azután a Szövetség kijelöli, hogy a következő évben egy egészen más szobrász jöjjön oda. Kész. Tehát nem tudok vizsgaszamenni befejezni, tehát ott nekem remekművet kell csinálni. Mert különben mi a francnak megyek oda?

SZABÓ IVÁN: Az is jó, hogy vissza lehet jönni, meg az is, hogy nem közvetlenül a tábor után van a kiállítás. Mert az itt született gondolat lehet, hogy csak később érik, s így a következő évi bemutató kiállításához a már otthon készült, de itteni illetésű munkák is bekerülhetnek.

BORBÁS TIBOR: ... Hogyha én idejövök, és itt esetleg van élményem, és amit nem tudtam teljesen földolgozni, jövőre már azzal jöhetek ide. Mert nem egy alkalom és nem bizonytalan amire idejöhetek. Ez nagyon fontos. Mert lehet, hogy valamire most itt nincs alkalom. De lehet, hogy ha jövőre visszajöhetek, ha biztosan tudom, hogy visszajöhetek, egy fél szó, vagy fél mondat fog egy olyan ötletet adni, hogy már azt akarom megcsinálni. Itt adva van az élményanyag, a kitalálás lehetősége, sok minden körülmény. Dehát az, hogy a fejemben kitalálom hogy mit csinállok, annak a megvalósítása nyilván csak jövőre fog menni. Az idén, vagy most szerzett élmények majd talán jövőre vagy azután fognak szoborrá, képpé, vagy bármivé, tehát alkotássá érni.

MIHÁLY GÁBOR: Itt Mezőtúron már létezik egy visszajáró közösség, azok akik itt voltak tavaly, illetve már ismerik egymást. Én is jó kapcsolatban vagyok velük. Egyáltalán nem véletlen, hogy ezek az emberek találkoztak, szimpatizálnak egymással. Hasonló felfogásuk van a dolgokról, nagyjából azt is lehet mondani, hogy figurális művészek. Nem akarom azt mondani, hogy ez egy olyan közösség, amely valamilyen meghatározott eszme szerint rendeződött, de mindenesetre szimpatizálnak egymással ezek az emberek, egyébként egy ilyen hosszú időt együtt élve ki se bírnánk egymással. Tehát van érdekeltsége a művésznek, a városnak, és amellet van egy olyan közösség, ami elég jó. Természetesen kiválasztódással kerültek itt egymás közelébe a művészek, ahol még a saját hivatalos fórumuk sem próbálta mindeddig megerősokolni a közösséget. Ami ebben az irányban történt, az bizonyítja - menyire nem lenne jó az ilyen befolyás.

SZABÓ IVÁN: Munkáról csak az beszélhet, aki dolgozik. Lehet itt dolgozni. Persze ez a környezet, az nem mindenkinek való. Ha nem egy kicsit nomád típusú az ember, az cefet rosszul érzi magát. Mert engem

például nem zavar a petróleumlámpa, az hogy fürdőszoba helyett a Körösben fürdök, de nem mindenki van ezzel így. Van aki urbánusabb.

MIHÁLY GÁBOR: ...Ez alatt a négy hét alatt nem lehet sokat csinálni. Az emberre hat a környezet, működik egy ilyenfajta hatás, hogy ahol tovább tartózkodik az ember, az a környezet hat rá valamilyen módon. Ha nem is itt készül el, ebben a hatásban a munka, a későbbiek folyamán készültek is itt fogantak. Ha otthon elkészíti, és a következő évben itt már csak az öntési munkálatokat végzi. Egy idő után ha többször vissza-visszatérő társaság van, kimutatható a hely hatása. Én most elsősorban a szobrászokról beszélek. Ebben a hatásban nemcsak a környezet van, hanem a művészek egymásrahatása is.

SZABÓ IVÁN: ... Gyerekkori élményeim vannak vad madarokról a Táióságból, ahol tanyasi iskolába jártam. ...Akkor tudok dolgozni, ha valami rímel az előző élményemre. Tehát az új élmény kiugraszt egy régi, meglévőt. Nagyon sokszor van úgy az ember, hogy mozog benne egy gondolat, és mindig csak próbálja, de nem sikeredik a megfogalmazása. És akkor egyszerre csak később, egy húsz év előtti élményt valami beugraszt. Van egy csomó olyan dolog, amit az ember görget magában, és várja az időt, amikor megköt. Van olyan magzat, amit húsz évig hord az ember ha nem is a hasában, hanem a fejében...

FAZEKAS MAGDOLNA: Ez a környezet szinte kimeríthetetlen témát kínál számomra. Az is kivételes helyzet, hogy az ember csak azzal foglalkozhat, ami az életében a legfontosabb. Ezt főiskolás korom óta nem éreztem. Ez olyan határtalan nagy élmény, hogy szavakkal ki sem fejezhető. Ez a fölszabadult érzés kell ahhoz, hogy a művész kibontassa önmagát. A maradéktalan kibontakozás csak így jöhet létre.

BORBÁS TIBOR: ... Itt sokkal felszabadultabb vagyok, elszakadtam az otthoni világotól, a begyöpösödött napi verklitől, az előítéletektől, itt úgy érzem egészen mást is megpróbálhatok.

BALOGH GÉZA: ...Én először Lóránt János barátomtól hallottam erről a vidékről csodákat zengeni. Bevallom igaza volt. Elementáris erővel hatott mindannyiunkra a Körösök szépsége, nyugalma és "egynisége" ... mind a festőtársaimra, szobrászbarátaimra a táj sajátossága, az emberek közvetlensége, szeretete, ami felejthetetlen élményt, további munkára buzdítást adott. Rengeteg ötletet, elképzelést vetett fel bennem a konkrét vidék, a Holt-Körös. Az első megdöbbenő élmények csak most kezdenek kikristályosodni bennem. Lassan sikerül megemésztetni, magamévá tenni a látottakat, és biztos hogy még vissza kell térni ah-

hoz, hogy megtaláljam azt a lényegét ami ebből a "csodából" az enyém lehet... A mozdulatlan, de állandóan más holtvíz foglalkoztat leginkább. Elképzelésem, hogy feldolgozom ezt a problémát egy murális munkában.

NOVÁK ANDRÁS: Én két évvel ezelőtt találkoztam ezzel a tájjal először. Akkor azzal a programmal indultam, hogy közvetlenül a természet utáni vázlatozás alapján fogok leszűrni valamit, ami értelmezhető. Sokat rajzoltam, akvarelleztem és aztán olajképet festettem. És végül mindegyik dolgot a maga módján a látott világ kapcsán absztraháltam. Tulajdonképpen nem lemásolás itt a célja az embernek, de arra, hogy az objektív legyen, hoztam magammal fényképezőgépet és készítettem egy csomó fekete-fehér képet és színes diát. Ez tulajdonképpen dokumentációs anyag mindarról, ami engem érdekelt. Például a táj, az emberek, a gépi berendezések. A mezőtúri téglagyár például, az automatizált üzem. Meg hát arról, ahogy itt éltünk, a Takács-tanyán. Végtelen jól éreztem magam ott, ahol a nyulaktól kell legfeljebb félni, meg a fácánoktól, egyéb félnivaló nincs. Bár emlegetik a túri bicskásokat de hát a konfliktus itt legfeljebb abban nyilvánulhat meg, hogyha beleakadnánk a csónakkal egy horgászsinórba... az itteni emberekkel való megismerkedés is jó volt, a téészek elnökeivel, a tanácsiakkal, a művelődési ház gazdáival, a téglagyárból, szövetkezetekből, az öntödéből ki-kijáró emberekkel, akikkel nagyon jó barátságba kerültünk. Ők szívesen jöttek ide ki megnézni, hogy mit csinálunk, mi meg szívesen mutogattuk a dolgainkat...

FAZEKAS MAGDOLNA: ...Ez a vidék valahogy melegebb, mint a Tisza. Az ártér egészen más hatású: ösvadon. Különös hatása van. Azok a haldokló fák! Különös, nyomasztó világ, olyan mintha csápokkal, lassan mozognának. Olyan szomorú, temetői, halálhangulat azokkal a csontvázszerű csupasz ágakkal. Itt a Holt-Körösöknél együtt van jelen az élet és a halál. De felejthetetlen élményt adott itt a Takács-tanya mellett az aranyló napraforgó. És a tengeri táblák, amelyet épp akkor vágtak. Utána kitérült az egész horizont. Látszottak messze a tanyák, a város... A víz is csodálatos! Ez az egész itt olyan, mint egy sziget, ahol minden gondja eltűnik az embernek, ahol teljesen feltöltődik az ember. Alig várom, hogy otthon elővegyem ezeket a dolgokat. Itt tulajdonképpen fölvetések vannak, aminek a kiérleléséhez, kidolgozásához hosszú folyamat kell. És ami belül van, és kapcsolódik ahhoz amit akkor ott a benyomás jelentett az embernek. Ez mind sűrűsödik, előjön akkor, amikor otthon fest az ember. De nemcsak ez. Hanem túl mindezen, itt az ember annyira felszabadult, hogy ez biztosan visszahat majd a későbbi munkámban. Réteg-

zódnek ezek a dolgok. Ez olyan nagy feltöltődést jelent, hogy szinte még fel sem mérhető. A családias légkör, a kollegák figyelmeisége, az emberek állandó érdeklődése mindaz iránt ami itt készül... Valahogy itt érzem igazán, hogy az ember természeti lény, a természetben, az anyagban, az ősbiben találja meg újra veszendő erejét.

NOVÁK ANDRÁS: Én nem látom a természetet olyan ordítóan színesnek. Tehát igyekszem azt a látott világ hangulatából inkább az érzelmi és hangulati problémákon keresztül megközelíteni. Úgy gondolom, hogy a stílusproblémák, amelyek ma meglehetősen szétszórta és ugyanakkor meglehetősen körülzártak is, nem lehetnek alapvetők egy ilyen telep szerveződésénél. Gyakorlatilag nem tudok olyan stiláris megjelenési formát, amelyik nem lenne lehetséges, ha azt megfelelő tartalom támasztja alá, illetve megfelelő tartalomra épül. A végtelenségig vitt sztereotípiákat, azokat nem nagyon szeretem, mert ott mindjárt kilóg a lóláb. Vagyis olyan fogalomrendszer alakul, amelyben a végletekig vitt általánosítás lesz egyedül érvényes. Én a saját magam stiláris problémáimat illetően elég sokféleképpen próbálok megjeleníteni... Van egy rakás olyan fogalom, fogalmi rendszer, amelyiknek nincs közvetlen látható alakja, az emberben mégis valamilyen formában megjelennek, s ezek a belülről átélt élmények valahogyan ki is vetülnek. Ezeket nem egészen és kizárólagosan előre rendezett tudati formák működtetik, inkább ösztönös alakzatok... Amellett, hogy a képről, a képi eszköztárról az ember tudatosan gondoskodik, minél nagyobb szabadságot kell engedjen magának ahhoz, hogy ezek a kifejezés érdekében előjött, ösztönös formák minél spontánabb módon materializálódhassanak.

MIHÁLY GÁBOR: ... Én soha nem határoltam el magam a nem figurális munkáktól. Olyan szobrásznak érzem magam, aki hogyha a saját gondolatait, belső világát próbálja megvalósítani, nem határozza el magát mereven előre, hogy csak figurákkal fog dolgozni. Mindenesetre én figurális gyakorlásokon nőttem föl és ennek örülök is, mert ezt máshogy nem is lehet csinálni, csak így lehet elkezdni a művészetet, megismerni a környezetet, a körülvevő világot. Amelyet az ember minél többet rajzol, annál inkább megismer. Azután bővíthet ki az ember elképzelése... Én is több figurális munkát készítettem, attól függően, hogy milyen igény hívta életre. Ugyanakkor több nem figurális megbízásom is volt. A nem figurális munkák terveinél, munkálatainál az ember közel sem érzi azt az örömet, amit például egy portré mintázásánál érez. Abszolút nem hasonlítható össze például egy absztrakt és egy figuratív kisplasztika mintázásának öröme. Ekkor érzi az ember, vagy legalábbis én, hogy

**Együtt az 1986-os alkotótábori csapat
Gyórfi Sándor önmaga önti bronzba szobrait**

az igazi művészet mi. Érdekel a nonfiguratív is, de ez azért más. A művészet lényege szerintem az, hogy az ember másként lát mint az átlagember, máshogy akar fogalmazni, és úgy gondolja, hogy amit ő el akar mondani, azt csak ő mondhatja el úgy és ahogy elmondja... Az átlagember alig tesz hozzá valamit ahhoz amit hall, tanul, tapasztal. A művész mindig újat csinál, újat gondol, teremt. A semmiből - valamit.

BORBÁS TIBOR: Valóban, mi lehet a nyolcvanas évek vége felé a művészet célja? Nem hiszek abban, hogy ez egy önmagában, önmagának lévő dolog. Sem az alkotás, sem a műgyűjtés nem lehet az. Hanem hogy tényleg hogyan legyen benne a művész a társadalomban tevékenyen, hatékonyan.

GYÖRFI SÁNDOR: A mezőtúrinak nincs olyan profilja, mint egyik-másik művésztelepnek, de gondolom hog ide azok az emberek jönnek, akik a természetet kedvelik elsősorban. Vagy ilyesmi téma érdekli őket.

A kiállításon bemutatkozó művészek

Az évszámok részvétel évét jelentik

- Szily Géza /1938. Tolna/ festőművész 1981.
Nagy Előd /1942. Budapest/ festőművész 1981.
Papp György /1936. Békéscsaba/ grafikusművész 1981.
Novák András /1936. Rákoskeresztúr/ festőművész 1981, 1983.
Takács Győző /1938. Szeged/ grafikus- és keramikumművész 1981.
Györfi Sándor /1951. Karcag/ Munkácsy-díjas szobrászművész 1981, 1983, 1985, 1986, 1987, 1988.
Egri Erzsébet /1953. Siófok/ festőművész 1983.
Balogh Géza /1946. Nyíregyháza/ festőművész 1983, 1985, 1986, 1987, 1988.
Orr Lajos /1952. Várvolgy/ szobrászművész 1983.
Szabó Iván /1913. Budapest/ kétszeres Munkácsy-díjas, Kiváló és Érdemes művész 1983.
Kis Sándor Lajos /1953. Budapest/ festőművész 1985, 1986.
Vánca Ildikó /1958. Budapest/ festőművész 1985, 1986, 1987, 1988.
Borbás Tibor /1942./ Budapest/ Munkácsy-díjas szobrászművész 1985, 1986, 1987, 1988.
Papi Lajos /1921. Kísújszállás - 1987. Karcag/ szobrászművész 1985, 1986.
Barsbold Denzen /1958. Ulan-Ude/ szobrászművész 1985.
Evelio Lecour /1947. Havanna/ szobrászművész 1985.
Mihály Gábor /1942. Székelyhid/ Munkácsy-díjas szobrászművész 1986.
Péter Ágnes /1949. Szabadszállás/ szobrászművész 1986.
Meggyes László /1928. Szigetszentmiklós/ festőművész 1986, 1987, 1988.
Fazekas Magdolna /1933. Kispest/ festőművész 1986, 1987, 1988.
Csikai Márta /1939. Nagykőrös/ szobrászművész 1987.
Rékassy Csaba /1937. Budapest - 1989. Budapest/ Munkácsy-díjas, Érdemes grafikusművész 1987, 1988.
Németh József /1928. Szenna/ háromszoros Munkácsy-díjas, Kiváló és Érdemes festőművész 1987.
Valentin Pavlov Vitanov /1949. Kjusztendil/ festőművész 1987.
Mikulás Lovacky /1942. Bártfa/ festőművész 1988.
Pjotr Makszavics Javics /1918. Törökszentmiklós/ festőművész 1988.

Borbás Tibor szobrászművész portrét mintáz

Nincsen ráerőszo-
kolva a művészre
az, hogy ember és
természet címszó
alatt alkosson, de
mondjuk énhozzám
ez egyébként is kö-
zel áll. Csak nem
érzem annyira
meghatározhatónak
. Különben is ez a
témakör eléggé tág,
minden belefér
gyakorlatilag.

Egyébként az
absztrakció egy
olyan fogalom,
amelynek minden-
képp a valóságból
kell kiindulni. És
nem biztos, hogy az
első reagálás az egy
elvont dolog. Ez at-
tól függ, hogy mi-
lyen mély az a ha-
tás, ami éri. Én úgy
gondolom, hogy az
élmény minősége is
meghatározza azt,
hogy miképpen, mi-

lyen formában készül el a mű. Én nem vagyok híve annak, hogy eg éle-
ten át egy stílusban alkossak. Van úgy, hogy elvontabb, mélyebb, van
úgy, hogy érzelmibb hatású plasztika születik, van úgy, hogy inkább a
tér érdekel... Én azt hiszem, hogy egy életműnek sokszínűnek kell len-
ni.

BORBÁS TIBOR: ...Ez nagyon fontos kérdés... Én tudatosan próbá-
lom magamat nem egysíkúvá tenni, vagy egy bizonyos dologra ráállíta-
ni. Annak ellenére, hogy pontosan tudom azt, hogy nem lehet kapkod-
ni, hogy csinálok egy hatméteres szobrot és egy érmet, és mindkettőre

egyformán figyelek. Ez nem megy. El kell mélyedni a dolgokban, még egy rajzban is, még egy ekkor kis rajzban is. Ahhoz, hogy jó legyen... Én arra törekszem, hogy minél szélesebb legyen az a skála, amivel foglalkozom.

KIS SÁNDOR LAJOS: ...Én színekkel szeretek festeni... Tulajdonképpen amikor valami történik, az színben is történik. Mert végülis mi hordozza a képet? A kompozíció, a szín; függetlenül attól, hogy figurális vagy nem figurális. Nálam ahhoz, hogy a kép figurális legyen, két-három hozzányúlás szükséges. Benne vannak abban a figurák, csak még nem annyira láthatóan. Szóval a foltok még nincsenek azokkal a jelekkel ellátva, hogy legyen orra, füle, szája... Mert ezekből a jelekből mindenki azt látja, hogy ez egy ember, emberek egy szituációban. Én viszont igyekszem azért nemcsak tárgyakat lefesteni. Tehát nálam nem úgy jelenik meg a dolog, hogy kitalálok valamit és akkor azt egy tárgyra kódolom, vagyis azt a tárgyat, tárgyakat megfestem... hanem hagyok magamnak annyi szabadságot, hogy a konkrét tárgy, később nyerve el tárgy-formáját. Mondjuk azt, hogy nekem fontosabbak a foltok, a színek. Nekem minden élmény először színben jelentkezik.

BALOGH GÉZA: ... Míg a szobrászoknál magának a vázlatnak, a formának a megszületése után javarészt közösségi munka következhet, addig a festők tevékenysége majdnem végig egy bizonyos elvonultságot, egyedüllétet igényel. Annyi itt a telepen egy idő után a közös munka, hogy nekem a festésre alig marad időm. Pedig olyan sok itt a szín, a festői élmény, hogy sokszor nagyon vágyom rá... de a plasztika is annyira érdekel, hogy egy-egy nagyobb dombormű, érem készítése teljesen leköt. A viaszveszelytéeses bronzöntés azt hiszem a legizgalmasabb eljárások egyike.

GYÖRFI SÁNDOR: A legnagyobb előnye, hogy a szobor öntőformáját maga a művész is elkészítheti, hiszen a gipszöntés technikájához igen közel áll. Így kikerülhető a homokformázás minden szakmai és technikai nehézsége, időigényessége. Az eredmény: sokkal szebb felületű és vékonyabb öntvények készíthetők, és bármilyen bonyolult térszerkezetű kompozíció szétvágás nélküli megönthető.

VÁNCSA ILDIKÓ: Rendkívül látványos ez a technikai eljárás. Ahogy a beviaszolt vagy viaszból készült plasztikákra felkerül a vastag samott-réteg, majd ezek kiégetése, azután a kiégett formákba a kifolyt viasz helyére a vörösen folyó bronz beöntése csodálatos látvány. És az az izgalom ami a félighűlt samott leverése közben elfogja az embert; vajon hogy

sikerült az öntés, mennyire maradtak épek a formák, mennyire láthatók a hajszálfinom domborulatok... Nemcsak engem, minden festőt megihletett ez az eljárás, többen próbát is tettünk plasztikák mintázására... Persze ez csak olyan boldogító kirándulás volt...

MIHÁLY GÁBOR: A szabadban történő bronzöntés ezzel a technikával /viaszolás, samottozás, öntés illetve az égetések/ közösségi munka. Hasonló elképzelésű, plasztikai érzékenységű emberek találkoznak egy ilyenfajta telepen, mint a mezőtúri. A közös felelősség egymás munkája iránt, a mindannyiukat érintő eredmény iránt, az egymásrautaltság több tapasztalattal gazdagít. Egyrészt nagyon rövid időn belül kiderül, ki alkalmatlan az ilyenfajta együttélésre, kiben van meg illetve kiből hiányzik a kölcsönös segítség, a másoknak szerzett öröm, a többség számára hozott áldozat, belső képessége. Ezek az egymásrautaltságból táplálkozó érzések hasonlóak ahhoz, amelyet sportban a váltó, cirkuszban a trapéz számok tagjai érezhetnek. Ennek a telepnek a léte művészek és fenntartók közös érdekén alapuló műhelymunka során alakul. Eszmei alkotóközösségek csődjével valamennyien találkoztunk. A jelen helyzet racionálisabb, és talán eredményesebb, mert természetesebb ösztönzők irányítják. Nagyon fontos, hogy azért vállalják Mezőtúrt a művészek, mert itt műhelylehetőségek között készíthetik el azokat a munkákat, amelyekre kinek-kinek otthon nincs lehetősége. Már a tíz ember is sok alkalmanként. Új elképzelésekkel érkező túl nagy társaság lezüllesztheti a telepet.

BORBÁS TIBOR: Ezért gondoltam, hogy a művésztelep itt egy szűkebb magra kell épüljön. Három-négy emberre, nem többre. És akkor itt a feltételek évről évre javulni fognak. Én úgy látom, hogy ez mindenkinek az érdeke. Márpedig ennek a magnak az ízlése, elképzelése szerint fog alakulni az alkotótábor tevékenysége. Ha ehhez jön még néhány ember aki ezt a magot követi, akik munkásságukkal szintén ehhez a vonalhoz kapcsolódnak, Mezőtúr képe valóban néhány év múlva meg fog változni. Mert nemcsak a szobor fontos! Azt el is kell tudni helyezni. És ebben tudunk segíteni, a Győrfi, a Balogh és a Mihály is. És természetesen én is. Nemcsak a Mezőtúri Galéria számára itthagytunk alkotásokat, ennél sokkal többet is nyerhet velünk a város! Bízbanak bennünk. Kérdezzék meg a véleményünket egy-egy lakónegyed rendezésénél. A környezetalakító munkáknál, terek, parkok szervezésénél. Itt vagyunk, azért is vagyunk itt, miért nem keresnek meg? Én abban hiszek, hogy egy idő múlva ez a művésztelep, a mi munkáink jellemzik majd Mező-

túr tágabb tárgyi kultúráját, külső képét. Szeretnénk mindannyian hinni, hogy az Alkotótábor jövője ebben az irányban alakul.

Az Alkotótábort a nyolcvanas évek egyre nehezebb gazdasági körülményei között egyre csökkenő értékű költségvetési összeggel a mezőtúri közösség tartotta fenn. Mégpedig úgy, hogy a különféle intézmények, szövetkezetek, ipari és mezőgazdasági vállalatok vezetői úgy érezték: fontos a városnak a művésztelep, tehát adtak számukra azt, amit tudtak. Anyagot az alkotáshoz, élelmet az ellátáshoz, embert, ha a telepen a férfierő valamilyen közös munkához kevésnek bizonyult. Mindezt szobrot, festményt és jóbarátságot kaptak. Együttesen és külön-külön mindenkitől. Jelenünk megváltozott és óráról órára változó politikai-gazdasági struktúrájában nem lenne jó, ha egy megváltozó vezetéssel ez az igazán eredményes és nemes hagyomány folyamatát vesztené csupán azért, mert mecénálásuk más személyekhez kapcsolódott. A telep célja eddig is Mezőtúr kultúrájának gazdagítása volt, ezután is az lesz. Ha értékén vizsgáljuk azt a 120 alkotást, amely most a Szolnoki Galériában bemutatásra kerül, ha hozzáadjuk még mindazt, ami különféle középület külső-belső falát díszíti, rövid úton kiszámítható, mennyivel többet adott a művésztelep forintban is kifejezhetően a városnak, mint amennyit az anyagiakban rá áldozott. A jelenlegi gazdasági szabályozók lehetővé teszik, hogy egy-egy termelő vállalat, pénzügyi adóalapcsökkentő közérdekű felajánlással, alapítvánnyal támogasson kulturális területeket. Itt a lehetőség arra, hogy az eddigi természetbeni támogatást most az oly divatos, de feltétlenül hasznos "sponsori" tevékenység váltsa fel. Az eredmény ugyanaz: Mezőtúr felvirágoztatása.

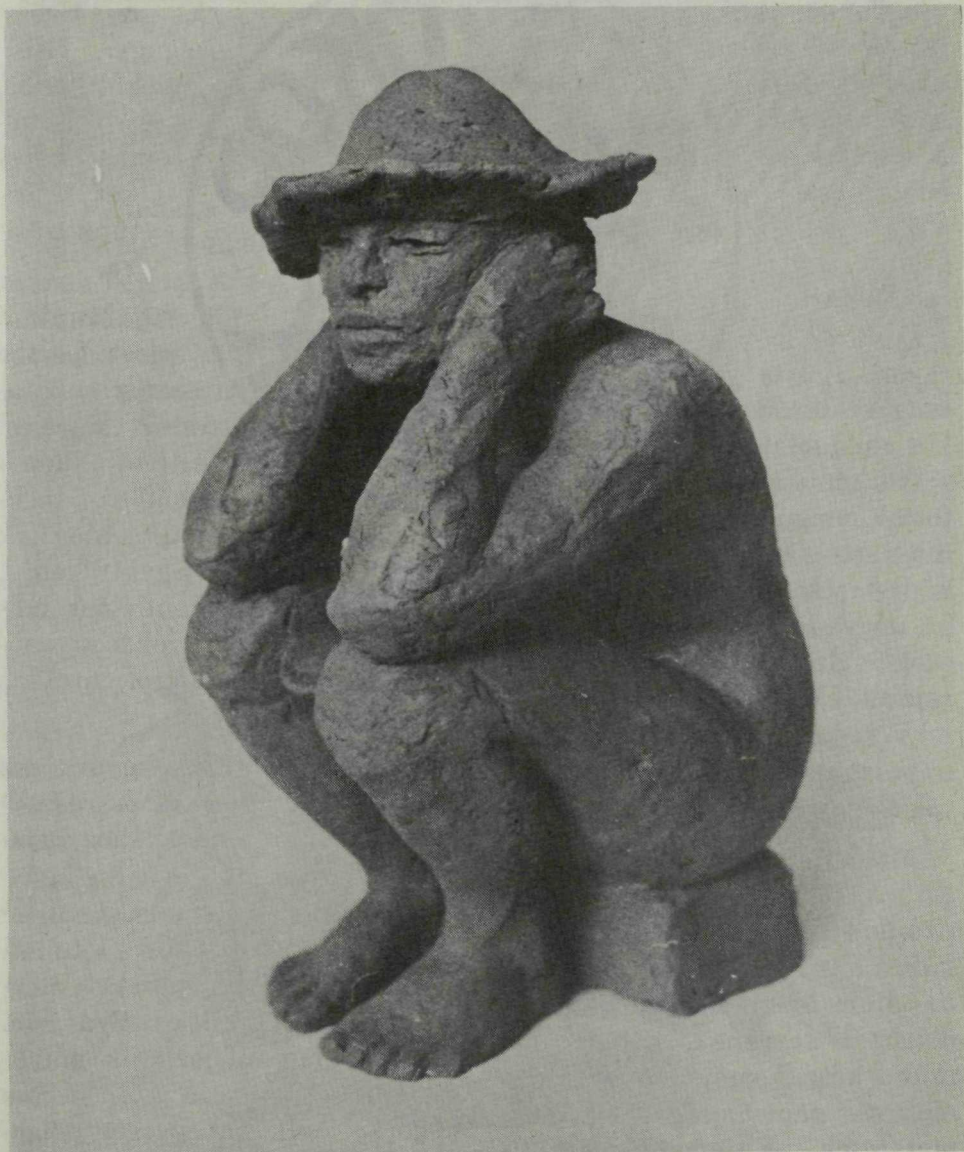
Szabó István - Egri Mária

Az észti Linnutaja kórus a Jászságban

A Jászkiséri "Lenin" Mezőgazdasági Termelőszövetkezet 1988. december 17-én ünnepi közgyűléssel /és a hozzá kapcsolódó ünnepségekkel/ köszöntötte, és emlékezett meg megalakulásának a 40. évfordulójáról. Erre az ünnepségre többek között az észti EDASI kolhoz vezetősége is meghívást kapott és velük együtt meghívást kapott az ugyanabban a járásban /Parnui/ található Vandra-szovhoz által patronált "Linnutaja" nevű kórus is. A kórust 1978-ban alapították és szervezték meg Carl Robert Jacobson falumúzeuma részére. Carl Robert Jacobson /akinek álneve volt a Linnutaja/ észtiül: lind, linnu = madár/ a múlt évszázadban Észtónia egyik legkiválóbb társadalmi személyisége volt /1841-1882/: volt néptanító és újságszerkesztő, mezőgazdász és költő, birtokán iskolát alapított és iskolája részére tankönyveket írt, ugyanakkor tanította a parasztokat a korszerű földművelésre és állattenyésztésre. Sok népművelő munkát nővérével együtt végzett. Nővére N. A. Pjarna 1880-ban Tallinnban alapított iskolát és az iskolában működött a "Linnutaja" nevű énekkar, amely az észti népdalok és korabeli műdalok legjobb előadójává vált. Nem véletlen, hogy az 1978-ban Carl Robert Jacobson volt birtokán és házában berendezett falumúzeum énekkara is ezt a nevet vette fel. Céljai is azonosak az elődével: az észti dalkultúra, énekművészet, népdalok ápolása és terjesztése a Szovjetunióban és a világ minden táján. Az együttes 1984-ben megkapta a népi együttes elnevezést, 1986-ban a köztársasági népi együttesek I. Seregszemléjének a díjasa, 1987-ben a II. Összövetségi Művészeti Fesztivál díjasa. Külföldi szereplései közül csak kettőt említünk: Londonban a Tower-ben, Budapesten a Gelért Szállóban lépnek fel, különlegességük, hogy éneket skót dudával kísérik. A Jászkiséri Lenin Mgtsz ünnepi közgyűlésén kívül felléptek a Jászkiséri Művelődési Házban a jubileum kulturális műsorában, Jászberényben hangversenyt adtak a zeneiskolában, és felléptek a Jászsági Népi Együttes karácsonyi műsorában, valamint a Jászapáti Velemi E. Tsz karácsonyi műsorában. A hivatalos fellépéseken kívül énekelt az együttes az ünnepi közgyűlést követő közös ebéd alkalmával is, és ének szóval búcsúzott az együttes a magyar házigazdától a Ferihegyi Repülőtér indulási csarnokában is. A gyönyörű énekhangok, a néha játékos

előadás dudaszóval kísérve, a magyarul előadott "Kék nefelejcs" maradandó élményt és gyönyörűséget szerzett a hallgatóságnak, a közönségnek. A búcsúzáskor elhangzott prózai "negemiseni" /vizontlátásra/ meghívást, invitálást fejezett ki észt földre és a csodás Carl Robert Jacobson Múzeumba.

Horgosi Ödön

Holpert Flóra szobortanulmánya

A gyermekvilág csodái

- Képek a Szolnoki Metszőkör életéből -

Hetedik-nyolcadikos gyerekek ülnek a templomok előtt, a falvak szélén, vagy egy szebb utca végében. A kerékpárok odatámasztva a házak falához, a csomagtartón táskák, hálósák. A gyerekek térdén kis rajztábla, rajzolják amit kiválasztottak maguknak, amiből majd este elkészítik a község-város képeslapját. Némelyiken fehér trikó, vagy sapka, rajta a falirat: Metszőkör, Szolnok. Ha elkészültek a rajzzal, előveszik a térképet, hármas csoportokban érkeznek az aznapi szálláshelyre, lepakolnak, aztán elkészítik a linómetszetet.

Máskor kiállítás-megnyitón vezetnek foglalkozásokat, köréjük gyűlnek a helybeli gyerekek, egyikükre húsz jut, másokra csak két-tő-három. Megbeszélik a feladatot, dolgozni kezdenek, néhány óra múlva készen vannak a nagy festmények, papírhajtogatások, linómetszetek. Elutazunk néhány

napra valahová, mondjuk például Karcagra, az Egészségügyi Gyermekotthonba, és hatalmas képeket festünk a falra.

Mindezek előtt persze meg kell tanulni rajzolni, festeni, képet komponálni, tech-

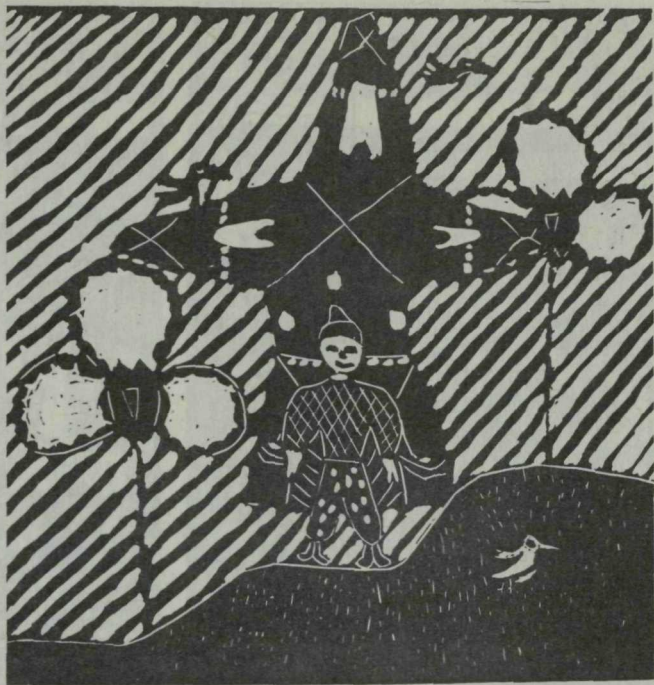
nikákat használni. Meg kell tanulni dolgozni. Együtt lenni, mindenféle rossz konfliktus nélkül. Elfeledkezni a szokásos csapdákról, piszkálódásokról, apró kis nyavalyáskodásokról.

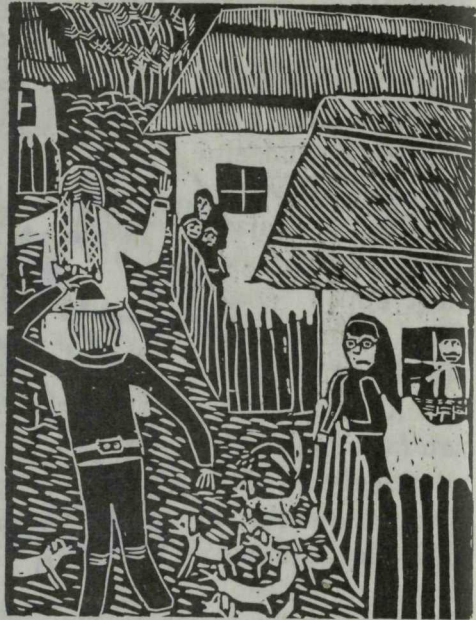
Meg kell tanulni vigyázni az eszközökre, anyagokra, összeszedni valahonnan a munkához szükséges dolgokat. Kell egy kis kedvcsináló, bevezető szakasz, sok játékkal, kompozíciós tanulmányokkal, ahol a gyerekek megértik hogy jeleiknek súlya van. Mindannyian kifejezhetik magukat a kép nyelvén. Ezután persze szigor is kell, ha egyszer dolgozunk, akkor nem választhatunk

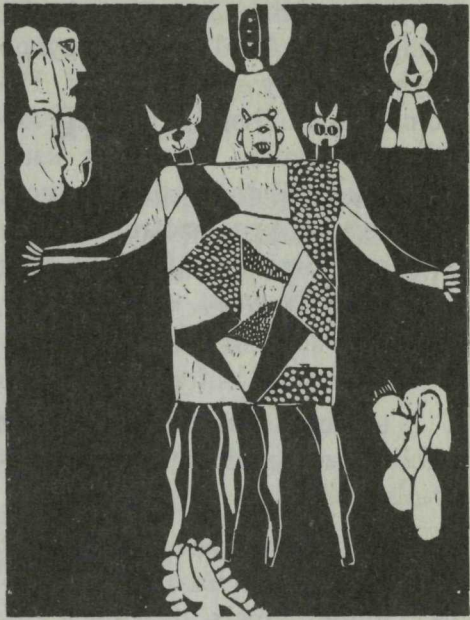
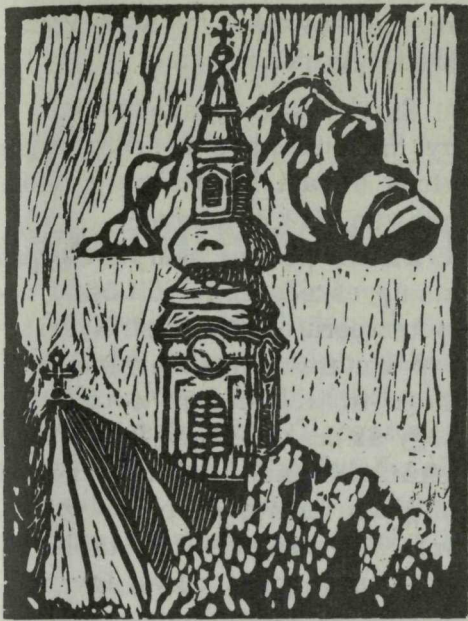

kényelmességből si-
ma utakat. Jó embe-
ri kapcsolatainknak
kemény önképzés az
előfeltétele.

Körülbelül ennyi
a recept. Ezek után
már csak üldögelni
kell egy fa tövében,
figyelni a rajzoló
gyerekek arcát, akik
most éppen "épek".
Távol vannak a vi-
lágától, és mégis felol-
dódnak benne. Köz-
ben formálják. Kép-
telen helyzet. Any-
nyira elszoktunk
már tőle. A metsző-

körről írva legszívesebben csak Jóska vagy Erika arcáról írnék, ahogy rajzolnak, metszenek. A hangsúlyaikról, ahogyan megtárgyalják egymással kisebb-nagyobb ügyeiket, vagy épp a munkát. Tudom azonban, hogy lehetetlen vállalkozás lenne. "Szavaink csak bensőnk mélytengerében élnek, felszínre bukva szétrobbannak, miként mélyről hozott halak." Még szerencse, hogy itt vannak a képek. Remélhetőleg beszélnek helyettem.

A továbbiakban tehát már csak néhány szót arról, ami tárgyszerűen elmondható.

A Metszőkör elnevezés egyrészt a leggyakrabban használt eljárásra, a linómetszésre utal. Azért szeretjük ezt a technikát, mert így képeink sokszorosíthatók. Másra is utal azonban az elnevezés. A képzőművészkedés jelenti azt a területet, ahol érdeklődési köreink találkoznak, metszik egymást.

A linómetsző készleteket, egyéb eszközeinket több száz gyerek használja, a Dr. Münnich Ferenc körúti általános iskola tanulói. A kiállításokon látható munkák jó része az órákon készül. Van aztán negyven-ötven gyerek, aki még délutánonként is visszajön a rajzterembe, folytatni a munkát. Nagyobb vállalkozások idején száznál is többen vesznek részt a délutáni munkákon. Így készült nagy Kalevala illusztrációnk, vagy a szá-

zegnéhány méternyi dűcot igénylő Kiss Anna-sorozat.

Ezzel a száznéhány méternyi linóleummal el is érkeztünk a kínos anyagi kérdésekhez. Honnan van pénz minderre?

Eleinte semmi nem volt. Apró kis ügyeskedésekkel jött össze némi tempera, ecsetkészlet. Nyári táborok maradványaként, kiállítás-megnyitókra. Aztán kitaláltuk, hogy az órákon közös felszerelést fogunk használni. Mindenki bead negyven forintot, ebből megveszünk az ecseteket, rajztáblákat, egyéb anyagokat. Mivel így minden gyerek használhatta ugyanazt a felszerelést, egyre több eszközt vehettünk meg. Elkészültek az első nagyobb munkák, lehetett vinni őket az üzemek vezetőihez, újabb támogatásokat kérve. Nyomatokat is árultunk, a nagy Kalevala illusztráció után az úttörő szövetéséig is kaptunk segítséget, lassan meg fogunk állni saját lábunkon is. Ősszel szeretnénk berendezni képkeretező műhelyünket, kiépíteni kapcsolatainkat néhány üzlettel. Ne csak alkalmi árusításokkal juthassanak el grafikáink a vevőkhöz.

De ezek csak az anyagi dolgok, a könnyebben elrendezhetőek. Sokkal nehezebb úgy tölteni együtt a tanéveket, szünidőket, hogy a lehető legtöbben érezzék: a képekkel magukon is formáltak valamit. Viszonyainkon. A világon.

Szávai István

TÉKA

Szerelem a kórházban

A nővérnek régóta tetszik az orvos. Egyik alkalommal félrehívja, és elmondja, hogy este nincs otthon a férje, menjen föl hozzá. Az orvos valamivel elüti a dolgot. Mert valójában tetszik neki a helyzet, de tart a következményektől. Tapasztalta, hogy ha intim viszonyba kerül a nővérrel, az utána nem fogadja el az utasításait. Sőt amikor a szerelem megkopik; visszabeszél, lejáratja szeretőjét. Így hát határozott igent nem mond az ajánlatra; próbál kitérni.

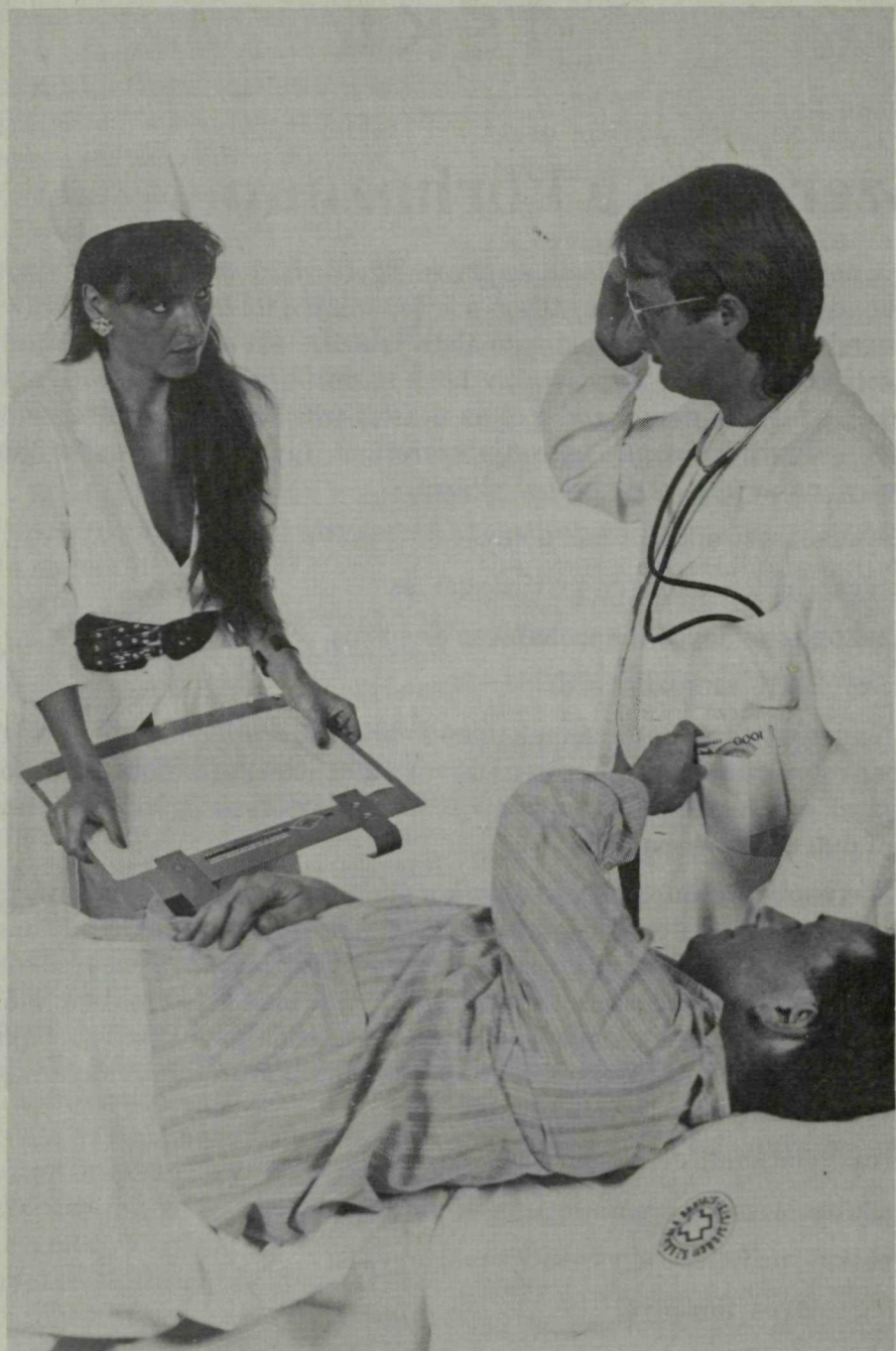
A következő alkalommal a nővér egész éjjelre szabaddá teszi magát, és bekopog az ügyeletes szobába az orvoshoz.
Szó nélkül vetközni kezd.

Nap mint nap megtörténnek ilyen és hasonló esetek, legföljebb a szerepek cserélődnek. Miért erőszakos vagy a legjobb esetben is kapható a nővérek egy része? Miért szövődik több szex-sztori az egészségügyben, mint más szakmákban?

Nagyon sok alkalom adódik, amikor éjjel-nappal összezárva, egymásra utalva, testközelben dolgozik az orvos, a nővér, az altatóasszisztens, a műtősnő. Az egészségügyben a meztelen test látványa megszokott, nem számít annyira intim szituációnak, mint más szakmákban. Nem egyszer előfordul, hogy az orvosoknak, az orvosnőknek közös szobájuk van, ott öltöznek át. Amikor pedig beöltöznek a műtétbe, csupán egy lepedő választja el a más neműeket.

Ha "véletlenül" föllebben a lepedő, nincs sikítózás és "kikéremmagamnak", mint másutt szokás, legföljebb egy csendes megjegyzés:
légy szíves, fordulj el.

Műtét és kezelés közben a munka miatt sokszor összeér a kezük, vagy szorosan egymás mellett kell állniuk. Ilyenkor nagy testfelületekkel is

A készülő könyv borítója

összeérhetnek. Ha pedig váratlan dolog történik a beteggel, ha veszélybe kerül az élete; a műtőasztal körül állók még inkább egymáshoz érnek. A helyzet megoldása után viszont fölengednek, akár vicceket is mesélnek, pletykálnak és még ki is használják, hogy ilyen közel kerültek egymáshoz. Finoman lökdösődnek, egymásba tekerik a lábukat, vagy rálépnek a másik lábára, és ilyenkor kiderül, hogy ki veszi szívesen a közeledést.

Az egymásra utaltság az egészségügy berendezkedéséből adódik.

Az ügyeletben /ahol a legtöbb szerelem
szövődik/ az orvos a paráncsnok, mindenki
tőle függ. A jól dolgozó doktorra általában

felnéznek beosztottak, és ennek az elismerésnek a szexuális töltését megadja az, hogy a klasszikus nemi szereposztásban is a nő felnéz a férfira. A nővér -orvos viszony így pillanatok alatt hasonlítani kezd a férfi-nő viszonyra. Ennek kiteljesedését elősegítheti, hogy a hosszú ügyelet alatt együtt vacsoráznak, dumálnak, megbeszélik akár a magánügyeiket is. Vagyis a hangulat kezd családiassá, otthoniassá válni. A felszabadultságot fokozhatja egy-egy korty ital is.

A kölcsönös kiszolgáltatottság miatt nem
árt egymással jóban lenni. Az orvos például
munkát adhat a nővérnek, kirendelheti a

hazakerült beteghez sebet átkötözni, injekciót beadni. Ez a szolgáltatás általában hálapénzzel jár. Vannak orvosok, akik a saját hálapénzükből adnak a nekik segédkező ápolónőknek. Tehát a nővérek anyagi boldogulása függ az orvostól. De ők is segíthetnek a doktornak. Beteget szerezhetnek neki, hiszen a kórházba kerülő sokszor a nővértől érdeklődik, hogy kivel gyógyíttassa magát. Talpraesettebb ápolónő ilyenkor azt is megmondja, hogy mennyi hálapénzt illik vagy szokás adni.

A nővér, ha szimpatikus neki az orvos,
segítheti munkáját: a keze alá dolgozik,
jó kontaktust teremt a kezelőbe belépő

beteggel. De megteheti az ellenkezőjét is, ha nem szereti a doktort vagy egyenesen ártani akar neki. Törődhet a betegeivel vagy elhanyagolhatja őket. Ennek óriási jelentősége van, hiszen a pácienssel az ápolónő találkozik a legtöbbet. Ha használni akar az orvosnak, a műtött be-

tegét felülteti, megforgatja, a hátát mentholos alkohollal felfrissíti, megköhögteti, gyakran cserélgeti a tiszta ágyneműt, hálóruhát, fájdalomcsillapítót ad neki, megitatja. Ha ártani akar a doktornak, akkor ezeket elhanyagolja.

A figyelmes és jól képzett nővér rögtön jelzi az orvosnak, ha a beteg állapotában akár a legkisebb változás is történik. Ilyenkor rendszerint még könnyű segíteni.

De szólhat késve is. Amikor - bár ő fedezve van, hiszen szólt - az orvosi beavatkozás esetleg már hiábavaló. A beteggel való törődésért cserébe van, aki azt kéri, hogy

az orvos meg vele "törődjék". Ez az oda-vissza függő viszony teremti meg a kölcsönös kiszolgáltatottságot, vagyis azt, hogy ebben a közegben a harag veszélyes lehet. A harag forrása lehet viszont a szexuális közeledés visszautasítása. Ezért könnyebb a közeledést elfogadni, mint vállalni a "nem" következményeit. Ugyanakkor az is kiszolgáltatottá válik, aki belemegy a játékba.

Mert sokszor munkahelyi és családi botrányokkal végződnek ezek a kapcsolatok. A kórházi szerelem ára olyankor a munkahelyváltoztatás, amely megtörheti az

ígéretesen induló orvosi karrier ívét. Ha az igazsághoz hüek akarunk maradni, azt is el kell mondanunk, hogy nem mindenkit a kiszolgáltatottság kényszerít a kórházi szerelem vállalásába. Éppúgy lehet oka az unalom, a kíváncsiság, a vágy pillanatnyi fellobbanása, csalódás miatti bosszú, otthoni kielégítetlenség. De megtörténhet pénzért, heccből, fogadásból is. E helyzet okainak egy része a nővérek életének sajátosságokban rejlik.

Nézzük meg, általában kik és miért választják ezt a pályát? Többnyire olyan lányok, akiknek közepes tanulmányi eredményeik miatt nincs esélyük diploma szerzésére, azonban nem akarnak nehéz fizikai munkát vagy a monoton irodai tevékenységgel járó bezártságot vállalni.

Nincs igényük a kreatív munkára, szívesebben veszik, ha irányítják őket,

megszabják feladataikat. Ilyen adottságokkal, elvárásokkal a települések többségében más pályát nem is igen választhatnak. Ugyanakkor a fehér

köpeny is csábító, meg az embertársi segítség illúziója. Az előnyös férjhezmenési lehetőség is felvillan a lányok és szüleik előtt. Ezeket a reményeket az élet olykor vissza is igazolja, hiszen sok orvos nővért vesz feleségül. De választhatják a lányok e pályát hivatástudatból, az emberek iránti szeretetből, segíteni vágyásból is.

Az élet azonban más, és sok csalódással kell szembenézni nap mint nap. A betegeket többnyire etetni kell meg tisztába tenni. Egyre kevesebb idő jut a beszélgetésre, a lelki törődésre. Mivel az ápolónők fizetése alacsony, és három műszakban dolgoznak, egyre kevesebben választják e pályát.

Itt nincs ünnep és hétvége, ezért a végzetek többsége már nem is az egészségügyben helyezkedik el. Így a maradókra mind több

munka jut. A betegek is egyre idősebbek, egy részük magatehetetlen, az emberbaráti szeretet meg a segíteni vágyás többnyire illúzió marad. A hétköznapiak meglehetősen egyhangúak, és ebből a helyzetből előbbrejutásra, kinövésre nincs remény, legfeljebb a pálya elhagyásával. Aki-ben van némi ambíció, továbbtanulhat: altatóasszisztens vagy műtősnő lehet. Akinek viszont nincs kedve vagy tehetsége hozzá, annak a taposómalomból nemigen van kiút. Ezzel a képzéssel hová mehet? Körzetbe orvosírnoknak, asszisztensnőnek. Ha pedig kilép az egészségügyből, ő csupán szakma nélküli, érettségizett nő, aki után nem nagyon kapkodnak a vállalatok.

A kör tehát bezárul és sokan inkább maradnak az eredeti helyükön. Ebben a bizonyos fokú

kilátástalanságban /ahol 30-50 kilométeren belül

nincs másik kórház, ahová elmehetnének/ sokszor még

jól is jön egy szerelmi-szex-sztori az orvossal, akit esetleg "véletlen" teherbeeséssel meg is lehet fogni. Sokszor ez a remény van a nővérek szabadosságá mögött.

Mindezeket elősegíti, hogy a nővérek magánéletben nehezebben boldogulnak, mint az átlagos nők. Az emberek általában rossz véleményy-

nyel vannak róluk, ezért nehezen találnak komoly szándékú partnert. Ha pedig férjhez mennek, előfordul, hogy a férj - éppen e megítélés miatt - kiveszi a feleségét a kórházból. De a féltékenységen kívül ugyanilyen súllyal esik latba a férjeknél, hogy a nővér három műszakban dolgozik, és nehezen tudja ellátni a családot, a gyerekeket. Az ápolónők egy része egyébként emiatt csak egy-két gyermek nevelésére vállalkozik.

A kórházi szerelmi kapcsolatok

kialakulásában döntő szerepe van

annak a ténynek, amelyet az előbb egy

félmondattal említettünk: az otthoni kielégítetlenségnek. Az egészségügyi dolgozók fele egyedülálló, és feléne nem önműködő lakása. Ebben a helyzetben nem sok remény van arra, hogy állandó partnerrel kiegyensúlyozott nemi életet éljenek. Mivel a fizetés is kevés, akadnak ápolónők, akik csak éjszakát vállalnak a több pénz reményében. Így a gyerekekkel, a családjukkal csak elvétve találkoznak. Az orvost pedig a pluszmunka hajszolása távolítja el a családjától.

Ha megnézzük egy-egy hónap beosztását,

kiderül, hogy van, aki több éjszakát tölt

a kórházban, mint otthon. A házastárssal

/még ha harmonikus is kezdetben a kapcsolat/ egyre ritkábban találkoznak - szexuálisan is. Tehát az egészségügyi dolgozók egy része félig-meddig rendezetlen szexuális kapcsolatból lép be a kórházba. Ott pedig az esti ügyeletben beszélgetnek, viccet mesélnek, jó a hangulat, ott kedvesek hozzá, gyengéden megérintik.

A csábítás nagy és nehéz ellenállni.

No és olykor meg is éri engedni. Jól

kereső orvos - bár családjával nem szakít

-anyagilag is segítheti szeretőjét. Mivel a

hálapénzzel otthon nem kell fillérre, forintra elszámolni, öltöztetheti, utaztathatja a barátnőjét, lakást vehet vagy bérelhet neki.

Az egészségügyben dolgozók másképp ítélik meg az erkölcsi normákat, mint más foglalkozásúak. Az átlagos embernek például a születés és a halál az élet legnagyobb eseményei közé tartozik. Az egészségügyben mindkettő hétköznapivá szürkül. Ezért minden más történet jelentőségét veszíti szemükben. Nem másról van szó, mint arról,

hogy amit más emberek fontosnak tartanak, mint például a hűség, az önmaguk becslése, az emberi tartás, a kapcsolataik megválogatása - az ő szemükben leértékelődik, nincs jelentősége számukra. Mivel kapcsolataik általában belterjesek és a partnerük ugyanúgy semmibe veszi az erkölcsi normákat, így

jól indult szórakozásaik is gátlástalanná

fajulnak olykor, az alkohol vagy a gyógyszer

hatása alatt sok minden megtörténhet pl. feleségcsere. Elősegíti az egészségügyben a szerelem virágzását az is, hogy mint említettük, általában szakmabelit választanak férjnek, feleségnek, partnernek. Ennek oka egyrészt az összezártság, hogy többnyire csak szakmabelivel van lehetőségük megismerkedni. A hivatás sajátosságai miatt igazán csak egymással érzik jól magukat, hiszen a szakmabelivel van közös témájuk. Az állandó stresszhatást is jórészt csak egészségügyben dolgozó tudja megérteni, elviselni, kiélezett helyzetben tanácsot adni.

Megoldást találni nem könnyű.

A szabad szerelem és szex más

foglalkozásúak körében is nagy divat.

Azok a vezetők, akiknek a családi életüket

felborító, botrányt kavaró szerelmi viszonyok

résztevőit kellene elítélni, olykor maguk

is hasonló helyzetben vannak. Az egészségügy jelenlegi felállásától nem várhatjuk, hogy a dolgozók nyugodtabb családi életet élhetnek. Amíg a társadalom nem tud vagy nem akar magasabb fizetést adni az egészségügyben dolgozóknak, addig a családtagok hajszára kényyszerülnek és nem tudnak találkozni egymással. Amíg az egészségügyben a 48 órás ügyeletet még nyolc órai munka követi, nem várható, hogy az egészségügyi dolgozók kiegyensúlyozott családi életet éljenek, amely biztonságot és tartást adhatna.

Részlet Paulina Éva Megfizetni az életet című készülő könyvéből.

Évgyűrűk '88.

Irodalmi összeállítás új kötetben

Szemre is tetszetős és terjedelménél-súlyánál fogva is jelentős az imáron sorrendben másodszor megjelenő Évgyűrűk '88 című kiadvány, amelynek Beköszöntője egyszerre fogódzó és eligazító is az olvasó számára. E rövid lélegzetvételnyi írásból azt tudjuk meg többek között, hogy a tavaly még évkönyvnek szánt irodalmi gyűjtemény az idén már időszaki kiadvánnyá lépett elő. Persze, jól tudjuk, ahogyan azt velünk együtt a kedves olvasó is, hogy a szerkesztői szándék legfeljebb csak el-tökéltséget és nemes törekvést fejez ki, ellenben magában hordozza a megvalósulás reményét is. S úgy hiszem, ez sem kevés. Talán még ér-
vnek sem, ahhoz legalábbis, hogy ha egyelőre netalán még ritkábban is, de idővel valóban irodalmi folyóirattá rangosodjon a gyűjtemény. Hiszen a mai jogos bizakodás mellett éppen maga a kiadvány az, amely a lehet-ségest bizonyossággá erősít/heti. S ennek hitelét még az sem gyengíti, hogy az írások jelentős része sokunk /sokak/ számára ismerősként kö-szön vissza, mivel korábban már megjelentek az Új Hajtás oldalain. De miért is ne így lenne, hiszen az Évgyűrűk '88 egyelőre egy év publiká-cióinak az ismeretében-birtokában jelenik meg, s így mindenképpen eré-nyére válik, ha az időközben leközölt legjobb alkotásoknak újra teret és fórumot ad.

Az Évgyűrűk '88 szerkesztési elveinek másik nagy erénye a változa-tosságra való törekvés; a vers, a novella mellett tanulmányt, szociográ-fiai riportot, alkotóműhelyi beszélgetést, szatirikus meséket is közöl. És kétségtelenül figyelemre méltó közleménye a Krónika, amely az augusz-tustól augusztusig, tehát egy kerek esztendő alatt területünk magyar-ságának kulturális életében történt eseményeit foglalja össze. Könnyen mondhatja ugyan valaki, hogy nincs ebben semmi rendkívüli, mivel az ilyen és az ehhez hasonló szándékkal készülő egyéb kiadványok is meg-teszik ezt. Így igaz, csak hogy ez a krónika ezúttal sokkal több egy szo-kásos emlékeztetőnél. Már önmagában, azaz tényszerűségénél is, mert korábban talán évtizedekig nem történt annyi érdekes és örömteli ese-mény a kárpátontúli magyar nemzetiségű dolgozók életében, mint ép-pen az eltelt egy esztendő alatt. A rövid szócikkeket olvasva önkéntele-nülk is úgy érzi az ember, hogy felgyorsul az idő kereke, eleddig soha nem tapasztalt lendületet vettek az események. Az első hírt, a Nyelv-művelők és Irodalombarátok Drávai Gizella Körének megalakulását to-vábbi hasonló egyesülések, klubok szerveződésének híre követi. Közben pedig íróink és költőink több magyarországi meghívásnak tettek eleget, ma még inkább csak hírmondóként víve a híreket önmagukról és rólunk, magyarokról és nem magyarokról, akik itt, a Kárpátok alatt élnek. S

hogy volt és van mit mondaniuk gondjainkról és örömeinkről egyaránt, abban nem kételkedhetünk, hiszen ezeknek a látogatásoknak és találkozásoknak is elévülhetetlen szerepük van abban, hogy határainkon túlról is mind nagyobb érdeklődéssel és jóindulatú figyelemmel követik életünket, munkánkat, boldogulásunkat. A Krónika egyetlen szépség-hibája az utolsó hír, hiányának mindannyian csak örültünk volna. A sors azonban másképpen döntött, akaratumk ellenére ránk kényszerítette a fájdalmat - Behun János elvesztését -, amit mindannyian súlyos teherként viselünk.

S hogy milyen színvonalat képviselnek az írások? Nos, egyikre sem mondhatjuk, hogy jobb híján került bele a kötetbe, amint azt a korábban megjelent hasonló kiadványok esetében gyakran megjegyezhetette a kritikus. Ám a gyűjtemény jelentősége nemcsak a képviselt jó színvonnallal mérhető, hanem elsősorban azzal a majd minden írásban tetten érhető többlettel is, amellyel a legpontosabban Kecskés Béla fogalmazott meg A mi Idők című versében ekképpen: Eljött a mi Idők, barátom: /Könnyebb a lélegzet s a szó./

E.G.

Folyóirat-tallózó

Egy hónapja arra figyelhettünk fel az irodalmi folyóiratokat lapozgatva, hogy a mese mellett milyen fontos a szerepe a dokumentumnak a világ igazi megismerésében, s hogy mostanában nemegyszer szinte fontosabbnak mutatkoznak a dokumentum-közlések, mint az - akár azok ismeretében készült - irodalmi feldolgozások. A legújabb folyóirat-számok azonban arra is példát adnak, hogy irodalom és dokumentum békésen megférhet egymás mellett, akár egyetlen műben is. Többféle útja-módja lehet ennek, de talán legtermészetesebbnek az a terület mutatkozik, amelyet a legszabatosabban alighanem emlékirat-irodalomnak nevezhetünk. Itt is nagyok és elég eltérőek a megformálási lehetőségek, hiszen a tiszta irodalomtól a szinte tisztán csak történeti értékű és érdekű emlékezésig, vallomásig terjed a skála, de mégis mind-egyik formának ad több-kevesebb irodalmi jelleget maga a személyesség, a vallomásosság.

Még akkor sem egyértelmű a helyzet, ha írók emlékeznek. A Kortárs júliusi számában Vas István és Ágh István írásai olvashatóak. Vas István a Nehéz szerelem negyedik kötetének újabb közléssorozatát kezdte meg egy hónapja, most az emlékirat 20. részét olvashatjuk, s a kritikus 1944-es esztendő nyárvégén, koraőszén járunk, elsősorban ama nevezetes "kiugrási" vasárnapon. Vas István önéletírása az emlékirat leg-nemesebb hagyományait követi, tárgyias és személyes, vallomást tevő és elemző, távolságot tartó és közelre hozó egyszerre. A Nehéz szerelem a két háború közötti kor szellemi életének megismeréséhez nélkülözhe-

tetlen, s így lesz ez majd azzal a folytatással is, amely átbillen már az 1945 utáni történelembe. Ugyane számban olvasható Ágh István emlékezésének második része Kidöntött fáink suttogása címmel. Bár Ágh István is gazdagon sorjáztat tényeket, adatokat a családtörténetből is, meg a személyesből is, az ő műve nem is regényszerű s nem is emlékiratszerű, hanem valóban emlékezés, s annak is lírai: igazi értékét nem a dokumentumjellegű közlések, hanem a körük szövődő élethangulatok adják.

Éppen fordítva áll viszont a helyzet a Kolimai magyar lágerversek, 1946-1953 közlésekor, ugyancsak a Kortársban. A Jakutföld hadifogolytáborából kevesen jutottak haza, s egy ilyen hazatérő őrizte meg emlékezetében a szövegeket, amelyeknek szerzői legsötétebb oldaláról ismerhették meg a sztálinizmust.

A második világháború utáni fogságról szól Sára Sándor filmszociográfiája is az Alföld júniusi számában, ahol az I. rész olvasható. A Csonka-Bereg a címben megjelölt tájegységről elhurcolt férfiak, ottmaradt asszonyok mai vallomásaiból áll össze, olvasmánynak is emlékezetes módon. Halálvonatok és halálmenetek, éh- és fagyhalál tizedelte többször is azokat, akik nagyobbrészt katonák sem voltak soha, civil lakosból lettek hadifoglyok, akiknek csak létszámuk volt.

Emlékezni lehet interjúban is, másokra is, magunk útjára is. Az előbbire példa a Jelenkor júniusi számában Kabdebó Lóránt 1988 tavaszán készített beszélgetése Jász Veronikával és Sötér Istvánval Nagy Lajosról. Az ötvenes években velük szemközt lakott a jeles, de félreállított író, s rendszeres, napi kapcsolatban állottak. Így sok emlékezetes dolgot tudhatunk meg magáról Nagy Lajosról is, meg a korról is. S közben legendákat és félreértéseket is oszlatnak, bemutatva például Nagy Lajos vendégszeretetét. Vagy azt a jelzésnél több, már-már jelképes értékű tény, hogy az író naponta kártyázott Veres Péterrel, és bár mindig kikapott, ez soha nem bántotta őt.

A Mozgó Világ hatodik számában szokás szerint a politikai-történeti anyag a legjelentősebb. Két interjú alapján megismerkedhetünk Jónás Pállal, aki a második világháború idején egyetemistaként kapcsolódott be a baloldali ifjúsági mozgalmak munkájába, majd az ellenállásba, s így lett 1945-ben ifjúsági vezető. 1948 őszén letartóztatták, öt évi raboskodás után szabadult. 1956. november 3-án a Petőfi Kör elnökévé választották, majd az újabb letartóztatás elől nyugatra távozott. Az USA-ban él, közgazdász. A második vele készített beszélgetés már szakmai jellegű: Perspektíváink - Amerikából nézve. Hány ilyen vagy hasonló sors van a századközepi Magyarországon, s mennyit nem ismerünk még! Szükség van az interjúkra, a vallomásokra, az emlékezésekre, mert a múltat ki kell beszélni, le kell írni, hogy megszabadulhassunk árnyaitól.

V. G.

Ára: 24,– Ft